

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Jakub Jebousek

**Změny v osobách účastníků řízení
v nalézacím řízení sporném**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Dita Frintová, Ph.D.

Katedra občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 12. března 2020

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 165 604 znaků včetně mezer.

.....

Jakub Jebosek

V Praze dne 12. března 2020

Poděkování

Tímto bych rád poděkoval paní JUDr. Ditě Frintové, Ph.D. za odborné vedení, trpělivý přístup a cenné rady při psaní mé diplomové práce. Velké poděkování rovněž patří mé rodině a přátelům, kteří jsou pro mne velkou studijní i životní inspirací.

Obsah

Úvod	1
1. Účastníci civilního procesu	5
1.1. Účastníci nalézacího řízení sporného	6
1.1.1. Způsobilost být účastníkem	8
1.1.2. Procesní způsobilost	9
1.1.2.1. Procesní způsobilost fyzické osoby	10
1.1.2.2. Procesní způsobilost právnické osoby	14
1.1.3. Věcná a procesní legitimace	15
1.2. Účastníci nalézacího řízení nesporného	17
2. Změny v osobách účastníků řízení v historickém vývoji českého práva	19
2.1. Civilní řád soudní z roku 1895	19
2.2. Občanský soudní řád z roku 1950	22
2.3. Občanský soudní řád z roku 1963	23
3. Změny v osobách účastníků sporného řízení podle současné právní úpravy	26
3.1. Přistoupení účastníka	26
3.1.1. Předpoklady přistoupení účastníka	27
3.1.2. Rozhodnutí, opravné prostředky a řízení o nich	29
3.1.3. Účinky přistoupení účastníka	30
3.2. Záměna účastníků	31
3.2.1. Předpoklady záměny účastníků	32
3.2.2. Rozhodnutí, opravné prostředky a řízení o nich	33
3.2.3. Účinky záměny účastníků	33
3.2.4. Obcházení záměny účastníků	34
3.3. Procesní nástupnictví	36
3.3.1. Procesní nástupnictví při ztrátě způsobilosti být účastníkem	36
3.3.1.1. Předpoklady procesního nástupnictví při ztrátě způsobilosti být účastníkem	37
3.3.1.2. Procesní důsledky ztráty způsobilosti být účastníkem	40
3.3.1.3. Rozhodnutí, opravné prostředky a řízení o nich	41
3.3.1.4. Účinky procesního nástupnictví při ztrátě způsobilosti být účastníkem	42

3.3.2. Procesní nástupnictví při singulární sukcesi	43
3.3.2.1. Předpoklady procesního nástupnictví při singulární sukcesi....	43
3.3.2.2. Rozhodnutí, opravné prostředky a řízení o nich	46
3.3.2.3. Účinky procesního nástupnictví při singulární sukcesi	46
3.3.2.4. Zneužití procesního nástupnictví při singulární sukcesi.....	47
3.4. Srovnání institutů umožňujících změny v osobách účastníků sporného řízení....	49
3.5. Změny v osobách účastníků řízení při společenství účastníků	51
3.6. Změny v osobách účastníků řízení při hlavní a vedlejší intervenci	54
3.7. Změny v osobách účastníků v nalézacím řízení nesporném	57
3.8. Změny v osobách účastníků v řízení podle části páté o.s.ř.	60
3.9. Právní úprava změn v osobách účastníků řízení de lege ferenda.....	61
Závěr.....	64
Seznam zkratk	67
Seznam použitých zdrojů	68
Příloha č. 1.....	76
Název diplomové práce v českém jazyce, abstrakt v českém jazyce a 3 klíčová slova v českém jazyce.....	77
Název diplomové práce v anglickém jazyce, abstrakt v anglickém jazyce a 3 klíčová slova v anglickém jazyce	78

Úvod

Účastníky nalézacího řízení sporného, pomineme-li případnou hlavní či vedlejší intervenci, jsou podle platné a účinné tuzemské právní úpravy žalobce a žalovaný.¹ Je to pak žalobce, který svým návrhem na zahájení řízení označovaným jako žaloba vymezí kromě jiného i jeho účastníky.² Při označení účastníků postupuje racionální žalobce tak, aby došlo k jejich řádnému a úplnému označení. Zejména je pak cílem žalobce správné označení žalovaného, vůči kterému mu podle jeho mínění svědčí právo, o jehož autoritativní přiznání žádá soud.³ Nicméně i přesto, že se může skutkový stav jevit naprosto jasně a žalobce je přesvědčen, že uplatnil nárok, který mu po právu proti žalovanému patří, mohou po zahájení řízení nastat skutečnosti nebo mohou na povrch vyplynout okolnosti, které zpochybňují věcnou nebo procesní legitimaci některého z účastníků. Může tomu tak být proto, že právo či povinnost nese osoba jiná, než která v daném řízení vystupuje jako žalobce nebo žalovaný, takové právo či povinnost nese s dotčeným účastníkem ještě osoba další nebo během samotného řízení dojde k přechodu či převodu práv nebo povinností, které jsou předmětem řízení, na jinou osobu. Odlišnou situací pak bude, když některý z účastníků pozbude během řízení způsobilost vystupovat v řízení jako účastník. Právo proto v souladu s principem hospodárnosti poskytuje účastníkům prostředky, aby se s těmito situacemi mohli účinně vypořádat již v probíhajícím řízení. Z tohoto důvodu jsou v našem právním řádu zakotveny instituty, které umožňují během řízení změnu v osobách účastníků řízení.

Těmito instituty jsou v platném českém právním řádu především přistoupení účastníka, záměna účastníků, procesní nástupnictví při ztrátě způsobilosti být účastníkem a procesní nástupnictví při singulární sukcesi. Prvý z nich dopadá na situace, kdy právo nebo povinnost nese kromě účastníka ještě jiná osoba (resp. jiné osoby) a právo vyžaduje, aby byli oba (resp. všichni) účastní řízení a případné meritorní rozhodnutí se tak vztahovalo i na ně. Záměna účastníků je využívána v situacích, kdy věcně (resp. procesně) legitimovaným nebyl některý z účastníků řízení již v okamžiku jeho zahájení,⁴ zatímco oba typy procesního nástupnictví umožňují reagovat na skutečnosti (ztrátu způsobilosti být účastníkem nebo přechod věcné

¹ § 90 OSŘ: „Účastníky řízení jsou žalobce a žalovaný.“

² WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena a kolektiv. *Civilní právo procesní. Díl první: řízení nalézací*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, str. 190. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-298-1.

³ WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena, op. cit. sub 2, str. 196.

⁴ JIRSA, Jaromír a kol. *Občanské soudní řízení: soudcovský komentář: podle stavu k 1. 3. 2019*. 3. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, str. 84. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-369-5.

legitimace), které nastaly po zahájení samotného řízení.⁵ V době, kdy je soustava obecných soudů výrazně přetížena nápadem nových věcí, by nebylo účelné nechat tyto situace, které celkem běžně mohou nastat, v rámci samotného řízení prakticky neřešitelnými. Kromě těchto institutů, které tvoří základní stavební kameny právní úpravy změn v osobách účastníků řízení, můžeme rozeznávat v některých případech další, specifické případy změn v osobách účastníků sporného řízení. Těmi jsou při vedlejší intervenci vstup a vystoupení vedlejšího účastníka nebo při společenství účastníků (částečně) zpětvzetí žaloby.

Úprava změn v osobách účastníků sporného řízení neprošla v posledním období zásadními změnami, jedná se o úpravu poměrně stálou. Přesto je toto téma stále aktuální. Téměř v každém sporném řízení může nastat situace, kdy dojde k přechodu práva či povinnosti na jinou osobu, než která je účastníkem řízení, nebo se v průběhu řízení ukáže, že právo či povinnost nese zcela či částečně (též) jiná osoba. Může se samozřejmě také stát, že některý z účastníků řízení pozbyde způsobilost být účastníkem. Dá se říci, že možnost změny v osobách účastníků je latentně přítomna v každém zahájeném nalézacím řízení sporném, a naplní-li se zákonné předpoklady, bude se jevit jako praktické též její využití. Vzhledem k množství sporných řízení také existuje k těmto případům bohatá judikatura, která zdánlivě jednoduché instituty, nepředstavující na první pohled interpretačně složitá ustanovení, konkretizuje, vyjasňuje a dává jim praktické rozměry v jednotlivých případech.

Cílem této práce je popsat a kriticky zhodnotit současnou tuzemskou právní úpravu umožňující změny v osobách účastníků nalézacího řízení sporného, jakož i identifikovat případné nedostatky právní úpravy v této oblasti. Těžiště práce též spočívá v podrobném zkoumání judikatury tuzemských soudů, která řeší problematické otázky praktické aplikace těchto institutů v souvislosti s dalšími (nejen) procesněprávními instituty. Z ní budou vyvozovány závěry umožňující identifikaci potencionálně rizikových oblastí předmětné právní úpravy, kdy by využití těchto procesních institutů mohlo zapříčinit rozhodnutí, které by neodpovídalo obecné představě spravedlivého uspořádání práv a povinností. Na základě všech získaných poznatků budou formulovány podmínky přípustnosti využití institutů přistoupení účastníka, záměny účastníků, jakož i obou typů procesního nástupnictví. Mezi těmito instituty pak bude provedeno srovnání ohledně znaků, které vykazují. Kromě změn v osobách účastníků sporného řízení bude také cílem stručně vystihnout takovou právní

⁵ WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena, op. cit. sub 2, str. 347.

úpravu v řízení nesporném a upozornit na odlišnosti, které oproti spornému řízení vykazuje. Práce spadá převážně do oblasti občanského práva procesního, nicméně v práci samotné bude na několika místech zmíněna či podrobně zkoumána i úprava hmotněprávní, a to z důvodu vzájemného propojení, resp. přirozené souvztažnosti⁶ obou právních odvětví.

Pro možnost komplexního zhodnocení institutů umožňujících změny v osobách účastníků sporného řízení bude v této diplomové práci nejprve nezbytné provést teoretické vymezení základních pojmů a institutů, bez nichž by nebylo možné předmětnou úpravu analyzovat. Úvodní část práce je proto věnována účastníkům řízení, resp. předpokladům účastenství. Ačkoliv název práce napovídá, že hlavním předmětem zkoumání je účastenství v nalézacím řízení sporném a změny v osobách účastníků tohoto typu řízení, budou do práce zařazeny i pasáže týkající se nalézacího řízení nesporného z důvodu vzájemné podobnosti těchto dvou typů řízení (obě spadají do řízení nalézacího) a z toho vyplývající nutnosti jejich zřetelného odlišení. Změny v osobách účastníků v jiných druzích civilního procesu (řízení vykonávacím, příp. insolvenčním, zajišťovacím nebo rozhodčím)⁷ nejsou v této práci předmětem zkoumání.

Jako plynulý přechod mezi teoretickým základem a samotnými instituty umožňujícími změnu účastníků je zvolen krátký historický exkurz, který představuje vývoj institutů přistoupení, záměny a procesního nástupnictví v českém, resp. československém právním řádu. V třetí části práce bude konečně podrobně analyzováno přistoupení účastníka, záměna účastníků, procesní nástupnictví a jejich vzájemný vztah nejen podle platné a účinné tuzemské právní úpravy, ale zároveň i současné judikatury, na kterou bude v práci kladen poměrně velký důraz. V kontinentálním typu právní kultury se sice neuplatňuje precedenční závaznost soudních rozhodnutí,⁸ nicméně vzhledem k reálné pozici soudů jako orgánů způsobilých vydávat autoritativní rozhodnutí (ať již konstitutivní či deklaratorní)⁹ se občas hovoří o „quasiprecedenčních“ účincích soudních rozhodnutí.¹⁰ Z tohoto důvodu nelze judikaturu při zkoumání kterékoliv právní oblasti opomíjet. V dalších kapitolách třetí části budou řešeny změny v osobách účastníků řízení při společenství účastníků, hlavní a vedlejší intervenci a také bude krátce pojednáno i o změnách v osobách účastníků nesporného řízení a řízení

⁶ WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena, op. cit. sub 2, str. 36.

⁷ WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena, op. cit. sub 2, str. 39.

⁸ GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 7. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017, str. 113. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-652-1.

⁹ K tomu srovnej např. WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena, op. cit. sub 2, str. 265-266.

¹⁰ GERLOCH, Aleš, op. cit. sub 8, str. 113.

podle části páté OSŘ, které lze označit za specifický typ sporného řízení. Závěrem autor zhodnotí aktuální legislativní úpravu výše uvedených institutů, navrhne možné legislativní změny de lege ferenda a zohlední ve svých úvahách i věcný záměr připravovaného civilního řádu soudního.

Při tvorbě této práce je použito několik vědeckých metod, a sice deskriptivní, historická, analytická a syntetická. Deskriptivní metoda je použita při komplexním popsání účinné právní úpravy, metoda historická je použita v druhé části práce při zkoumání historického vývoje vybraných institutů a metodou analytickou jsou zkoumány judikatorní závěry českých soudů. Syntetickou metodou jsou z poznatků získaných z právní úpravy, historického vývoje a judikatury vyvozeny podmínky aplikace jednotlivých institutů umožňujících změnu v osobách účastníků řízení v nalézacím řízení sporném.

Kromě současné právní úpravy, historických dokumentů a judikatury je čerpáno též z velkého množství komentářové literatury. Jak již bylo uvedeno, jedná se o problematiku legislativně stálou, přesto ne stále zcela vyjasněnou, která vykazuje rovněž některé problematické oblasti. Proto ji komentářová literatura, stejně jako další odborné publikace, nepomíjí, byť ji žádná publikace nevyčerpává zcela. Základním pramenem, ze kterého jsem vycházel, byla učebnice Civilní právo procesní od Winterové, Mackové a kol.¹¹

¹¹ WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena, op. cit. sub 2.

1. Účastníci civilního procesu

V úvodní kapitole je třeba vymezit základní pojmy, jejichž správné pochopení je nezbytné pro další části práce. Klíčovým pro tuto práci je pojem účastníka (civilního) řízení, jenž je podroben v této kapitole detailnímu zkoumání. Před pasážemi o účastnících řízení a předpokladech účastenství je též z logiky věci krátce pojednáno o tom, co je vlastně civilní proces, jaké jsou jeho pojmové prvky a jaké základní typy civilního procesu rozeznáváme.

„Civilní proces můžeme [...] definovat jako soubor právních vztahů vznikajících v důsledku postupu (procesních úkonů) soudu a dalších procesních subjektů při poskytování ochrany soukromoprávním a některým jiným právním vztahům.“¹² Z této definice dovozuje Zoulík¹³ základní pojmové prvky civilního procesu, kterými jsou: procesní vztahy, procesní subjekty a procesní úkony. Prvkem, který je přirozeně z pohledu této kapitoly nejvýznamnější, jsou procesní subjekty. Jedná se o ty subjekty, které mají vliv na průběh řízení. Jimi rozumíme zejména soud a účastníky řízení.¹⁴

Soud jako orgán veřejné moci je nadán způsobilostí autoritativně rozhodovat o právech a povinnostech účastníků řízení. V čl. 36 odst. 1 LZPS je zakotveno právo každého na soudní ochranu.¹⁵ Z čl. 6 odst. 1 EÚLP,¹⁶ kterou je Česká republika vázána, pak plyne každému právo na spravedlivý proces. Obě tato práva jsou, stejně jako státem zajištěné podmínky pro výkon soudnictví, imanentním atributem demokratického právního státu 21. století.

Je ovšem nutno odpovědět na otázku, kdo vůbec může být oním účastníkem řízení. V dalších kapitolách bude proto podrobně rozebráno účastenství ve dvou typech civilního procesu, a to v nalézacím řízení sporném a nesporném. Nalézací řízení je druhem civilního procesu, který vede k autoritativnímu určení, co právo je (převážně nalézací řízení sporné) anebo právo vytváří (převážně nalézací řízení nesporné).¹⁷ Pro určení, zda daný typ řízení spadá do té či

¹² ZOULÍK, František in WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena, op. cit. sub 2, str. 34.

¹³ Tamtéž.

¹⁴ Tamtéž, str. 35.

¹⁵ Čl. 36 odst. 1 LZPS: „Každý se může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu.“

¹⁶ Čl. 6 odst. 1 EÚLP zní: „Každý má právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem, zřízeným zákonem, který rozhodne o jeho občanských právech nebo závazcích nebo o oprávněnosti jakéhokoli trestního obvinění proti němu [...].“

¹⁷ WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena, op. cit. sub 2, str. 39-40.

oné kategorie, lze použít hned několik teorií. Dle Zoulíka¹⁸ se většina procesualistů přiklání k názoru, že nejpřílehavěji lze zařadit daný typ řízení do sporného či nesporného řízení pomocí odpovědi na otázku, jaká je povaha, resp. účel daného řízení. Zatímco cílem sporného řízení je napravit porušení práva (tzv. reparační funkce), funkcí nesporného řízení je autoritativní rozhodnutí právních poměrů do budoucna (tzv. preventivní funkce).¹⁹ Rozlišení obou typů nalézacího řízení ovšem není jen samoučelnou akademickou otázkou, má praktické konsekvence. Jak sporné, tak nesporné řízení je ovládáno různými zásadami, které se pak promítají do konkrétních institutů obsažených v právních předpisech. Odlišnost každého z uvedených typů řízení se projevuje taktéž ve vymezení účastníků řízení.

1.1. Účastníci nalézacího řízení sporného

Účastníky řízení jsou podle § 90 OSŘ žalobce a žalovaný (hlavní a vedlejší intervenci je vyhrazena zvláštní kapitola práce, a proto nebude v bezprostředně následujících kapitolách předmětem zkoumání). Ve sporném řízení se jako vůdčí zásady uplatní zásady dispoziční a projednací.²⁰ „Zásada dispoziční v procesu znamená, že procesní iniciativa je dána do rukou účastníků, nikoliv soudu nebo jiných subjektů.“²¹ Prolíná se celým sporným řízením a jednotlivé instituty jsou jí ovládány. Tak např. již samotný návrh na zahájení řízení (žalobu) podává žalobce a je plně v jeho dispozici, zda toto své subjektivní právo využije, či nikoliv. S předmětem řízení i s řízením samotným²² pak mohou účastníci disponovat, a to prostřednictvím jednotlivých dispozičních úkonů (částečné či úplné zpětvzetí žaloby dle § 96 odst. 1 OSŘ, přerušování řízení dle § 110 OSŘ na návrh účastníků, podání odvolání dle § 201 OSŘ a další). Zásada projednací pak ovlivňuje sporné řízení tak, že soud zásadně projedná v řízení to, co je mu účastníky navrženo. Z tohoto pak pro účastníky rezultuje povinnost tvrzení a povinnost důkazní, resp. břemeno tvrzení a břemeno důkazní.²³ Opačnými principy - oficality a vyšetřovacím - je ovládáno nesporné řízení. K tomu srov. kapitolu 1.2. této práce.

¹⁸ ZOULÍK, František in WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena, op. cit. sub 2, str. 40. [Dalším typicky uváděným kritériem rozlišení obou druhů nalézacího řízení je typ rozhodnutí, který je v řízeních vydáván. Zatímco pro sporná řízení jsou charakteristická deklaratorní rozhodnutí, pro nesporná řízení naopak rozhodnutí konstitutivní.]

¹⁹ Tamtéž. Dle této publikace jsou případné hraniční případy řešeny téměř vždy legislativně.

²⁰ WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena, op. cit. sub 2, str. 76.

²¹ Tamtéž, str. 75.

²² Tamtéž.

²³ WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena, op. cit. sub 2, str. 77.

V souladu s výše uvedeným je zřejmé, že to bude žalobce, kdo v žalobě vymezí okruh účastníků řízení.²⁴ Podle § 79 odst. 1 OSŘ je označení účastníků jednou z obligatorních náležitostí žaloby. Pakliže by v žalobě nebyl řádně označen žalobce a žalovaný a tento nedostatek nebyl ani po předchozí výzvě soudu odstraněn, musel by ji soud podle § 43 odst. 2 OSŘ odmítnout. Zákonný požadavek na řádné označení účastníků předpokládá uvedení jména, příjmení a bydliště účastníků,²⁵ popřípadě rodného čísla (v případě právnické osoby je třeba uvést obchodní firmu nebo název, její sídlo a identifikační číslo, v případě státu je pak nutné označit stát a příslušnou organizační složku státu, která za stát před soudem vystupuje).²⁶ V případě, že bude označení účastníků vykazovat nedostatky, např. uvedením nesprávného dodatku obchodní firmy nebo absencí křestního jména u fyzické osoby, je třeba, aby soud vyzval žalobce k jejich odstranění podle § 43 odst. 1 OSŘ.²⁷ Jelikož je označení účastníků řízení v rukou žalobce, nelze případnou opravu či doplnění vadné žaloby vynucovat uložením pořádkové pokuty.²⁸ Nedostatečné označení, resp. vady v něm se promítnou ve sféře žalobce právě odmítnutím žaloby dle § 43 odst. 2 OSŘ. Nicméně i přes formálně řádné označení účastníků mohou nastat skutečnosti, které budou bránit věcnému projednání žaloby, budou tento postup více či méně ztěžovat, nebo zapříčiní žalobcův neúspěch v řízení.

Aby se někdo mohl stát účastníkem řízení, musí k tomu být způsobilý. Pro další pokračování řízení nebude bez významu ani skutečnost, že jeden z účastníků nemá procesní způsobilost, tj. nemůže samostatně jednat před soudem. Nezřídka se také stává, že některý z účastníků řízení není (samostatně) nositelem tvrzeného práva či povinnosti, o něž v řízení jde. Samotné označení osoby v žalobě jako žalobce či žalovaného také nemusí nutně znamenat, že je dána věcná nebo procesní legitimace dotčeného účastníka. Souhrnně proto hovoříme o předpokladech účastenství,²⁹ jimiž jsou způsobilost být účastníkem (řízení), procesní způsobilost, věcná a procesní legitimace. Tyto předpoklady je nutno splnit, aby se někdo mohl stát účastníkem řízení, činit v něm samostatně procesní úkony a aby mohl být žalobci přiznán nárok uplatněný žalobou. Předpoklady účastenství tvoří základy civilního procesu po subjektivní stránce,³⁰ a proto jim budou věnovány následující podkapitoly práce.

²⁴ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 6. 2004, sp. zn. 33 Odo 539/2004.

²⁵ § 80 odst. 1 OZ.

²⁶ § 79 odst. 1 OSŘ.

²⁷ LAVICKÝ, Petr. *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, str. 97. Praktický komentář. ISBN 978-80-7478-986-1.

²⁸ Tamtéž, str. 316.

²⁹ Tamtéž, str. 132.

³⁰ WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena, op. cit. sub 2, str. 132.

1.1.1. Způsobilost být účastníkem

Způsobilost být účastníkem (v odborné literatuře též „procesní subjektivita“) je stěžejním předpokladem účastenství, bez kterého není dána ani možnost účastnit se řízení. Podle § 19 OSŘ má způsobilost být účastníkem řízení ten, kdo má právní osobnost, v jiných případech pouze ten, komu ji zákon výslovně přiznává. Primárně tak zde (logicky) dochází k propojení procesněprávní úpravy s hmotněprávní, když současná úprava OSŘ odkazuje na úpravu právní osobnosti obsažené v OZ. Právní osobnost tvoří spolu se způsobilostí k právně relevantnímu jednání (které s jistými odlišnostmi koreluje v procesním právu procesní způsobilost – k tomu srov. následující podkapitulu) součást právní způsobilosti obecně.³¹

*„Právní osobnost je způsobilost mít v mezích právního řádu práva a povinnosti.“*³² V § 17 OZ je stanoveno, že *„práva může mít a vykonávat jen osoba, povinnost lze uložit pouze osobě a jen vůči ní lze splnění povinnosti vymáhat.“* Dle § 18 OZ je pak osoba fyzická, nebo právnická.³³ Člověk má podle OZ právní osobnost od narození až do smrti, obdobně má právnická osoba právní osobnost od svého vzniku do svého zániku.³⁴ Je tak zřejmé, že způsobilost být účastníkem řízení bude mít osoba fyzická po celou dobu svého života, resp. právnická po dobu celé své existence.³⁵

Jak již bylo zmíněno výše, způsobilost být účastníkem je klíčovým předpokladem účastenství. Její absence je neodstranitelnou vadou řízení, která vede k zastavení řízení (viz dále).³⁶ Právo ale v některých případech musí reagovat na fakticitu a specifickou určitých oblastí společenského života, ve kterých vystupují subjekty a jiné entity, které právní osobnost nemají, a přesto je žádoucí, aby měly způsobilost být účastníky a mohly v řízení činit procesní úkony (procesní způsobilost). V § 19 OSŘ proto počítá zákon i se situací, kdy bude subjektu

³¹ DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část. 2.*, aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016, str. 215. ISBN 978-80-7552-187-3.

³² § 15 odst. 1 OZ.

³³ § 20 odst. 1 OZ: *„Právnická osoba je organizovaný útvar, o kterém zákon stanoví, že má právní osobnost, nebo jehož právní osobnost zákon uzná. Právnická osoba může bez zřetele na předmět své činnosti mít práva a povinnosti, které se slučují s její právní povahou. Dále k tomu § 21 OZ: „Stát se v oblasti soukromého práva považuje za právnickou osobu. Jiný právní předpis stanoví, jak stát právně jedná.“*

³⁴ § 23, resp. § 118 OZ. Obdobné účinky jako smrt fyzické osoby má prohlášení člověka za mrtvého, které učiní soud. K tomu srov. DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela, op. cit. sub 31, str. 235.

³⁵ § 25 OZ stanoví dokonce právní fikci, že se na počaté dítě hledí jako na narozené, pokud to vyhovuje jeho zájmům. Je tak dokonce možné, že způsobilost být účastníkem řízení bude mít dosud nenarozená fyzická osoba.

³⁶ WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena, op. cit. sub 2, str. 133.

bez právní osobnosti přiznána způsobilost být účastníkem řízení zákonem. Jako příklad lze uvést přiznání způsobilosti být účastníkem řízení Úřadu pro zastupování státu v řízeních podle § 35a OSŘ, resp. § 11 Z o úřadu, volební komisi v řízeních dle dílu 7 ZŘS³⁷ nebo správci daně ve věcech souvisejících se správou daní.³⁸

Označí-li žalobce za žalovaného toho, kdo není způsobilý být účastníkem řízení, soud řízení pro neodstranitelný nedostatek podmínky řízení zastaví dle § 104 odst. 1 OSŘ. Způsobilost být účastníkem je totiž řazena mezi tzv. procesní podmínky (OSŘ je označuje jako podmínky řízení), které jsou nezbytnými „*předpoklady přípustnosti vydání meritorního rozhodnutí.*“³⁹ Tak tomu může být zejména v případě, že je za účastníka označena výslovně konkrétní organizační složka státu⁴⁰ nebo je označena za účastníka fyzická osoba, která zemřela (příp. byla prohlášena za mrtvou) již před podáním žaloby. V případě ztráty způsobilosti být účastníkem po zahájení řízení je nutné aplikovat úpravu obsaženou v § 107 OSŘ týkající se procesního nástupnictví, kdy je soud nucen dle okolností daného případu posoudit, zda lze v řízení pokračovat, či je nutno ho přerušit, nebo dokonce zastavit (k tomu srov. kapitulu 3.3.).

1.1.2. Procesní způsobilost

Se způsobilostí být účastníkem je neodmyslitelně spjata i procesní způsobilost. Může-li se někdo stát účastníkem řízení, je nezbytné mu poskytnout i způsobilost ovlivňovat jeho průběh.

Procesní způsobilost vymezuje v platném právu § 20 OSŘ. Podle tohoto ustanovení může každý před soudem jako účastník samostatně právně jednat v rozsahu, v jakém je svéprávný. Samotný nedostatek procesní způsobilosti ovšem zcela nebrání účastenství ve věci, je ale

³⁷ Řízení ve věcech voleb do rady zaměstnanců nebo státních zaměstnanců, voleb zástupců pro oblast bezpečnosti a ochrany zdraví při práci nebo při výkonu státní služby a voleb členů zvláštního vyjednávacího výboru evropské družstevní společnosti.

³⁸ § 10 odst. 3 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád

³⁹ WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena, op. cit. sub 2, str. 215, 217.

⁴⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 10. 2002, sp. zn. 21 Cdo 366/2002

třeba, aby byl takový účastník zastoupen.⁴¹ Případný nedostatek procesní způsobilosti je proto považován za odstranitelnou procesní vadu.⁴²

Ze samotné textace ustanovení je jasně patrné, že stejně jako u způsobilosti být účastníkem zákon počítá s vazbou na hmotné právo. „*Svéprávnost* [definovaná v § 15 odst. 2 OZ] je *způsobilost nabyvat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem* ([čili způsobilost] *právně jednat*).“ V souladu s výše uvedeným se sluší jen stručně připomenout, že právní způsobilost je tvořen dvěma základními složkami: právní osobností a způsobilostí k právně relevantnímu jednání. Druhá z nich je pak doktrínou členěna na „*způsobilost právně jednat, tj. nabyvat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem*“⁴³ (svéprávnost), a „*způsobilost založit svou odpovědnost, tj. nést nepříznivé právní následky za zaviněné protiprávní jednání*“ (delikt ní způsobilost).⁴⁴ Nicméně svéprávnost a delikt ní způsobilost se sebou v zásadě korespondují.⁴⁵ Vzhledem k právní úpravě obsažené v OZ je ale nutno pojednat o svéprávnosti a na ni navazující procesní způsobilosti zvlášt ě u fyzických a zvlášt ě u právnických osob, jelikož tato úprava vykazuje na rozdíl od právní osobnosti poměrně podstatné rozdíly. O zastoupení neplně svéprávných osob na základě zákona dle § 22 a 23 OSŘ a na základě rozhodnutí dle § 29 an. OSŘ bude pojednáno v následujících pasážích práce tam, kde to bude relevantní z hlediska řešené problematiky.

1.1.2.1. Procesní způsobilost fyzické osoby

Plnou svéprávnost váže OZ v § 30 odst. 1 na zletilost, zletilosti pak člověk nabývá podle téhož ustanovení dovršením osmnáctého roku věku. Plnou procesní způsobilostí tak disponuje

⁴¹ WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena, op. cit. sub 2, str. 135.

⁴² Tento názor se shodně objevuje v publikacích WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena, op. cit. sub 2, str. 135 i v SVOBODA, Karel, ŠÍNOVÁ, Renáta, HAMULÁKOVÁ, Klára a kol. *Civilní proces. Obecná část a sporné řízení*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2014, str. 149. Academia Iuris. ISBN 978-80-7400-279-3.

⁴³ DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela, op. cit. sub. 31, str. 216.

⁴⁴ Tamtéž, str. 216.

⁴⁵ LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2014, str. 183. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-529-9.: „*Obecná klauzule odpovědnosti vyjádřená v § 24 je základem pro delikt ní způsobilost člověka, která je zakotvena v § 2895 ObčZ. Delikt ně způsobilým je tedy vždy osoba svéprávná, která není stížena žádnou duševní poruchou. V tomto smyslu tedy svéprávnost s delikt ní způsobilostí koresponduje. Z toho také plyne, že za své jednání plně neodpovídají, které nejsou plně svéprávné, tzn. nezletilí a osoby stížené duševní poruchou (jak přechodnou, tak trvalou), ledaže jsou schopny posoudit následky konkrétního jednání a své toto jednání ovládnout.*“

zásadně zletilá osoba.⁴⁶ Plně svéprávný ovšem může být člověk za splnění zákonem stanovených předpokladů i dříve než dosažením zletilosti. Jedná se o případy nabytí plné svéprávnosti uzavřením manželství za podmínek § 672 an. nebo přiznáním svéprávnosti dle § 37 OZ.⁴⁷ V obou těchto případech je tak možno stát se plně svéprávným (a procesně způsobilým) již od 16 let věku.

Kromě výše uvedených účastníků s plnou procesní způsobilostí, kteří mohou činit veškeré procesní úkony, ke kterým jim dávají procesní předpisy možnost, samostatně, tu jsou i tací, kteří plnou procesní způsobilostí nedisponují, jelikož nejsou plně svéprávní. Jsou to buď nezletilí, kteří dosud nenabyli plné svéprávnosti, anebo lidé ve svéprávnosti omezení, kteří třeba i plnou svéprávnost kdysi nabyli, ale kterým byla posléze omezena. Podle § 22 OSŘ „Fyzická osoba, která nemůže před soudem jednat samostatně, musí být zastoupena svým zákonným zástupcem⁴⁸ nebo opatrovníkem.“⁴⁹ Není-li takové osoby a účastník přitom nemůže jednat před soudem sám, jmenuje mu soud opatrovníka pro dané řízení podle § 29 odst. 1 OSŘ, hrozí-li nebezpečí z prodlení.

U nezletilých stanoví § 31 OZ vyvratitelnou domněnku, že „každý nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti, je způsobilý k právním jednáním co do povahy přiměřeným rozumové a volní vyspělosti nezletilých jeho věku.“ Míra svéprávnosti je dle tohoto ustanovení závislá na rozumové a volní vyspělosti daného člověka. Vznik svéprávnosti [a tím i procesní způsobilosti] je tak postupný podle psychické vyspělosti konkrétní fyzické osoby.⁵⁰ Zákon úmyslně v daném ustanovení užívá vyvratitelné domněnky, protože je možno prokázat, že volní či rozumová vyspělost je u konkrétního jedince vyšší, resp. nižší, než je obvyklé. V každém jednotlivém řízení, a to i v jeho průběhu, je proto třeba posuzovat procesní způsobilost účastníka, který nenabyl plné svéprávnosti. Za žádoucí je ale jednoznačně potřeba označit restriktivní výklad § 20 odst. 1 OSŘ umožňující jednat před soudem procesně neplně způsobilému účastníku, kdy lze mít důvodně za to, že (s naprostým respektováním částečné svéprávnosti nezletilého) procesních povinností je v řízení mnoho (zatímco u hmotného práva

⁴⁶ Je ale třeba mít na zřeteli situace, kdy dochází k přiznání procesní způsobilosti osobě, která není plně svéprávná (k tomu viz dále).

⁴⁷ § 30 odst. 2 OZ.

⁴⁸ Zákonným zástupcem osoby jsou rodiče či poručník (§ 928 OZ).

⁴⁹ § 22 OZ.

⁵⁰ DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela, op. cit. sub 31, str. 220.

jde o konkrétní dílčí jednání),⁵¹ a proto je třeba nezletilým, kteří nejsou plně svéprávní, poskytovat v řízení zvláštní ochranu, a to zejména využitím možnosti rozhodnout o povinném zastoupení zákonným zástupcem podle § 23 OSŘ. Šínová⁵² ve svém komentáři odkazuje na některé závěry současné judikatury, která přímou úměru mezi procesní způsobilostí a svéprávností nezletilého odmítá. Šínová s tímto závěrem nesouhlasí, když tvrdí, že „*komentované ustanovení [20 OSŘ] nepřipouští jiného výkladu, než že rozsah svéprávnosti se rovná rozsahu procesní způsobilosti. [...] K odstranění nežádoucích důsledků dopadu přímé úměry mezi svéprávností a procesní způsobilostí nezletilého však přímo slouží § 23, v souladu se kterým může soud rozhodnout o tom, že ten, kdo nemá plnou procesní způsobilost, má však procesní způsobilost, musí být v řízení zastoupen zákonným zástupcem [...]*“.⁵³ V tomto případě lze přisvědčit Šínové, že teoreticky správným postupem je zachování „přímé úměry“ mezi svéprávností a procesní způsobilostí s využitím ochrany dle § 23 OSŘ, byť v souladu s výše uvedeným by užití § 23 OSŘ mělo být pravidlem a jeho neužití spíše výjimkou.

Další skupinu osob nedisponující plnou procesní způsobilostí tvoří osoby omezené ve svéprávnosti. Z této omezené svéprávnosti pak pochopitelně bude rezultovat i omezená procesní způsobilost. „*K omezení svéprávnosti lze přistoupit jen v zájmu člověka, jehož se to týká, po jeho zhlédnutí a s plným uznáváním jeho práv a jeho osobní jedinečnosti. Přitom musí být důkladně vzaty v úvahu rozsah i stupeň neschopnosti člověka postarat se o vlastní záležitosti.*“⁵⁴ Podle § 55 odst. 2 OZ lze omezit svéprávnost navíc pouze za předpokladu, že by jinak danému člověku hrozila závažná újma a nestačilo by mírnější a méně omezující opatření. Omezení svéprávnosti je tak prostředek *ultima ratio*, nejkrajnější prostředek, k jehož použití může dojít pouze za předpokladu, že jiné, mírnější prostředky nebudou dostačující.⁵⁵ Vždy je třeba vyvinout úsilí ke zjištění názoru člověka, o jehož svéprávnosti je rozhodováno.⁵⁶ Soud může omezit svéprávnost člověka nejdéle na tři roky (je-li zjevné, že se stav člověka nezlepší, nejdéle na pět let)⁵⁷ a v rozhodnutí, kterým omezí svéprávnost člověka,

⁵¹ SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Občanský soudní řád: komentář*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2017, str. 117. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-673-9.

⁵² ŠÍNOVÁ, Renáta in SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta a kol., op. cit. sub 51, str. 81. Jedná se o nález Ústavního soudu ze dne 4. 12. 2014, sp. zn. I. ÚS 1041/14 a usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 11. 2005, sp. zn. 20 Cdo 2775/2005

⁵³ Tamtéž, str. 82.

⁵⁴ § 55 odst. 1 OZ.

⁵⁵ Jedná se o zejména o podpůrná opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat.

⁵⁶ § 56 odst. 2 OZ.

⁵⁷ § 59 odst. 1 OZ.

přesně vymezí rozsah, ve kterém svéprávnost člověka omezil,⁵⁸ a současně mu dle § 62 OZ jmenuje opatrovníka. Vzhledem ke skutečnosti, která již byla zmíněna výše, a to, že omezení svéprávnosti je prostředek *ultima ratio* určený pro „nejzávažnější případy“, nelze předpokládat, že člověk omezený ve svéprávnosti (opatrovanec) bude zpravidla schopen činit složitější procesní úkony sám bez opatrovníka. V této souvislosti je ovšem nutno podotknout, že případný procesní úkon (např. žaloba) učiněný osobou, která k němu není procesně způsobilá, bude stižen ve shodě s výše uvedeným odstranitelnou vadou řízení, kterou bude soud odstraňovat postupem dle § 104 odst. 2 OSŘ.⁵⁹

I přes výše uvedené o osobách, které nedisponují plnou svéprávností, je třeba upozornit na případy, kdy je procesní způsobilost přiznávána nad rámec svéprávnosti. Dochází tedy k situaci, kdy osoby, které nejsou plně svéprávné, disponují plnou procesní způsobilostí.⁶⁰ To je typické převážně pro nesporná řízení - k tomu např. srov. § 469 odst. 3 ZŘS a přiznání plné procesní způsobilosti nezletilému v řízeních o přiznání svéprávnosti nezletilému dítěti⁶¹ nebo přivolení a odvolání souhlasu zákonného zástupce k samostatnému provozování obchodního závodu nebo k jiné obdobné výdělečné činnosti.⁶²

Závěrem je nutno stručně se zmínit o případech, kdy fyzická osoba, která nemůže sama jednat před soudem a přitom není zastoupena, není omezena ve svéprávnosti rozhodnutím soudu, ale jsou vzhledem k jejímu stavu přijata jiná podpůrná opatření (při narušení schopnosti zletilého právně jednat),⁶³ kterými jsou předběžné prohlášení, nápomoc při rozhodování a zastoupení členem domácnosti. Nelze pak opomenout ani případy, kdy je svéprávnost účastníka omezena fakticky bez jakéhokoliv rozhodnutí o omezení svéprávnosti nebo využití podpůrného opatření. I v těchto případech je třeba poskytovat člověku zvláštní ochranu a na místě bude, vzhledem k absenci soudního rozhodnutí o omezení svéprávnosti a jmenování opatrovníka podle OZ, jmenování opatrovníka pro konkrétní řízení podle § 29 odst. 1 nebo 3 OSŘ.

⁵⁸ § 57 odst. 1 OZ.

⁵⁹ SVOBODA, Karel, ŠÍNOVÁ, Renáta, HAMUL'ÁKOVÁ, Klára a kol. *Civilní proces. Obecná část a sporné řízení*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2014, str. 146. Academia Iuris. ISBN 978-80-7400-279-3.

⁶⁰ Tamtéž, str. 63.

⁶¹ § 466 písm. p) ZŘS.

⁶² § 466 písm. q) ZŘS.

⁶³ § 38 an. OZ.

1.1.2.2. Procesní způsobilost právnické osoby

Na rozdíl od procesní způsobilosti fyzické osoby se u osoby právnické nerozlišuje právní subjektivita a svéprávnost (způsobilost k právním jednáním).⁶⁴ Právní subjektivita a způsobilost k právním jednáním se u právnických osob kryje,⁶⁵ a „*proto u nich splývá i způsobilost být účastníkem se způsobilostí procesní*“.⁶⁶ Vzhledem k povaze právnické osoby jakožto určité právní konstrukce⁶⁷ nelze uvažovat o jednání samotné právnické osoby *stricto sensu*, ale vždy za ni musí jednat oprávněné (fyzické) osoby.⁶⁸ Tomu odpovídá i znění OZ,⁶⁹ které způsob jednání fyzických osob za osobu právnickou označuje jako zastoupení.⁷⁰ Proto je třeba z hlediska procesní způsobilosti právnické osoby odpovědět na otázku, kdo za právnickou osobu (resp. stát) jedná.⁷¹ Odpověď na tuto otázku poskytují § 21 OSŘ pro právnickou osobu a § 21a OSŘ pro stát, resp. § 21b OSŘ pro územně samosprávný celek, které podávají výčet osob oprávněných za tyto subjekty jednat.

V případě právnické osoby je to typicky člen statutárního orgánu, zaměstnanec pověřený statutárním orgánem, vedoucí odštěpného závodu či prokurista (je-li oprávněn dle prokury jednat samostatně), případně jiné osoby, stanoví-li tak OSŘ nebo zvláštní zákon.⁷² Obecně podle § 21 odst. 4 OSŘ platí, že „*za právnickou osobu nemůže jednat ten, jehož zájmy jsou v rozporu se zájmy právnické osoby.*“ Každá osoba jednající jménem právnické osoby je pak povinna své oprávnění k jednání za tuto právnickou osobu prokázat.⁷³

⁶⁴ WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena, op. cit. sub 2, str. 134.

⁶⁵ DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela, op. cit. sub 31, str. 270.

⁶⁶ WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena, op. cit. sub 2, str. 134.

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela, op. cit. sub 31, str. 282.

⁶⁹ OZ vychází z teorie fikce, nicméně v § 20 odst. 1 OZ: „*Právnická osoba je organizovaný útvar, o kterém zákon stanoví, že má právní osobnost, nebo jehož právní osobnost zákon uzná* [...]“ můžeme identifikovat i náznak teorie organické (jde-li o návěti „*nebo jehož právní osobnost uzná*“). Blíže k jednotlivým teoriím právnických osob srov. BERAN, Karel, ČECH, Petr, DVOŘÁK, Bohumil et al. *Právní jednání a odpovědnost právnických osob po rekodifikaci českého soukromého práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2018, str. 22-28. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-043-4.

⁷⁰ DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela, op. cit. sub 31, str. 282.

⁷¹ WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena, op. cit. sub 2, str. 134.

⁷² Kromě těchto osob pak § 21 odst. 3 OSŘ výslovně zmiňuje dále v určených případech nuceného správce, dočasného správce nebo osobu vykonávající správu (a zaměstnance těchto osob) pro řešení krize podle zákona č. 374/2015 Sb., o ozdravných postupech a řešení krize na finančním trhu.

⁷³ § 21 odst. 5 OSŘ. Podle toho ustanovení mj. může v téže věci za právnickou osobu současně jednat pouze jedna osoba.

Za stát je podle § 21a OSŘ oprávněn jednat Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových (v případech stanovených zvláštním zákonem)⁷⁴ a organizační složka státu příslušná podle zvláštního právního předpisu v ostatních případech, příp. jejich zaměstnanci. Za územní samosprávné celky jsou oprávněny jednat osoby, které zastupují územní samosprávný celek navenek (opět dle zvláštního právního předpisu),⁷⁵ či jejich pověření zaměstnanci.

I u právnické osoby zakotvuje zákon v § 29 odst. 2 OSŘ možnost, aby soud (resp. předseda senátu) rozhodl o jmenování opatrovníka právnické osobě, která nemá osobu oprávněnou za ni jednat, či je sporné, kdo je touto osobou, a hrozí-li tu nebezpečí z prodlení.

1.1.3. Věcná a procesní legitimace

Zatímco způsobilost být účastníkem a procesní svéprávnost jsou zároveň i procesními podmínkami, jejichž naplnění je nezbytné pro řádný průběh řízení, absence věcné (či procesní) legitimace naproti tomu nezpůsobuje vadu řízení (není procesní podmínkou),⁷⁶ nicméně má podstatný vliv na samotný výsledek řízení.

Věcná legitimace je stav plynoucí z hmotného práva,⁷⁷ vyjadřuje hmotněprávní vztah účastníka k projednávané věci.⁷⁸ Jedná se o teoretický pojem, který označuje stav, kdy (a zda vůbec) je jeden z účastníků řízení nositelem práva či povinnosti, o něž v daném řízení jde.⁷⁹ Věcnou legitimaci rozlišujeme na aktivní a pasivní právě podle toho, zda účastníkovi náleží právo či povinnost. Aktivně věcně legitimován je žalobce, který má právo, které u soudu nárokuje, pasivně věcně legitimován je pak žalovaný, který pro změnu nese tvrzenou povinnost vůči žalobci a která má být soudem autoritativně určena.⁸⁰ Pro úspěšné uplatnění žalobcova nároku žalobou je tedy nezbytné, aby „byla dána jak aktivní věcná legitimace žalobcova, tak i pasivní věcná legitimace žalovaného [...]”.⁸¹ Jak již bylo uvedeno výše, věcná legitimace není procesní podmínkou a nezkoumá se tudíž v průběhu řízení, ale zjišťuje se až

⁷⁴ Zákon č. 201/2002 Sb., o Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových.

⁷⁵ Těmito zvláštními předpisy jsou zejména zákon č. 128/2000 Sb., o obcích, zákon č. 129/2000 Sb., o krajích a zákon č. 131/2000 Sb., o hlavním městě Praze.

⁷⁶ SVOBODA, Karel, ŠÍNOVÁ, Renáta, HAMUL'ÁKOVÁ, Klára, op. cit. sub 59, str. 58.

⁷⁷ WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena, op. cit. sub 2, str. 137.

⁷⁸ SVOBODA, Karel, ŠÍNOVÁ, Renáta, HAMUL'ÁKOVÁ, Klára, op. cit. sub 59, str. 58.

⁷⁹ WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena, op. cit. sub 2, str. 137.

⁸⁰ Tamtéž.

⁸¹ Tamtéž, str. 138.

na jeho konci (není na překážku účastenství),⁸² a určuje tak úspěšnost či neúspěšnost žaloby.⁸³ Z pohledu této práce je pak absence věcné legitimace (ať již skutečná či domnělá) významná z hlediska možnosti využití institutů, které umožňují změnu v osobách účastníků řízení. Má-li právo či povinnost více osob společně a nerozdílně, má žalobce možnost zhojit tento závadný stav návrhem na přistoupení účastníka. Není-li jedna ze stran sporu věcně legitimována již v době podání žaloby, bude připadat v úvahu využití záměny účastníků. V případě přechodu či převodu věcné legitimace v době po zahájení sporu se pak bude nabízet využití procesního nástupnictví při singulární sukcesi.

V souvislosti s věcnou legitimací je potřebné stručně zmínit pojem právního zájmu, který s věcnou legitimací úzce souvisí, byť není v OSŘ výslovně vyjádřen.⁸⁴ Žalobce musí mít totiž vždy právní zájem na výsledku řízení, a to takový zájem, ze kterého plyne určitý prospěch jemu samotnému (nelze požadovat ochranu práv pro jiného) a zároveň se nejedná o prospěch marginální.⁸⁵ Aby mohlo být žalobě vyhověno, musí být podmínka právního zájmu splněna.

Právní řád umožňuje v určitých specifických případech domáhat se s úspěchem práva, jehož není subjekt podle hmotného práva nositelem (a ani to netvrdí).⁸⁶ Teorie označuje tento případ jako tzv. procesní legitimaci.⁸⁷ Takovéto oprávnění může být založeno vždy a pouze zákonem, je-li přítomen určitý zájem na tom, aby se práva mohl domoci i ten, kdo není jeho hmotněprávním nositelem. Typickým příkladem je právo oprávněného vlastním jménem podat návrh na výkon rozhodnutí vůči dlužníkovi povinného dle § 315 OSŘ, nebo oprávnění státního zastupitelství podat návrh na zahájení řízení dle § 8 odst. 2 ZŘS.⁸⁸ Zde je právní

⁸² Tamtéž.

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena, op. cit. sub 2, str. 138. [V OSŘ je potřeba právního zájmu vyjádřena explicitně u žaloby určovací (§ 80 – naléhavý právní zájem) a je též jedním z předpokladů vedlejšího účastenství (§ 93 odst. 1).].

⁸⁵ Tamtéž, str. 139.

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ ŠÍNOVÁ, Renáta in SVOBODA, Karel, ŠÍNOVÁ, Renáta, HAMUL'ÁKOVÁ, Klára, op. cit. sub 59, str. 59, rozlišuje dále procesní legitimaci v širším a užším slova smyslu. Oprávněním domáhat se práva, aniž by byla osoba legitimována podle hmotného práva, označuje jako procesní legitimaci v užším slova smyslu. Naproti tomu procesní legitimaci v širším slova smyslu rozumí „procesní postavení účastníka jako takové, resp. práva a povinnosti, jež z něj vyplývají. Je [procesní legitimace v širším slova smyslu] rovněž nezávislá na věcné legitimaci, váže se toliko na normy procesního práva.“

⁸⁸ WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena, op. cit. sub 2, str. 140.

zájem taktéž přítomen anebo je nahrazen zájmem obecným (např. právě u zmíněného oprávnění státního zastupitelství).⁸⁹

1.2. Účastníci nalézacího řízení nesporného

Nalézací řízení nesporné je po sporném řízení druhým typem nalézacího řízení, a to řízením, ve kterém se uplatňuje převážně princip oficiality a princip vyšetřovací. Oproti spornému řízení vykazuje řadu odlišností vyplývajících více či méně z povahy nesporného řízení, resp. záležitostí v něm projednávaných. O základních rozdílech mezi sporným a nesporným řízením je pojednáno v úvodní kapitole této části, kde je rovněž upozorněno na skutečnost, že odlišnost mezi sporným a nesporným řízením se projevuje i ve vymezení účastníků řízení.

Jelikož jsou nesporná řízení upravena v současnosti v ZŘS,⁹⁰ použije se v nich vymezení účastenství podle § 6 ZŘS, známé též pod označením druhá, resp. třetí definice účastenství.⁹¹ Pokud lze zahájit řízení i bez návrhu [např. řízení ve věci péče o nezletilé dítě dle § 466 písm. b) ZŘS], je účastníkem podle § 6 odst. 1 ZŘS navrhovatel a ten, o jehož právech nebo povinnostech má být v řízení jednáno. Lze-li řízení zahájit jen na návrh [např. řízení ve věcech osvojení nezletilého dle § 427 an. ZŘS], je účastníkem podle § 6 odst. 2 ZŘS navrhovatel a ten, koho zákon za účastníka označuje.⁹²

Co bylo řečeno v předcházející kapitole o způsobilosti být účastníkem a procesní způsobilosti ve sporném řízení, to platí v řízení nesporném bez zásadních změn. Snad je jen třeba upozornit na některé výjimečné případy, kdy je plná procesní způsobilost přiznána dříve než dosažením zletilosti, a to např. u řízení o přiznání svéprávnosti nezletilému dítěti (§ 469 odst. 3 ZŘS) či u nezletilého, který dovršil 16 let věku, v řízení o povolení uzavřít manželství (§ 368 odst. 2 ZŘS). Ovšem co se týče věcné legitimace, tak zde můžeme oproti spornému řízení identifikovat poměrně zásadní rozdíl ve vztahu účastenství a věcné legitimace. Zatímco u sporného řízení nemá věcná legitimace na účastenství vliv, v nesporném řízení ho má zcela jednoznačně. Podle tzv. třetí definice účastenství (§ 6 odst. 1 ZŘS), kdy je účastníkem

⁸⁹ Tamtéž, str. 139.

⁹⁰ OSŘ A ZŘS jsou mezi sebou ve vztahu subsidiarity, jak vyplývá z § 1 odst. 3 ZŘS. Obecně se pro nesporná řízení (a další řízení taxativně vyjmenovaná v § 2 ZŘS) použijí ustanovení ZŘS a v případě, že některá ustanovení v ZŘS chybí, použije se úprava v OSŘ (dokonce nevyklučuje-li to povaha daného ustanovení, použije se OSŘ a ZŘS dle § 1 odst. 4 ZŘS vedle sebe).

⁹¹ WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena, op. cit. sub 2, str. 362.

⁹² Tamtéž.

navrhovatel a ten, o jehož právech a povinnostech má být v řízení jednáno, můžeme jednoznačně konstatovat, že osoba bez věcné legitimace, čili osoba, která není subjektem hmotněprávního poměru, o němž v řízení jde,⁹³ nebude podle této definice účastníkem. Na to dále navazuje ustanovení § 7 ZŘS, kdy podle odst. 1 „*Jestliže někdo z těch, o jejichž právech nebo povinnostech má být v řízení jednáno, se neúčastní řízení od jeho zahájení, soud, jakmile se o něm dozví, jej přibere do řízení jako účastníka [...]*“, a naopak podle odst. 2 „*Jestliže se řízení účastní ten, o jehož právech nebo povinnostech se v řízení nejedná, soud usnesením jeho účast v řízení ukončí.*“. Stejně tak u druhé definice účastníka (§ 6 odst. 2 ZŘS), podle které je účastníkem navrhovatel a ten, koho zákon za účastníka označuje, lze vypožorovat logickou vazbu, kdy zákon označuje za účastníky pouze osoby, které budou dotčeny na svých právech či povinnostech vydaným rozhodnutím. Šínová⁹⁴ tento stav, kdy je hmotněprávní poměr osob k projednávané věci nutnou podmínkou účastnictví a který je typický převážně pro nesporná řízení (s možnou výjimkou u navrhovatele), označuje jako tzv. materiální pojetí účastníků (oproti formálnímu pojetí ve sporném řízení, kdy je účastnictví založeno výhradně procesním právem).⁹⁵ Konečně je třeba uvést, že u věcné legitimace v nesporném řízení vzhledem ke skutečnosti, že zde většinou není účastník, kterému by svědčilo pouze právo, a na druhé straně účastník, kterému by svědčila pouze povinnost, nelze rozlišovat věcnou legitimaci na aktivní a pasivní.

⁹³ Tamtéž, str. 137.

⁹⁴ ŠÍNOVÁ, Renáta in SVOBODA, Karel, ŠÍNOVÁ, Renáta, HAMUL'ÁKOVÁ, Klára, op. cit. sub 59, str. 59.

⁹⁵ Tamtéž, str. 58.

2. Změny v osobách účastníků řízení v historickém vývoji českého práva

Následující část práce bude zaměřena na historický vývoj institutů umožňujících změny v osobách účastníků v nalézacím řízení sporném. Předmětem zkoumání budou tuzemské právní předpisy, v nichž byly zakotveny tyto instituty, od doby vzniku československého státu v roce 1918 až do současnosti. Cílem bude tyto instituty identifikovat, popsat změny, kterými procházely, a případně je porovnat s úpravou aktuální. Jednotlivé kapitoly této části se proto postupně zabývají nejvýznamnějšími kodexy civilního práva procesního na našem území.

2.1. Civilní řád soudní z roku 1895

Vznik Československa dne 28. října 1918 musel být přirozeně podchycen i právně. Proto byl téhož dne vyhlášen zákon č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého, známý spíše pod označením „recepční zákon“.⁹⁶ Tento vcelku stručný zákon o preambuli a pěti člancích stanovil mj. v čl. 2, že „*veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti*“. Tím byly recipovány právní předpisy Rakouska-Uherska (pro českou část rakouské předpisy, pro slovenskou uherské) a byla tak zachována právní kontinuita s obdobím před vznikem Československa. Proto základními procesními předpisy civilního procesu účinnými v Československu v době jeho vzniku (a poté až do roku 1950) byl jednak civilní řád soudní 1895⁹⁷ a jednak zákon o vykonávání moci soudní a o příslušnosti řádných soudů v občanských věcech právních,⁹⁸ známý jako jurisdikční norma. Z pohledu této práce je přirozeně zajímavější civilní řád soudní 1895, který mj. upravoval účastenství v řízení.

Civilní řád soudní 1895 z institutů umožňujících změnu v osobách účastníků řízení upravoval záměnu účastníků i oba typy procesní nástupnictví. Právní úprava obou institutů se částečně podobala úpravě současné, ale přirozeně vykazovala mnohem více odlišností. Kromě toho obsahoval i specifickou úpravu přistoupení účastníka, jak bude popsáno níže.

⁹⁶ MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. vydání. Praha: Leges, 2010, str. 321. Student (Leges). ISBN 978-80-87212-39-4.

⁹⁷ Zákon č. 113/1895 ř.z.

⁹⁸ Zákon č. 11/1895 ř.z.

Poměrně zajímavá se jeví v civilním řádu soudním 1895 úprava záměny účastníků. Materiálně ji můžeme identifikovat ve dvou ustanoveních. Za první - § 23 obsahuje záměnu osoby, která drží věc či věcné právo jménem třetí osoby (auktora), právě s touto třetí osobou. Tomu předchází úprava v § 22, která je v tehdejší odborné literatuře⁹⁹ označována jako „pojmenování auktora“. Žalovaný, který drží jménem jiného (např. nájemce či schovatel),¹⁰⁰ „zamýšlí svým oznámením rozepře, které činí auktorovi, zbaviti se povinnosti vésti spor a způsobiti, aby auktor sám vstoupil na jeho místě do sporu.“¹⁰¹ Nedojde-li ovšem ze strany auktora k převzetí rozepře, bude se sporu účastnit žalovaný.¹⁰² Nabízí se tak podobnost se současnou úpravou záměny na straně žalovaného, nicméně jednak byl tento případ záměny vyhrazen pouze situacím, kdy byl žalobcem mylně žalován pouhý detentor, a jednak dnes navrhuje záměnu pouze žalobce, svůj souhlas vyjadřuje dosavadní žalovaný a souhlas nového žalovaného se nevyžaduje. Což znamená, že úprava této specifické záměny byla téměř přesně opačná (navrhoval žalovaný a souhlas se vstupem vyjadřoval nový žalovaný). Za druhé – rozpoznat záměnu lze v § 19, kdy může vedlejší intervenient se svolením obou sporných stran vstoupit na místo toho, ke komu přistoupil. Tato strana je pak ze sporu propuštěna usnesením a vedlejší intervenient vstupuje do všech práv a povinností vystoupivší strany.¹⁰³ Zde již lze spatřovat relativně značnou podobnost se současnou úpravou záměny účastníků, nicméně i zde byl oproti dnešní úpravě jeden zásadní rozdíl, a to ve skutečnosti, že podle tohoto ustanovení mohl být do řízení takto zaměněn pouze vedlejší intervenient, a nikoli osoba, která se dosud řízení neúčastnila.

Obecně intervenient nebyl stranou sporu,¹⁰⁴ nicméně v § 20 civilního řádu soudního 1895 můžeme najít úpravu vykazující velké podobnosti s dnešním přistoupením účastníka. Vedlejší intervenient sice stále zůstával vedlejším intervenientem, ale podle § 20 civilního řádu soudního 1895 měl-li rozsudek právní účinky také na právní poměr intervenienta k odpůrci hlavní strany, příslušelo intervenientu postavení společníka v rozepři podle § 14. Tito pak podle § 14 tvořili jednotnou spornou stranu a procesní úkony intervenienta nebyly závislé na

⁹⁹ HORA, Václav, SPÁČIL, Jiří (ed.). *Československé civilní právo procesní: I.-III. díl*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010, str. 35, II. díl. Klasická právnická díla (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-540-3.

¹⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰¹ Tamtéž.

¹⁰² § 24 civilního řádu soudního 1895.

¹⁰³ Tamtéž.

¹⁰⁴ HORA, Václav, SPÁČIL, Jiří (ed.), op. cit. sub 99, str. 29.

vůli strany, kterou intervenient podporoval.¹⁰⁵ Tato situace se tak nejvíce podobá dnešnímu přistoupení účastníka podle § 92 odst. 1 OSŘ.

Úprava procesního nástupnictví při ztrátě způsobilosti být účastníkem byla obsažena v § 155-157 (v titulu pátém – přerušení a klid řízení). Tato ustanovení reflektovala pouze případnou smrt fyzické osoby, ovšem nikoliv zánik osoby právnické.¹⁰⁶ Podle těchto ustanovení se v případě úmrtí strany řízení přerušovalo pouze tehdy, nebyla-li „zemřelá strana zastoupena ani advokátem ani jinou osobou opatřenou od ní procesní plnou mocí.“¹⁰⁷ V takovém případě vstupovali do řízení buď právní nástupci zemřelé strany, či opatrovník.¹⁰⁸ V kontextu současné úpravy je přínosné upozornit na existenci opatrovníka pozůstalosti (v současnosti upraveného v § 29 odst. 3 OSŘ) a na skutečnost, že procesní plná moc (na rozdíl od dnešní právní úpravy – srov. § 28 odst. 5 OSŘ) nezanikla smrtí zmocnitele. Konečně při singulární sukcesi pak byla úprava procesního nástupnictví omezena pouze na § 234 civilního řádu soudního 1895, podle něhož „Zcizení věci nebo pohledávky, jež se stala předmětem sporu, nemá vlivu na rozepři. Nabyvatel není bez svolení odpůrce oprávněn vstoupiti do sporu jako hlavní strana.“ Doručením žaloby totiž mezi stranami založilo vzájemnou vázanost procesních stran.¹⁰⁹ K této koncepci se ve věcném závěru vrací i připravovaný civilní řád soudní¹¹⁰ – k tomu srov. kapitolu 3.9. této práce. Problematickou otázkou tohoto ustanovení proto zejména bylo, zda soudem vydané rozhodnutí bude vykonatelné i vůči nabyvateli.¹¹¹ Hora pak docházel k závěru, že bude.¹¹² Zde můžeme opět spatřovat odlišnou koncepci při udělování souhlasu, kdy odpůrce (druhá strana) musel se vstupem nového účastníka do řízení souhlasit, což dnešní § 107a OSŘ nevyžaduje.

¹⁰⁵ HORA, Václav, SPÁČIL, Jiří (ed.), op. cit. sub 99, str. 30.

¹⁰⁶ HORA, Václav, SPÁČIL, Jiří (ed.), op. cit. sub 99, str. 284-285: „Při zániku právnických osob a jiných jim na roveň postavených útvarů nebude otázka přerušení sporu valně praktickou. Neboť jednak zvláštní předpisy na ten neb onen útvar se vztahující snaží se předejiti jejich zániku, dokud jejich majetkové poměry nejsou zcela upraveny, jednak bývají ustanoveni k dokončení záležitosti začatých zvláštní zákonní zástupci (např. likvidátoři), proti nimž lze ve sporu pokračovati, jednak konečně zpravidla tyto útvary jsou zastoupeny ve sporu osobou plnou mocí proc. opatřenou.“

¹⁰⁷ § 155 civilního řádu soudního.

¹⁰⁸ Tamtéž. Jednalo se o opatrovníka ustanoveného pozůstalosti podle § 811 obecného zákoníku občanského (ABGB).

¹⁰⁹ HORA, Václav, SPÁČIL, Jiří (ed.), op. cit. sub 99, str. 176.

¹¹⁰ Věcný záměr kodexu civilního řádu soudního. Bod 116. Dostupné z: <https://crs.justice.cz/>.

¹¹¹ Tamtéž, str. 177.

¹¹² Tamtéž, str. 177.

2.2. Občanský soudní řád z roku 1950

Civilní řád soudní 1895 byl účinný až do konce roku 1950. Od začátku roku následujícího vstoupil v účinnost zákon č. 142/1950 Sb., občanský soudní řád, připravený v rámci tzv. právnické dvouletky,¹¹³ který byl účinný poměrně krátce, a to necelých čtrnáct let. Stejně jako původní znění občanského soudního řádu z roku 1963 byl vybudován na tzv. socialistické koncepci civilního procesu, pro níž byla typická zejména zásada materiální pravdy.¹¹⁴ Stejně jako civilní řád soudní 1895 výslovně neupravoval přistoupení účastníka.

OSŘ 1950 upravoval procesní nástupnictví při ztrátě způsobilosti být účastníkem v § 80 an. (opět pod nadpisem „přerušování řízení“), kdy při úmrtí či ztrátě způsobilosti účastníka nezastoupeného zmocněncem s procesní plnou mocí se řízení přerušuje buď do ustanovení opatrovníka, nebo dokud někdo jiný místo takového účastníka nevstoupí do řízení. Stejně jako v civilním řádu soudním tak nezankulovala procesní plná moc smrtí zmocnitele.¹¹⁵

Na rozdíl od procesního nástupnictví při ztrátě způsobilosti být účastníkem došlo v OSŘ 1950 k poměrně výrazné proměně oproti civilnímu řádu soudnímu u procesního nástupnictví při singulární sukcesi, přistoupení účastníka i záměny účastníků. Všechny tyto instituty byly obsaženy v jednom ustanovení, a to § 415 OSŘ 1950.¹¹⁶ Toto ustanovení znělo: „*Ukáže-li se za řízení, že žalobu podala osoba, která neměla žalovat, nebo že žaloba byla podána proti osobě, která neměla být žalována, může soud povolit, aby původní žalobce nebo žalovaný z řízení vystoupil a aby ho nahradil pravý žalobce nebo žalovaný.*“ Dle tehdejšího výkladu tak § 415 OSŘ 1950 umožňoval nejen změnu v osobě účastníka, chyběla-li (i částečně) věcná legitimace na počátku řízení, ale i v případech, došlo-li k její ztrátě v průběhu samotného řízení.¹¹⁷ Na první pohled je zřejmé, že toto ustanovení (text zákona) neváže změnu v osobě účastníka řízení souhlasem účastníka druhého. Nicméně Bureš a Drápal odkazují na tehdejší doktrínu, která potřebu souhlasu dovozovala ze zásady, že se změnou musí souhlasit odpůrce.¹¹⁸ Tedy při přistoupení účastníka, záměně účastníků i procesním nástupnictvím při

¹¹³ KUKLÍK, Jan a kol. *Vývoj československého práva 1945-1989*. Praha: Linde, 2008, str. 127. ISBN 978-80-7201-741-6.

¹¹⁴ WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena, op. cit. sub 2, str. 55.

¹¹⁵ § 37 zákona č. 142/1950 Sb., občanský soudní řád.

¹¹⁶ BUREŠ, Jaroslav, DRÁPAL, Ljubomír. K procesnímu nástupnictví při singulární sukcesi. *Právní rozhledy*. Praha: C.H. Beck, 1997, č. 4, str. 161. ISSN 1210-6410. [cit. 2020-01-30]. [dostupné online v Beck-online].

¹¹⁷ Tamtéž.

¹¹⁸ Tamtéž.

singulární sukcesi byl potřeba souhlas odpůrce, který neměl být vyžadován pouze v případě, kdy by odepření souhlasu bylo zneužitím práva.¹¹⁹ Lze uzavřít, že z pohledu právní jistoty nebylo dané ustanovení formulováno vhodně, jelikož umožňovalo více interpretací.

2.3. Občanský soudní řád z roku 1963

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, je v účinnosti od roku 1964 až do současnosti, nicméně řadou novel (zejména po roce 1989) byl tento předpis výrazně proměněn oproti své původní verzi. Cílem této kapitoly bude identifikovat změny, kterými prošla v OSŘ úprava institutů přistoupení účastníka, záměny účastníků a procesního nástupnictví.

OSŘ konečně výslovně upravoval v § 92 odst. 1 možnost přistoupení účastníka. Již v původně přijatém a účinném znění byla též záměna účastníků, která byla stejně jako v současnosti uvedena v § 92 odst. 2 OSŘ, a procesní nástupnictví při ztrátě způsobilosti být účastníkem v § 107 OSŘ. Všechna tato ustanovení v zásadě nebyla na interpretaci složitá. O čem byly ale vedeny poměrně rozsáhlé spory, bylo procesní nástupnictví při singulární sukcesi, které bylo postaveno najisto až zákonem č. 30/2000 Sb., jenž legislativně upravil procesní nástupnictví při singulární sukcesi.

Přistoupení účastníka doznalo od počátku účinnosti OSŘ kromě drobné terminologické úpravy pouze jedné zásadnější změny, která byla provedena zákonem č. 30/2000 Sb., když tato novela svěřila možnost podání návrhu na přistoupení účastníka pouze žalobci. Osud § 92 odst. 2 OSŘ upravující záměnu účastníka byl obdobný jako osud ustanovení upravující přistoupení účastníka. Pomineme-li terminologickou změnu označení účastníků, změnila se úprava záměny účastníka tak, že v současnosti může návrh na záměnu podat pouze žalobce, kdežto předtím dle znění § 92 odst. 2 účinného do 31. 12. 2000 tak mohl učinit i žalovaný (odpůrce).

¹¹⁹ Tamtéž: „Ze zásady, že se změnou musí souhlasit „odpůrce“, činí Josef Fiala výjimku: „Je-li navrhována záměna účastníků proto, že během řízení došlo právním úkonem ke změně v osobě oprávněného nebo zavazaného, např. k postupu pohledávky, nemůže účastník, který skutečnost, že k postupu došlo, doznává, takže tato skutečnost není pochybná, svůj souhlas odepřít jen proto, aby dosáhl pro sebe příznivého rozhodnutí ve věci z důvodu nastalého nedostatku věcné legitimace. Odpírání souhlasu by tu bylo zneužíváním práva. Z toho plyne závěr, že zásadně je k záměně účastníků třeba souhlasu odpůrce a že návrh účastníka stačí jen tam, kde odepření souhlasu druhého účastníka k podání návrhu na povolení záměny by se jevilo jako zneužití práva za účelem poškození druhého účastníka.“

Procesní nástupnictví při univerzální sukcesi v § 107 OSŘ prodělalo taktéž určité změny. Oproti své původní textaci¹²⁰ je v současnosti rozlišena situace ztráty způsobilost zvlášť u fyzické a zvlášť u právnické osoby. Dále je rovněž výslovně určeno, že procesními nástupci jsou v zásadě ti, kdo vstoupili, resp. převzali práva a povinnosti, o nichž se v řízení jedná. V neposlední řadě v souvislosti s přijetím ZŘS vymizelo z § 107 OSŘ ustanovení o zastavení řízení v případě řízení týkajících se manželství. Celkově je ale úprava procesního nástupnictví při univerzální sukcesi stálá a reaguje většinou pouze na systematické změny úpravy civilního procesu.

Jak již bylo avizováno, tak do doby, než byl do OSŘ „přidán“ § 107a explicitně upravující procesní nástupnictví při singulární sukcesi, byl tento institut předmětem časté odborné diskuze a dá se říci, že absence jeho legislativní úpravy byla v rozporu s principem právní jistoty. Spor se vedl o to, jakým způsobem bude v řízení reflektováno postoupení věci či práva, o něž v řízení jde. Jeden z názorových proudů, reprezentovaný zejména Burešem a Drápalem,¹²¹ stál na tezi, že „*Procesní nástupnictví z důvodu singulární sukcese nenastává na základě rozhodnutí, ale „ze zákona.“*“¹²² Účastník musel sice podle této teorie singulární sukcesi uplatnit u soudu, nicméně soud dle tohoto názoru nevydával rozhodnutí a jednal bez dalšího s právním nástupcem původního účastníka. Odlišný právní názor byl zastáván např. Spáčilem,¹²³ který vylučoval závislost práva hmotného na právu procesním, jinými slovy tvrdil, že účastníci byli určováni výlučně právem procesním.¹²⁴ Nadto, kdyby docházelo ke změně účastenství *ex lege* na základě hmotněprávního úkonu, mohlo by být způsobeno *denegatio iustitiae*, a to odepřením práva žalobce nebo žalovaného, aby o jeho nároku proti

¹²⁰ (1) Jestliže účastník ztratí způsobilost být účastníkem řízení dříve, než řízení bylo pravomocně skončeno, posoudí soud podle povahy věci, zda má řízení zastavit nebo přerušit, anebo zda v něm může pokračovat.

(2) Řízení zastaví soud zejména tehdy, zemře-li manžel před pravomocným skončením řízení o rozvod, o neplatnost manželství nebo o určení, zda tu manželství je nebo není, pokud zákon o rodině nedovoluje, aby se v řízení pokračovalo.

(3) Řízení soud přeruší zejména tehdy, jde-li o majetkovou věc a navrhovatel nebo odpůrce zemřel; v řízení pokračuje s dědici účastníka, jakmile se skončí řízení o dědictví, pokud povaha věci nepřipouští, aby se s těmito dědici nepokračovalo dříve.

¹²¹ BUREŠ, Jaroslav, DRÁPAL, Ljubomír, op. cit. sub 108.

¹²² Tamtéž.

¹²³ SPÁČIL, Jiří. Sporné otázky procesního nástupnictví. *Právní praxe*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČR, 1995, č. 7, str. 102. ISSN 1210-0900. [cit. 2020-01-30]. [dostupné online v ASPI] a BALÁK, František, SPÁČIL, Jiří. Ještě k otázce, zda má singulární sukcese za následek procesní nástupnictví. *Právní rozhledy*. Praha: C.H. Beck, 1997, č. 6, str. 319. ISSN 1210-6410. [cit. 2020-01-30]. [dostupné online v Beck-online].

¹²⁴ SPÁČIL, Jiří. Sporné otázky procesního nástupnictví. *Právní praxe*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČR, 1995, č. 7, str. 102. ISSN 1210-0900. [cit. 2020-01-30]. [dostupné online v ASPI].

konkrétní osobě bylo soudem rozhodnuto.¹²⁵ Winterová¹²⁶ pak navrhovala možné řešení v podobě analogického užití § 92 odst. 2 OSŘ. Pro tento neutěšený právní stav, kdy se doktrína neshodovala na řešení této problematiky, bylo nanejvýš potřebné přijmout odpovídající právní úpravu procesního nástupnictví při singulární sukcesi, což se stalo právě zákonem č. 30/2000 Sb., který nabyl účinnosti 1. 1. 2001.

Po historickém exkurzu do právní úpravy záměny účastníků a procesního nástupnictví lze vyvodit následující závěry. Nejstálejší z hlediska své podstaty je v historickém vývoji na našem území institut procesního nástupnictví při ztrátě způsobilosti být účastníkem. Radikální změny neprodělává ani přistoupení účastníka či záměna účastníků, byť v porovnání s dřívější úpravou lze jednoznačně kvitovat jejich zřetelné zákonné odlišení. Konečně institutem, který nepochybně vyvolával donedávna největší výkladové problémy, bylo procesní nástupnictví při singulární sukcesi, a to zejména z důvodu dlouhotrvající absence legislativního řešení. Je poměrně zajímavé, že zatímco úprava v civilním řádu soudním se jím alespoň částečně zabývala v § 234, další dva významné kodexy civilního procesu dlouho tento institut opomíjely a praktické řešení těchto problematických situací muselo být řešeno doktrínou a judikaturou, což přirozeně popíralo princip právní jistoty.

¹²⁵ BALÁK, František, SPÁČIL, Jiří. Ještě k otázce, zda má singulární sukcese za následek procesní nástupnictví. *Právní rozhledy*. Praha: C.H. Beck, 1997, č. 6, str. 319. ISSN 1210-6410. [cit. 2020-01-30]. [dostupné online v Beck-online]

¹²⁶ WINTEROVÁ, Alena. Příspěvek k diskusi o procesním nástupnictví. *Právní praxe*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti České republiky, 1997, č. 10, str. 625. ISSN 1211-0825.

3. Změny v osobách účastníků sporného řízení podle současné právní úpravy

V předchozí částech práce bylo vymezeno, kdo je účastníkem sporného (i nesporného) řízení včetně předpokladů účastenství, stejně jako byla nastíněna historická geneze přistoupení účastníka, záměny účastníků a procesního nástupnictví v tuzemském právním řádu. Lze proto přistoupit k analýze současné právní úpravy výše zmíněných institutů, přičemž rozbor bude proveden nejen na úrovni legislativní úpravy, ale také bude cílem této části vystihnout relevantní rozhodovací praxi tuzemských soudů v otázkách týkajících se přistoupení účastníka, záměny účastníků a procesního nástupnictví.

3.1. Přistoupení účastníka

Přistoupení účastníka je upraveno v § 92 odst. 1 OSŘ, který zní: „*Na návrh žalobce může soud připustit, aby do řízení přistoupil další účastník. Souhlasu toho, kdo má takto do řízení vstoupit, je třeba, jestliže má vystupovat na straně žalobce.*“ Změna v osobách účastníků řízení je tedy v tomto případě způsobena přistoupením další osoby, která se předtím řízení neúčastnila. Tímto institutem je převážně napravována částečně chybějící aktivní či pasivní věcná legitimace při tzv. nerozlučném společenství dle § 91 odst. 2 OSŘ, kdy právo či povinnost, o které v řízení jde, nese kromě účastníka řízení ještě další osoba. V případě absence takové osoby jako účastníka řízení by pak nebylo možné žalobě vyhovět vzhledem k chybějící věcné legitimaci,¹²⁷ jelikož by se řízení neúčastnili všichni nerozluční společníci, kteří jimi jsou podle práva hmotného. O případy nerozlučného společenství jde např. v případě spoluvlastníků v řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví¹²⁸ či ve věcech práv a povinností vyplývajících ze společného jmění manželů.¹²⁹ Nic samozřejmě nebrání tomu, aby žalobce podal další žalobu proti všem žalovaným, nebo aby s dalším společně a nerozdílně legitimovaným žalobcem podal novou žalobu proti témuž žalovanému. Takovéto řešení situace je ovšem přirozeně spojeno s většími náklady, ať již vzniknou na straně soudu, či přímo účastníků (soudní poplatek, náklady právního zastoupení, hotové výdaje...), a přirozeně i s výrazně delší dobou řízení, což nepřidává na právní jistotě účastníků.

¹²⁷ SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta a kol., op. cit. sub 51, str. 390.

¹²⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 8. 2011, sp. zn. 22 Cdo 2903/2010

¹²⁹ JIRSA, Jaromír a kol., op. cit. sub 4, str. 85.

3.1.1. Předpoklady přistoupení účastníka

K přistoupení účastníka do řízení může dojít pouze v případě, kdy budou dodrženy jak zákonné podmínky, tak podmínky formulované judikaturou. Předpoklady přistoupení proto můžeme dělit na zákonné a judiciální.

Zákonné podmínky vymezuje § 92 odst. 1 OSŘ, který pro přistoupení vyžaduje jednak návrh žalobce a jednak souhlas toho, kdo má do řízení přistoupit, bude-li vystupovat na straně žalobce. K přistoupení tak může dojít pouze z vůle žalobce, a nikoliv žalovaného (srov. znění OSŘ do roku 2000). Bude-li návrh podán žalovaným, soud k němu nebude přihlížet.¹³⁰ K přistoupení účastníka dále nemůže podle § 92 odst. 3 OSŘ dojít v případech singulární sukcese dle § 107a OSŘ. Dojde-li k převodu přechodu práva či povinnosti po zahájení řízení, použije se přednostně úprava procesního nástupnictví při singulární sukcesi. V souvislosti se zákonnými podmínkami je nutno ještě zmínit zákaz přistoupení účastníka v případě existence neodstranitelného nedostatku podmínky řízení dle § 104 OSŘ před podáním návrhu na přistoupení.¹³¹

Výše uvedené zákonné podmínky pak o další doplnila judikatura českých soudů. Předně soud nepřipustí přistoupení účastníka do řízení, pokud by tím vytvořil „*procesní stav, který by mu bránil v řízení pokračovat.*“¹³² Tak by se stalo, pokud by přistoupením účastníka došlo např. k založení překážky věci zahájené, překážky věci rozsouzené nebo nedostatku pravomoci či věcné příslušnosti.¹³³ Stejný důsledek by mělo i přistoupení účastníka, který nemá způsobilost být účastníkem řízení.¹³⁴

¹³⁰ Vycházím analogicky z rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 2. 9. 2004, sp. zn. 25 Cdo 1829/2003, který se zabýval otázkou přípustnosti návrhu na přistoupení účastníka po podání odvolání. V tomto rozsudku Nejvyšší soud konstatoval, že „*Návrh podle tohoto ustanovení [§ 92 OSŘ] tedy není v odvolacím řízení přípustný a byl-li podán, nemá právní účinky a odvolací soud o něm nerozhoduje.*“ Toto pravidlo, které vychází z ustanovení § 41a odst. 3 OSŘ, se uplatní i u návrhu na přistoupení účastníka podaného žalovaným. Podání návrhu na přistoupení žalovaným není přípustné, a proto o něm nebude rozhodováno.

¹³¹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 5. 2010, sp. zn. 30 Cdo 792/2010.

¹³² SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta a kol., op. cit. sub 51, str. 393.

¹³³ LAVICKÝ, Petr, op. cit. sub 27, str. 386. K tomu dále srov. usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 8. 1. 1996, sp. zn. 5 Cmo 223/95 zabývající se požadavkem na naplnění podmínek řízení u přistoupivšího účastníka.

¹³⁴ Tamtéž.

Vzhledem k tomu, že přistoupení účastníka je institut napomáhající hospodárnosti řízení, tak soud podle judikatury¹³⁵ zpravidla nepřipustí přistoupení účastníka, pakliže by bylo v rozporu s principem hospodárnosti řízení (např. vyžádalo-li by si další rozsáhlé dokazování).¹³⁶ Otázkou je, do jaké míry je takto formulovaná podmínka využitelná v praxi. Doktrína¹³⁷ shodně uvádí, že v případech, kdy žalobce navrhne přistoupení nerozlučného společníka jedné ze stran (§ 91 odst. 2 OSŘ), nebude rozpor s principem hospodárnosti důvodem pro nepřipuštění přistoupení takového společníka.¹³⁸ Vzhledem k tomu, že tyto případy tvoří patrně většinu návrhů na přistoupení účastníka, nelze z tohoto důvodu považovat případný rozpor s principem hospodárnosti řízení za nepřekonatelnou podmínku přistoupení, byť je třeba mít ji neustále na zřeteli jako vůdčí zásadu v těchto věcech. Za vhodnější přístup lze považovat v souladu s usnesením Nejvyššího soudu ze dne 29. 5. 2001, sp. zn. 29 Odo 232/2001 požadavek soudu, který o přistoupení rozhoduje, aby bylo z návrhu žalobce zřejmé, z jakého legitimního důvodu by osoba měla vůbec chtít do řízení přistoupit, a to vše s ohledem na hospodárnost řízení. Slovy rozhodnutí Nejvyššího soudu: „*Takovému návrhu nevyhoví soud ani tehdy, jestliže není zřejmé, čeho se žalobce vůči přistoupivšímu účastníku žalobou domáhá (jde-li o přistoupení do řízení na straně žalovaného), nebo čeho se přistoupivší účastník žalobou domáhá vůči žalovanému (jde-li o přistoupení do řízení na straně žalobce), jakož i v případě, že jde o zjevně procesně neekonomický postup.*“¹³⁹ Soud sice nezkontroluje věcnou legitimaci přistoupivšího účastníka „*do všech hmotněprávních důsledků,*“¹⁴⁰ tu řeší až v případném meritorním rozhodnutí,¹⁴¹ nicméně návrh žalobce na přistoupení dalšího účastníka by měl být založen buď na dosavadních zjištěních soudu v řízení, anebo by měl být alespoň logicky žalobcem odůvodněn a měl by směřovat k nápravě nedostatečné legitimace. Citované rozhodnutí Nejvyššího soudu pak zároveň vylučuje přistoupení v případech extrémní nehospodárnosti. Jinými slovy - návrhu na přistoupení účastníka bude vyhověno, pakliže půjde o návrh sledující legitimní cíl a zároveň nepůjde

¹³⁵ Např. Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 5. 2005, sp. zn. 33 Odo 503/2004: „*Důvody k tomu, aby přistoupení dalšího účastníka do řízení bylo připuštěno, nejsou zpravidla dány tehdy, jestliže tento postup vyvolává další dokazování, které by jinak nebylo potřebné, a ve svých důsledcích vede k oddálení rozhodnutí věci mezi dosavadními účastníky řízení.*“

¹³⁶ LAVICKÝ, Petr, op. cit. sub 27, str. 386.

¹³⁷ LAVICKÝ, Petr, op. cit. sub 27, str. 386. a SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta a kol., op. cit. sub 51, str. 394.

¹³⁸ K tomu srov. Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 4. 3. 2014, sp. zn. 28 Cdo 4111/2013.

¹³⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 5. 2001, sp. zn. 29 Odo 232/2001.

¹⁴⁰ JIRSA, Jaromír a kol., op. cit. sub 4, str. 84.

¹⁴¹ K tomu též usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 16. 8. 2005, sp. zn. 33 Odo 903/2005 nebo usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 11. 2001, sp. zn. 25 Cdo 1767/2001.

o postup extrémně nevhodný. Pro výše uvedené lze tak tuto judičiální podmínku označit jako podmínku odůvodněného návrhu na přistoupení korigovaného zákazem extrémní procesní nevhodnosti.

Konečně nelze připustit přistoupení účastníka, je-li zřejmé, že účastník nebyl věcně legitimován již v době zahájení řízení a žalobce se snaží návrhem na přistoupení účastníka pouze obejít institut záměny účastníků (k tomu blíže v podkapitole 3.2.4.).

Shrneme-li předpoklady přípustnosti přistoupení účastníka do řízení, lze rozhodnout o přistoupení účastníka, jestliže: je (v řízení před soudem prvního stupně – k tomu viz dále) podán žalobcem návrh na přistoupení; je udělen případný souhlas nového účastníka, má-li vystupovat na straně žalobce; cílem přistoupení je zhojení částečného nedostatku věcné legitimace, která tu byla již v době zahájení řízení; není tu ani nebude založena neodstranitelná podmínka řízení; je zde přivolení soudu,¹⁴² které bude uděleno zpravidla v situacích, kdy nebude porušena žádná podmínka vytvořená judikaturou,¹⁴³ ke kterým patří zejména zákaz vytvoření procesního stavu, jenž by soudu bránil pokračovat v řízení, podmínka odůvodněného návrhu korigovaná zákazem extrémní procesní nevhodnosti a zákaz obcházení institutu záměny účastníků přistoupením účastníka.

3.1.2. Rozhodnutí, opravné prostředky a řízení o nich

Soud o přistoupení účastníka rozhoduje usnesením,¹⁴⁴ přičemž k přistoupení účastníka do řízení nastává až právní mocí takového usnesení.¹⁴⁵ Odvolání proti takovému usnesení je přípustné.¹⁴⁶ Napadnout odvoláním toto usnesení může jak žalovaný, který se může odvolat proti usnesení, jímž soud návrhu žalobce na přistoupení účastníka vyhověl,¹⁴⁷ tak i ten, kdo se

¹⁴² WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena, op. cit. sub 2, str. 146.

¹⁴³ Těchto podmínek je samozřejmě více a do samotného textu byly vybrány ty nejdůležitější. Kromě nich bylo dále judikováno např. (viz usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 3. 2007, sp. zn. 28 Cdo 337/2007), že přistoupení nemůže být připuštěno, „*bylo-li navrženo jen z důvodu žalobcovy nejistoty o tom, zda po zahájení řízení nastala skutečnost, se kterou právní předpisy spojují převod nebo přechod povinnosti, o níž v řízení jde.*“

¹⁴⁴ § 167 odst. 1 OSŘ: „*Nestanoví-li zákon jinak, rozhoduje soud usnesením. [...].*“ V tomto případě zákon jinak nestanoví (nejde ani o rozhodnutí o věci samé podle § 152 OSŘ).

¹⁴⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 6. 2004, sp. zn. 33 Odo 539/2004: „*V obou případech dochází k procesnímu účinku až rozhodnutím soudu, který o návrhu podle § 92 o. s. ř. rozhodne.*“

¹⁴⁶ SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta a kol., op. cit. sub 51, str. 395.

¹⁴⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 5. 2001, sp. zn. 29 Odo 232/2001.

měl stát podle návrhu na přistoupení dalším žalobcem, ale pro jeho zamítnutí se jím nestal.¹⁴⁸ Z usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 6. 2006, sp. zn. 29 Odo 422/2001 se *a contrario* dá dovodit, že osoba, která se měla stát podle zamítnutého návrhu na přistoupení další osobou na straně žalované, nebude oprávněna podat proti zamítavému rozhodnutí odvolání.

V odvolacím řízení ovšem není přistoupení účastníka dle § 216 odst. 1 OSŘ¹⁴⁹ přípustné a podle rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 2. 9. 2004, sp. zn. 25 Cdo 1829/2003 případný návrh na přistoupení účastníka v průběhu odvolacího řízení nemá právní účinky, a proto o něm odvolací soud nerozhoduje. Proto je i výslovně připuštěno dovolání dle § 238a OSŘ proti usnesení soudu o přistoupení účastníka, které bylo vydáno v odvolacím řízení. V řízení o žalobě na obnovu řízení a o žalobě pro zmatečnost je přistoupení účastníka vyloučeno dle § 235b odst. 2 OSŘ.

3.1.3. Účinky přistoupení účastníka

Pakliže soud povolí přistoupení účastníka do řízení, jsou tím způsobeny jak procesněprávní, tak hmotněprávní účinky. Níže budou uvedeny nejdůležitějších z nich.

Pro proces má přistoupení účastníka předně význam v tom, že se mění osoby, které se účastní řízení. Na straně žalující či žalované vystupuje (alespoň) jedna osoba navíc. Pro tuto osobu není stav řízení závazný vyjma případu, kdy se jedná o nerozlučného společníka dosavadního žalovaného (v tom případě mu lze přičítat procesní úkony, které jsou mu ku prospěchu).¹⁵⁰ Přistoupivšímu účastníkovi ovšem nic nebrání, aby přijal účinky již provedených procesních úkonů.¹⁵¹ Přistoupení účastníka má také vliv na koncentraci řízení. Obecně platí, že účastníci mohou „[...] uvést rozhodné skutečnosti o věci samé a označit důkazy k jejich prokázání jen do skončení přípravného jednání, popřípadě do uplynutí lhůty, která jim byla poskytnuta k doplnění tvrzení o skutečnostech významných pro věc, [...] Pokud nebyla provedena příprava jednání podle § 114c, [...] jen do skončení prvního jednání, popřípadě do uplynutí

¹⁴⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 6. 2006, sp. zn. 29 Odo 422/2001.

¹⁴⁹ „Ustanovení § 92, 97 a 98 pro odvolací řízení neplatí.“

¹⁵⁰ LAVICKÝ, Petr, op. cit. sub 27, str. 387. [§ 91 odst. 2 OSŘ: „Jestliže však jde o taková společná práva nebo povinnosti, že se rozsudek musí vztahovat na všechny účastníky, kteří vystupují na jedné straně, platí úkony jednoho z nich i pro ostatní. Ke změně návrhu, k jeho vzetí zpět, k uznání nároku a k uzavření smíru je však třeba souhlasu všech účastníků, kteří vystupují na jedné straně.“]

¹⁵¹ Tamtéž.

*lhůty, která byla účastníkům poskytnuta [...].*¹⁵² V § 118b odst. 2 OSŘ je stanoveno, že přistoupil-li do řízení další účastník, nastává koncentrace ve vztahu k novým účastníkům teprve prvním jednáním, které bylo nařízeno po přistoupení účastníka do řízení. Toto ustanovení je tak zcela v souladu s výše uvedenou tezí, že pro přistoupivšího účastníka není stav řízení závazný.¹⁵³

Významné účinky způsobuje přistoupení účastníka také v rovině práva hmotného, a to zejména v souvislosti s promlčením a prekluzí.¹⁵⁴ Právo musí být vykonáno v promlčecí lhůtě, jinak může dlužník namítnout promlčení a není povinen plnit.¹⁵⁵ Prekluzi dokonce nemusí dlužník v řízení před soudem ani namítat.¹⁵⁶ Přistupuje-li do řízení nový žalobce, vychází se z toho, že uplatnil své právo u soudu v době, kdy byl soudu doručen jeho souhlas se vstupem do řízení.¹⁵⁷ Jde-li o přistoupení dalšího žalovaného, staví se promlčecí lhůta dnem, kdy návrh žalobce na přistoupení dalšího žalovaného dojde soudu.¹⁵⁸

3.2. Záměna účastníků

Záměna účastníka je upravena v § 92 odst. 2 OSŘ, když „*Na návrh žalobce může soud se souhlasem žalovaného připustit, aby žalobce nebo žalovaný z řízení vystoupil a aby na jeho místo vstoupil někdo jiný. Má-li být takto zaměněn žalobce, je třeba, aby s tím souhlasil i ten, kdo má na jeho místo vstoupit.*“ Záměna tak umožňuje reagovat (opět jako přistoupení) na situaci, kdy účastník řízení nebyl věcně legitimován již v jeho počátku, nicméně v tomto případě nesvědčí žalobci věcná legitimace ani ve spojení s jinými osobami. Zůstal-li by tedy účastník v řízení, musela by být žaloba pro nedostatek věcné legitimace zamítnuta. Smyslem je tedy napravit nedostatek legitimace záměnou věcně nelegitimované osoby za osobu, které legitimovaná je. Soud se při rozhodování o záměně musí zabývat otázkou věcné legitimace nového účastníka, nicméně konečné rozřešení věcné legitimace je i v těchto případech obsahem meritorního rozhodnutí ve věci.¹⁵⁹

¹⁵² § 118b odst. 1 OSŘ.

¹⁵³ JIRSA, Jaromír a kol., op. cit. sub 4, str. 84. K tomu dále na téže straně: „*Nový účastník není k předchozímu (dosavadnímu) v žádném vztahu a nelze po něm spravedlivě požadovat, aby nesl nepříznivé důsledky jeho případných procesních pochybení.*“

¹⁵⁴ § 609, resp. § 654 OZ.

¹⁵⁵ § 610 OZ.

¹⁵⁶ § 654 OZ.

¹⁵⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 10. 2006, sp. zn. 32 Odo 1387/2004.

¹⁵⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 10. 2001, sp. zn. 29 Cdo 2494/99.

¹⁵⁹ JIRSA, Jaromír a kol., op. cit. sub 4, str. 84.

Vzhledem k poměrně značné podobnosti a velkému množství shodných znaků záměny s přistoupením bude v této kapitole odkazováno na konkrétní pasáže předchozí kapitoly týkající se přistoupení. Kromě jiného bude pozornost v této kapitole věnována zejména odlišnostem mezi těmito instituty.

3.2.1. Předpoklady záměny účastníků

Stejně jako u přistoupení můžeme u záměny rozdělit podmínky přípustnosti záměny na zákonné a judiciální.

První zákonnou podmínkou je skutečnost, že návrh záměny může podat pouze žalobce. Případný návrh záměny žalovaným nebude mít z hlediska procesního práva účinky a soud k němu nepřihlédne.¹⁶⁰ Druhou podmínkou, kterou se záměna výrazně odlišuje od přistoupení, je souhlas žalovaného se záměnou účastníků. Žalovaný má právo, aby bylo v řízení meritorně rozhodnuto,¹⁶¹ a souhlas žalovaného se záměnou tak slouží primárně k ochraně jeho procesního postavení.¹⁶² Nebude-li souhlas žalovaného dán, k záměně účastníků nedojde (k obcházení souhlasu žalovaného viz podkapitola 3.2.4.). Kromě souhlasu žalovaného je potřeba souhlas nového žalobce, souhlas nového žalovaného není vyžadován. Obdobně jako u přistoupení nemůže dojít k záměně účastníků v případě existence neodstranitelného nedostatku podmínky řízení dle § 104 OSŘ před podáním návrhu na záměnu účastníků¹⁶³ a v případech procesního nástupnictví při singulární sukcesi dle § 107a.

Judiciální podmínky záměny účastníků jsou téměř shodné s judiciálními podmínkami přistoupení účastníka. Tak zejména nesmí soud vytvořit záměnou nedostatek podmínky řízení, pro který by bylo nutno řízení zastavit (např. založení překážky věci zahájené či rozsouzené, záměna účastníka za osobu nedisponující způsobilostí být účastníkem apod.),¹⁶⁴ stejně jako musí být dodržena podmínka odůvodněného návrhu na záměnu účastníků korigovaného zákazem extrémní procesní nehospodárnosti. Je zřejmé, že ani zde by nebylo

¹⁶⁰ Ohledně tohoto závěru odkazují analogicky na str. 27 této práce, poznámka pod čarou č. 130, kde byl stejný závěr přijat u přistoupení účastníka.

¹⁶¹ LAVICKÝ, Petr, op. cit. sub 27, str. 387.

¹⁶² Tamtéž.

¹⁶³ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 5. 2010, sp. zn. 30 Cdo 792/2010.

¹⁶⁴ SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta a kol., op. cit. sub 51, str. 393.

účelné vyhovět návrhu na záměnu účastníků, kdyby dle předběžného posouzení věcné legitimace soudem ani po záměně nedošlo k odstranění nedostatku v legitimaci účastníka.

Předpoklady přípustnosti záměny účastníků jsou tak velice obdobné předpokladům pro přistoupení účastníka. O záměně účastníka lze proto kladně rozhodnout, když: je (v řízení před soudem prvního stupně – k tomu viz dále) podán žalobcem návrh na záměnu; souhlas se záměnou vysloví žalovaný a případně i nový účastník, má-li vystupovat na straně žalobce; cílem záměny je zhojení nedostatku legitimace účastníka, která tu byla již v době zahájení řízení; neexistuje neodstranitelná podmínka řízení; je zde přivolení soudu,¹⁶⁵ které bude uděleno zpravidla v situacích, kdy nebude porušena žádná judiciální podmínka, mezi něž patří zejména zákaz vytvoření procesního stavu, který by soudu bránil pokračovat v řízení, a podmínka odůvodněného návrhu korigovaná zákazem extrémní procesní nehospodárnosti.

3.2.2. Rozhodnutí, opravné prostředky a řízení o nich

V části o rozhodnutí a opravných prostředcích lze plně odkázat do podkapitoly 3.1.2. s tím, že co je napsáno v této kapitole o přistoupení účastníka, platí rovněž pro záměnu účastníků. Jedinou odchylkou v případě, kdy je usnesením vyhovováno návrhu na záměnu účastníka, je rozhodnutí o nákladech řízení mezi účastníkem, který z řízení vystupuje, a dosavadními účastníky, jelikož tím účast vystoupivšího účastníka končí.¹⁶⁶ Povinen nahradit náklady řízení je v souladu s § 142 an. ten, kdo záměnu zavínil.¹⁶⁷ Jinými slovy, bude mít tuto povinnost zásadně¹⁶⁸ žalobce, neboť on svým návrhem na zahájení řízení zpravidla způsobí, že účastníkem je osoba, která není legitimována.¹⁶⁹

3.2.3. Účinky záměny účastníků

Nejvýznamnějším účinkem záměny účastníků je bezpochyby změna v osobě žalobce nebo žalovaného. Dosavadní účastník již dále v řízení nepokračuje a nový účastník není vázán ani

¹⁶⁵ WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena, op. cit. sub 2, str. 147.

¹⁶⁶ JIRSA, Jaromír a kol., op. cit. sub 4, str. 88.

¹⁶⁷ Tamtéž.

¹⁶⁸ JIRSA, Jaromír, JANEK, Kryštof, TREBATICKÝ, Peter in JIRSA, Jaromír a kol., op. cit. sub 4, str. 88, k tomu dodávají, že výjimečně mohou být dány důvody pro aplikaci § 150 OSŘ a náhrada nákladů by nemusela být přiznána žádnému z účastníků.

¹⁶⁹ LAVICKÝ, Petr, op. cit. sub 27, str. 388.

procesními úkony jeho předchůdce,¹⁷⁰ ani stavem řízení v době jeho vstupu.¹⁷¹ Podle usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 16. 6. 2011, sp. zn. 22 Cdo 3085/2009 není mezi předchůdcem a nástupcem žádný vztah, a je proto nutné znovu provést dokazování. Dovozuje-li ale odborná literatura přípustnost přijetí účinků procesních úkonů předchůdce u přistoupení,¹⁷² lze obdobný závěr přijmout i u záměny. Bylo by v rozporu se smyslem institutu záměny, kterým je maximální hospodárnost řízení, neumožnit novému účastníku přijetí procesních úkonů předchůdce. Úprava koncentrace řízení při záměně účastníků je stejná jako u přistoupení, proto na ni lze v detailech odkázat. Koncentrace řízení tak podle § 118b odst. 2 OSŘ nastává vůči novému účastníkovi skončením prvního jednání nařízeného po záměně účastníků.

Konečně záměna účastníků má rovněž vliv i na hmotněprávní poměry jednotlivých osob, a to zejména s ohledem na promlčení a prekluzi.¹⁷³ Promlčecí i prekluzivní lhůty se staví v okamžiku, kdy dojde soudu souhlas nového žalobce se záměnou, nebo okamžikem návrhu žalobce na vstup nového žalovaného do řízení.¹⁷⁴

3.2.4. Obcházení záměny účastníků

Podkapitola o obcházení záměny účastníků se týká jak záměny účastníků, tak i přistoupení účastníka, k oběma institutům ji tak váže určitá spojitost. Nicméně užší vztah má k záměně, jelikož právě ta je níže popsaným jednáním obcházena, a té se snaží v některých případech žalobce vyhnout. Proto byla tato podkapitola zařazena do kapitoly o záměně účastníků.

Jak je patrné z posledních dvou kapitol zabývajících se přistoupením a záměnou, vykazují tyto instituty mnoho shodných znaků, např. návrh na jejich uskutečnění může podat pouze žalobce nebo účel obou institutů je do značné míry shodný, přičemž jím je náprava (částečně či zcela) chybějící věcné legitimace jednoho z účastníků řízení. Podstatný rozdíl mezi nimi lze nicméně spatřovat v okruhu (stávajících) účastníků, kteří musejí s návrhem na využití daného institutu vyslovit souhlas. Zatímco u přistoupení se vyžaduje pouze návrh žalobce a souhlas dalšího účastníka není vyžadován, u záměny je kromě návrhu žalobce nutný ještě souhlas žalovaného. Ten ale nemusí být dán vždy a to představuje z pohledu žalobce poměrně

¹⁷⁰ JIRSA, Jaromír a kol., op. cit. sub 4, str. 88.

¹⁷¹ LAVICKÝ, Petr, op. cit. sub 27, str. 388.

¹⁷² Tamtéž, str. 387.

¹⁷³ § 609, resp. § 654 OZ.

¹⁷⁴ LAVICKÝ, Petr, op. cit. sub 27, str. 388.

značnou hrozbu (at' již časovou, nebo finanční). V případech, kdy se podle dosavadního průběhu řízení jeví jako vysoce pravděpodobné, že účastník není legitimovaný a případným meritorním rozhodnutím by byla žaloba zamítnuta, může mít žalobce snahu záměnu účastníků obejít právě přistoupením účastníka, aby se vyhnul případnému neudělení souhlasu žalovaným. Žalobce v takovém případě podá buď návrh na přistoupení dalšího žalovaného do řízení s cílem po jeho přistoupení vzít částečně zpět žalobu co do osoby původního žalovaného, anebo podá návrh na přistoupení dalšího žalobce a poté vezme svoji žalobu zpět. Toto jednání ovšem není žádoucí, neboť žalobce se takovým jednáním dopouští nepřipustného obcházení zákona.¹⁷⁵

Tuzemská judikatura tento problém reflektuje a konstantně se vyslovuje proti takovému jednání.¹⁷⁶ Tak např. v usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 11. 2014, sp. zn. 28 Cdo 3388/2014: „*Je přitom nepřipustné, aby institut záměny účastníka ve smyslu § 92 odst. 2 o. s. ř. byl obcházen tím, že žalobce navrhne, aby do řízení přistoupil další účastník (další žalovaný nebo další žalobce). Je-li při rozhodování o navrženém přistoupení do řízení zřejmé, že dosavadní žalovaný již v době zahájení řízení nebyl ve sporu pasivně věcně legitimován, nejsou splněny podmínky k tomu, aby soud připustil přistoupení dalšího účastníka na jeho stranu; nápravu v tomto případě lze zjednat jen prostřednictvím záměny účastníka ve smyslu ustanovení § 92 odst. 2 o. s. ř. [...].*“ Dále v usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 7. 12. 2005, sp. zn. 21 Cdo 1421/2005: „*Je-li při rozhodování o navrženém přistoupení do řízení zřejmé (nepochybné), že dosavadní žalobce nebo žalovaný již v době zahájení řízení nebyl věcně legitimován, nejsou splněny podmínky k tomu, aby soud připustil přistoupení dalšího účastníka na jeho stranu [...].*“ V každém jednotlivém případě, kdy je žalobcem navrženo přistoupení účastníků, tak musí soud podle výše uvedené judikatury Nejvyššího soudu posuzovat, zda se nejedná o nepřipustné obcházení záměny účastníků. Dříve v této práci byla formulována podmínka odůvodněného návrhu na přistoupení korigovaného zákazem extrémní procesní nehospodárnosti. Z hlediska obcházení záměny pak ještě vystupuje do popředí požadavek odůvodněného návrhu, když soud musí vždy zkoumat účel, pro který je přistoupení navrhováno, aby tomuto obcházení zamezil.

¹⁷⁵ JIRSA, Jaromír a kol., op. cit. sub 4, str. 87.

¹⁷⁶ Kromě dále citovaných rozhodnutí se jedná např. o usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 2. 2006, sp. zn. 29 Odo 119/2006 nebo usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 4. 2005, sp. zn. 26 Cdo 763/2005.

3.3. Procesní nástupnictví

Třetím institutem, který umožňuje změnu v osobě účastníka sporného řízení, je procesní nástupnictví. Zatímco přistoupení a záměna reagují na nedostatečnou věcnou legitimaci účastníka v době zahájení řízení, procesní nástupnictví umožňuje změnu v osobě účastníka v reakci na skutečnost, která nastala až v jeho průběhu. Procesní nástupnictví tedy umožňuje reflektovat změnu poměrů v rovině práva hmotného, která nastala po zahájení řízení, do doby jeho pravomocného skončení.¹⁷⁷

Vzhledem k tomu, že procesní nástupnictví reaguje na změnu v hmotněprávním postavení účastníků řízení v průběhu řízení, která může nastat z různých příčin, bude kapitola rozdělena na dvě dílčí podkapitoly, kdy jedna se bude zabývat procesním nástupnictvím při ztrátě způsobilosti být účastníkem některého z účastníků řízení a druhá procesním nástupnictvím při sukcesi singulární, kdy dojde (po zahájení řízení) k převodu či přechodu jednotlivého práva či povinnosti. V každé z těchto podkapitol budou oba typy procesního nástupnictví podrobně rozebrány, a to z hlediska předpokladů jejich využití i jejich účinků. Dále bude řešena (ne)přípustnost procesního nástupnictví v řízeních o opravných prostředcích a opomenuta přirozeně nebude ani judikatura, která řeší otázky spojené s praktickou aplikací tohoto institutu.

3.3.1. Procesní nástupnictví při ztrátě způsobilosti být účastníkem

První variantou procesního nástupnictví je procesní nástupnictví při ztrátě způsobilosti být účastníkem upravené v § 107 OSŘ. Jde o tradičnější variantu procesního nástupnictví v našem právním řádu, jelikož ztráta způsobilosti být účastníkem a na ni navazující procesní nástupnictví byla v tuzemsku řešena od civilního řádu soudního ve všech kodexech civilního práva procesního, a to na rozdíl od procesního nástupnictví při singulární sukcesi, jehož absence zejména ve verzi OSŘ účinného do roku 2000 vyvolávala velké interpretační problémy (k tomu srov. část 2 této práce).

Jak bylo podrobně uvedeno v podkapitole 1.1.1. této práce, má člověk způsobilost být účastníkem od narození až do smrti a právnická osoba má tuto způsobilost od svého vzniku do svého zániku. Proto, zemře-li fyzická nebo zanikne-li právnická osoba, způsobilost být

¹⁷⁷ § 107 odst. 1 OSŘ a § 107a odst. 1 OSŘ.

účastníkem pozbydou. Práva a povinnosti, o kterých je v řízení jednáno, ale smrtí či zánikem osoby automaticky nezanikají, a proto je třeba mít možnost na takovéto situace zareagovat i v procesu bez nutnosti řízení *ex lege* zastavit. Z těchto důvodů je v OSŘ upraveno procesní nástupnictví při ztrátě způsobilosti být účastníkem řízení.¹⁷⁸

3.3.1.1. Předpoklady procesního nástupnictví při ztrátě způsobilosti být účastníkem

Výchozím ustanovením, ze kterého můžeme identifikovat podmínky, při jejichž splnění lze uvažovat o využití procesního nástupnictví při ztrátě způsobilosti být účastníkem řízení, je § 107 OSŘ, který v odst. 1 stanoví: „*Jestliže účastník ztratí po zahájení řízení způsobilost být účastníkem řízení dříve, než řízení bylo pravomocně skončeno, posoudí soud podle povahy věci, zda v řízení může pokračovat [...].*“ Z tohoto plynou tři základní podmínky: dojde ke ztrátě způsobilosti být účastníkem; k této ztrátě dojde po zahájení řízení do jeho pravomocného skončení; povaha věci umožňuje pokračování ve věci. Níže budou tyto základní podmínky podrobně rozebrány. V dalších podkapitolách pak bude rozebrána i čtvrtá podmínka procesního nástupnictví, a to rozhodnutí soudu.

Ztrátu způsobilosti být účastníkem řízení pojíme u fyzické osoby s její smrtí, u právnické osoby s jejím zánikem.¹⁷⁹ Podrobněji ke způsobilosti být účastníkem a její ztrátě srov. kapitolu 1.1. této práce. Tato podmínka nepředstavuje výkladové obtíže.

Ke ztrátě způsobilosti být účastníkem musí dojít po zahájení a do pravomocného skončení řízení. Dojde-li ke ztrátě způsobilosti před zahájením řízení, soud musí řízení podle § 104 odst. 1 OSŘ zastavit, naopak žádné rozhodnutí se nevydává v případě, že ke ztrátě způsobilosti dojde po pravomocně skončeném řízení.¹⁸⁰ Judikaturou byly v tomto případě vyjasněny některé sporné časové momenty, např. dojde-li ke ztrátě způsobilosti být účastníkem v den zahájení řízení, stane se tak podle usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 7. 2005, sp. zn. 32 Odo 437/2004 po zahájení řízení,¹⁸¹ jelikož dle tohoto usnesení „*Občanský soudní řád neupravuje jiný časový údaj zahájení řízení, než je den.*“

¹⁷⁸ WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena, op. cit. sub 2, str. 147.

¹⁷⁹ Tamtéž.

¹⁸⁰ LAVICKÝ, Petr, op. cit. sub 27, str. 451.

¹⁸¹ Tamtéž.

Interpretačně nejsložitější z podmínek, které musejí být splněny, aby mohlo přicházet v úvahu využití procesního nástupnictví při univerzální sukcesi, je posouzení povahy věci, která musí pokračování v řízení umožňovat. Povaha věci, jak je formulována v OSŘ, bude vymezena v této práci jak *largo sensu*, tak *stricto sensu*. Chápeme-li povahu věci *largo sensu*, závisí možnost procesního nástupnictví při univerzální sukcesi jednak na tom, zda tu vůbec osoba, na kterou přešla práva či povinnosti účastníka řízení, je, tedy zda tu je osoba, která se může stát procesním nástupcem, a jednak na povaze práv a povinností, o nichž se v řízení jedná, čili zda tato práva a povinnosti mohou přejít na jinou osobu. Tento druhý aspekt se v podstatě překrývá s tím, co je v judikatuře a odborné literatuře chápáno pod souslovím „povaha věci“. V této práci pak povaha práv a povinností bude označována jako povaha věci *stricto sensu*.

Kdo může být procesním nástupcem osoby, která ztratila způsobilost být účastníkem, vymezuje u fyzické osoby § 107 odst. 2 OSŘ, u právnické osoby § 107 odst. 3 OSŘ. U fyzické osoby připadají v úvahu „*ti, kteří vstoupili do práva nebo povinnosti, o něž v řízení jde.*“¹⁸² Osoby tak vstupují do práv a povinností na základě určitého právního důvodu.¹⁸³ Tím bude typicky dědické právo dědice podle § 1475 an. OZ,¹⁸⁴ můžou jimi být ovšem i osoby jiné, např. u přechodu nájmu bytu člen nájemcovy domácnosti podle § 2279 OZ¹⁸⁵ nebo u mzdových a platových práv zemřelého zaměstnance manžel, děti nebo rodiče podle § 328 odst. 1 ZP.¹⁸⁶

Procesním nástupcem právnické osoby mohou být kromě osob, které vstoupily do práv nebo povinností, také ti, kteří práva nebo povinnosti převzali. Právnická osoba může zaniknout (a tím pádem ztratit způsobilost být účastníkem) v zásadě dvěma způsoby. Může se tak stát po proběhnutí likvidaci podle § 187 an. OZ, kdy jsou vypořádány veškeré závazky právnické osoby a ta následně zaniká bez právního nástupce. V jiných případech pak právnická osoba zaniká s právním nástupcem podle pravidel stanovených Z o přeměnách. Při fúzi nebo rozdělení vstupuje do jejích práv či povinností nástupnická společnost,¹⁸⁷ při převodu jmění

¹⁸² § 107 odst. 2 OSŘ.

¹⁸³ LAVICKÝ, Petr, op. cit. sub 27, str. 458.

¹⁸⁴ Tamtéž.

¹⁸⁵ JIRSA, Jaromír a kol., op. cit. sub 4, str. 176.

¹⁸⁶ SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta a kol., op. cit. sub 51, str. 453.

¹⁸⁷ § 261 odst. 1 Z o přeměnách: „*Není-li z projektu rozdělení zřejmé, jaký majetek a jaké dluhy zaniklé společnosti nebo družstva přešly na kterou nástupnickou společnost nebo družstvo, stávají se nástupnické společnosti nebo družstva spoluvlastníky tohoto majetku, z těchto pohledávek jsou oprávněny společně a nerozdílně a k plnění těchto dluhů jsou zavázány společně a nerozdílně.*“

na společníka podle § 337 an. Z o přeměnách přebírá tento společník veškeré jmění společnosti.¹⁸⁸

Co se týče povahy věci *stricto sensu*, odkazuje Doležal¹⁸⁹ při vymezení pojmu „povaha věci“ na judikaturu Nejvyššího soudu. Tak podle usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 12. 2011, sp. zn. 22 Cdo 5308/2009 je „*povahou věci [...] nutno rozumět hmotněprávní povahu předmětu řízení.*“ Předmětem řízení jsou práva nebo povinnosti. Bude tedy třeba v každém jednotlivém případě zhodnotit, zda jsou práva a povinnosti, o nichž se v řízení jedná, způsobilá přejít na jinou osobu a může tak dojít k procesnímu nástupnictví. „*Povaha věci brání v pokračování řízení zejména tam, kde práva [sic] povinnosti, o něž v řízení jde, jsou vázány podle hmotného práva na osobu účastníka řízení a nepřechází na právní nástupce.*“¹⁹⁰ Takovými právy a povinnostmi, které jsou hmotněprávně výlučně vázány na účastníka řízení, a tedy nejsou způsobilé přejít na jiné osoby, jsou podle Doležala¹⁹¹ zejména práva a povinnosti rodinné povahy (plynoucí např. z vyživovací povinnosti),¹⁹² práva osobnostní (např. právo na ochranu osobnosti)¹⁹³ nebo práva a povinnosti výlučně omezeny na danou osobu (např. právo na bolestné nebo povinnost osobního provedení díla zhotovitelem jedinečných kvalit).¹⁹⁴ Výše uvedený závěr byl nepochybně správný a uplatnil se i ve vztahu k procesnímu nástupnictví při univerzální sukcesi, nicméně přijetím OZ byl výrazně modifikován ustanovením § 1475 odst. 2 OZ. Bylo uvedeno, že k univerzální sukcesi u fyzických osob dochází typicky děděním. V § 1475 odst. 2 OZ je pak vymezeno, co je součástí pozůstalosti. Podle tohoto ustanovení jsou součástí pozůstalosti i práva a povinnosti, které jsou vázány výlučně na osobu účastníka, pakliže byly uplatněny u orgánu veřejné moci. K procesnímu nástupnictví pak může dojít pouze po zahájení řízení, čili v době, kdy právo nebo povinnost byly uplatněny u soudu. Proto lze zcela přisvědčit Dvořákovi,¹⁹⁵ že ztratí-li způsobilost být účastníkem po zahájení řízení fyzická osoba a budou-li splněny veškeré další

¹⁸⁸ SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta a kol., op. cit. sub 51, str. 456.

¹⁸⁹ DOLEŽAL, Marek in JIRSA, Jaromír a kol., op. cit. sub 4, str. 169.

¹⁹⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 9. 2011, sp. zn. 23 Cdo 3109/2011.

¹⁹¹ DOLEŽAL, Marek in JIRSA, Jaromír a kol., op. cit. sub 4, str. 171.

¹⁹² JIRSA, Jaromír a kol., op. cit. sub 4, str. 171.

¹⁹³ Tamtéž.

¹⁹⁴ Tamtéž.

¹⁹⁵ DVOŘÁK, Bohumil in LAVICKÝ, Petr, op. cit. sub 27, str. 453.

podmínky, nebrání procesnímu nástupnictví po fyzické osobě ani skutečnost, že se v řízení jedná o právu či povinnosti, které byly výlučně vázány na osobu předchozího účastníka.¹⁹⁶

Skutečnost, zda a kdy budou splněny výše uvedené předpoklady procesního nástupnictví při ztrátě způsobilosti být účastníkem, se odpovídajícím způsobem promítne do probíhajícího řízení.

3.3.1.2. Procesní důsledky ztráty způsobilosti být účastníkem

Soudem je dále postupováno v řízení v závislosti na tom, zda a kdy jsou splněny předpoklady procesního nástupnictví při ztrátě způsobilosti být účastníkem. V úvahu připadají tři způsoby, jak lze v řízení pokračovat: v řízení bude pokračováno bez přerušení; řízení bude přerušeno; řízení bude zastaveno.

V řízení je pokračováno bez přerušení a soud ihned rozhodne, s kým bude v řízení dále pokračováno za situace, kdy je zřejmé, kdo je právním nástupcem účastníka.¹⁹⁷ Typicky se bude jednat o právní nástupce právnických osob v případech upravených Z o přeměnách. Takoví právní nástupci jsou totiž zpravidla jednoduše seznatelní z veřejných rejstříků.¹⁹⁸ Dvořák¹⁹⁹ jako další možnou variantu postupu dokonce uvádí pokračování v řízení bez dalšího. V těchto případech by tak soud ani nevydával rozhodnutí, kdo je procesním nástupcem účastníka v řízení. Tyto situace lze ovšem považovat za výjimečné a co se týče důsledků pro řízení i podřaditelné pod tuto kategorii, a není proto třeba je zvlášť vyčleňovat.

Druhým způsobem, kterým může soud v řízení postupovat, je přerušení řízení. K přerušení řízení dojde v případě, kdy po ztrátě způsobilosti být účastníkem nelze s jistotou určit, kdo vstoupil do práv a povinností účastníka nebo je převzal, avšak povaha věci umožňuje pokračovat v řízení a je předpoklad, že zde bude osoba, která by se mohla stát procesním nástupcem. Přerušování řízení proto bude typické v případě úmrtí fyzické osoby do skončení

¹⁹⁶ Vzhledem k povaze práv a povinností, které jsou výlučně vázány na osobu účastníka, lze mít důvodně za to, že většina z nich bude uplatňována fyzickými osobami nebo vůči nim, a proto posuzování povahy věci při rozhodování o procesním nástupnictví ustoupí lehce (nikoliv vždy!) do pozadí.

¹⁹⁷ LAVICKÝ, Petr, op. cit. sub 27, str. 457.

¹⁹⁸ § 1 odst. 1 Z o rejstřících vymezuje existující druhy veřejných rejstříků.

¹⁹⁹ DVOŘÁK, Bohumil in LAVICKÝ, Petr, op. cit. sub 27, str. 452. Dvořák uvádí, že se jedná např. o řízení o přivolení k výpovědi z nájmu bytu, pakliže stranou sporu jsou manželé jako společní nájemci.

řízení o pozůstalosti.²⁰⁰ Bude-li v řízení o pozůstalosti potvrzeno nabytí pozůstalosti určité osobě, rozhodne soud o pokračování v řízení a o procesním nástupnictví této osoby, která vstoupila do práv a povinností. Judikaturou bylo dovozeno, že ve výjimečných případech lze rozhodnout o procesním nástupnictví ještě před skončením řízení o pozůstalosti, je-li jisté, kdo se stane dědicem konkrétního práva či povinnosti.²⁰¹

Konečně povaha věci *largo sensu* nebude umožňovat pokračování v řízení buď proto, že zde není (ani do budoucna) nikdo, kdo by vstoupil do práv a povinností osoby (např. při zastavení řízení o pozůstalosti pro nemajetnost), anebo to nepřipouští povaha práv nebo povinností, o kterých se v řízení jedná. V takovém případě soud řízení zastaví a k procesnímu nástupnictví tak nedojde.

3.3.1.3. Rozhodnutí, opravné prostředky a řízení o nich

O procesním nástupnictví při ztrátě způsobilosti být účastníkem rozhoduje *ex officio* soud, a není tak v těchto případech vázán návrhy účastníků.²⁰² Obdobně jako v případě záměny či přistoupení rozhoduje soud o tom, s kým bude v řízení pokračováno, stejně jako o zastavení či přerušení řízení podle § 107 OSŘ, usnesením. Proti těmto usnesením je přípustné odvolání.²⁰³ Dovolání je pak výslovně podle § 238a OSŘ připuštěno proti usnesení odvolacího soudu, kterým bylo rozhodnuto o tom, kdo je procesním nástupcem účastníka. Přípustnost dovolání podle § 237 OSŘ je pak dána i u usnesení o zastavení řízení. Proti usnesení o přerušení řízení dovolání podat nelze.²⁰⁴

Usnesení o procesním nástupnictví může soud vydat i v průběhu odvolacího či dovolacího řízení, jelikož zákonem není možnost procesního nástupnictví nijak omezována na řízení před soudem první instance. Takové případné omezení by ani nebylo racionální. Proto je procesní

²⁰⁰ § 98 an. ZŘS.

²⁰¹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 10. 2002, sp. zn. 22 Cdo 1908/2003. Před pravomocným skončením řízení o pozůstalosti lze ve výjimečných případech pokračovat též s opatrovníkem - § 29 odst. 3 OSŘ.

²⁰² PŘIDAL, Ondřej in SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta a kol., op. cit. sub 51, str. 457 přitom odkazuje např. na usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 4. 2009, sp. zn. 32 Cdo 904/2008: „K objasnění otázky, kdo je procesním nástupcem zemřelého účastníka řízení ohledně práv a povinností, o něž v řízení jde, soud provede potřebná šetření z úřední povinnosti. Není přitom vázán návrhy účastníků o tom, kdo je procesním nástupcem účastníka, který ztratil způsobilost být účastníkem řízení, ani navrhovanými prostředky k jeho zjištění.“

²⁰³ SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta a kol., op. cit. sub 51, str. 458-459.

²⁰⁴ Tamtéž.

nástupnictví podle § 107 OSŘ přípustné i v řízení o žalobě na obnovu řízení a o žalobě pro zmatečnost. O procesním nástupnictví rozhodne ten soud, který je funkčně příslušný, a to od předložení věci danému soudu k rozhodnutí do doby, než příslušný soud o věci rozhodne.²⁰⁵ Dojde-li ovšem k procesnímu nástupnictví před podáním dovolání, soud o této věci nerozhoduje, jelikož procesním nástupcem je bez dalšího osoba, která podala dovolání.²⁰⁶

3.3.1.4. Účinky procesního nástupnictví při ztrátě způsobilosti být účastníkem

V případě procesního nástupnictví podle § 107 OSŘ je nepochybně nejdůležitějším důsledkem změna v osobě účastníka řízení, kdy na místo dosavadního účastníka nastupuje jeho procesní nástupce. Tento nástupce, jak již jeho samotné označení napovídá, nastupuje na pozici účastníka řízení, a „[...] musí [proto] přijmout stav řízení, jaký tu je v době jeho nástupu do řízení.“²⁰⁷ Pro procesního nástupce tak jsou účinné veškeré procesní úkony, které jeho předchůdce učinil,²⁰⁸ stejně jako mu jsou přičítány procesněprávní a hmotněprávní účinky spojené s vedením řízení.²⁰⁹ Platí pro něj tedy rovněž obecná úprava koncentrace řízení podle § 118b odst. 1 OSŘ.²¹⁰ Dojde-li k procesnímu nástupnictví po koncentraci řízení, nebude moci procesní nástupce uvádět rozhodné skutečnosti ani označovat důkazy, pakliže nedojde k postupu dle § 118b odst. 1 věta třetí, který je ovšem postupem obecným, neomezujícím se na případy procesního nástupnictví. Procesní nástupnictví se uplatní i ve vztahu k nákladům řízení, jež bude zahrnovat přiznání náhrady, nebo povinnosti nahradit protistraně náklady již od samotného počátku řízení, kterého se procesní nástupce z povahy věci neúčastnil.²¹¹ Konečně podle § 56 OSŘ neběží lhůty tomu, kdo ztratil způsobilost být účastníkem řízení a případnému procesnímu nástupci pak od jeho vstupu do řízení běží lhůty nové. Jak ovšem správně upozorňuje Doležal,²¹² trvání na doslovném znění zákona by se mohlo dostat do rozporu s právem na spravedlivý proces. Proto se jeví jako vhodnější stanovit

²⁰⁵ SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta a kol., op. cit. sub 51, str. 457.

²⁰⁶ Tamtéž, str. 458 [K tomu srov. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 2. 2014, sp. zn. 32 Cdo 2368/2013].

²⁰⁷ § 107 odst. 4 OSŘ.

²⁰⁸ LAVICKÝ, Petr, op. cit. sub 27, str. 459.

²⁰⁹ JIRSA, Jaromír a kol., op. cit. sub 4, str. 177.

²¹⁰ LAVICKÝ, Petr, op. cit. sub 27, str. 459.

²¹¹ Tamtéž.

²¹² DOLEŽAL, Marek in JIRSA, Jaromír a kol., op. cit. sub 4, str. 177.

počátek běhu lhůt pro procesního nástupce od doručení příslušného procesního úkonu přímo tomuto procesnímu nástupci (ať již rozsudku, výzvy k doplnění žaloby či jiného).²¹³

3.3.2. Procesní nástupnictví při singulární sukcesi

Druhým typem procesního nástupnictví je procesní nástupnictví při singulární sukcesi upravené v § 107a OSŘ. Zde nedochází ke ztrátě způsobilosti být účastníkem u některého z dosavadních účastníků řízení, ale právo či povinnost jsou předmětem převodu nebo přechodu na jinou osobu po zahájení řízení. Dochází tak zároveň k převodu či přechodu věcné legitimace účastníka, jejíž nedostatek u kteréhokoliv z účastníků by zapříčinil žalobcům neúspěch v řízení. V tu chvíli totiž stav, který platí v rovině práva hmotného, nekoresponduje se skutečnostmi tvrzenými dosavadními účastníky (a s žalobcem uplatněným nárokem) v řízení. I v tomto případě právo umožňuje reagovat na tuto skutečnost a zamezit tak zamítnutí žaloby tím, že do řízení nastoupí jako procesní nástupce právě ta osoba, na kterou dotčené právo či povinnost přešlo.

Úpravu obsaženou v § 107a OSŘ obsahuje OSŘ až od 1. 1. 2001. Do té doby, jak již bylo uvedeno výše, bylo předmětem odborné diskuze, jakým způsobem bude reflektována singulární sukcese práva nebo povinnosti, které jsou předmětem řízení. Tyto názorové spory, v nichž v zásadě na jedné straně stáli zastánci převodu práva nebo povinnosti *ex lege* a na druhé podporovatelé analogického užití § 92 OSŘ, byly definitivně ukončeny až účinností § 107a OSŘ. Nicméně i přes explicitní legislativní zakotvení procesního nástupnictví při singulární sukcesi není tato oblast prosta výkladových potíží, jak bude pojednáno níže. Dvořák²¹⁴ tuto právní úpravu dokonce označuje v některých ohledech za nevyhovující právu na spravedlivý proces. Tento názor se ovšem jeví s přihlédnutím ke všem okolnostem jako poměrně přísný.

3.3.2.1. Předpoklady procesního nástupnictví při singulární sukcesi

Základní podmínky pro užití procesního nástupnictví při singulární sukcesi obsahuje § 107a odst. 1 OSŘ, který stanoví: „*Má-li žalobce za to, že po zahájení řízení nastala právní skutečnost, s níž právní předpisy spojují převod nebo přechod práva nebo povinnosti*

²¹³ JIRSA, Jaromír a kol., op. cit. sub 4, str. 177.

²¹⁴ DVOŘÁK, Bohumil in LAVICKÝ, Petr, op. cit. sub 27, str. 469.

účastníka řízení, o něž v řízení jde, může dříve, než soud o věci rozhodne, navrhnout, aby nabyvatel práva nebo povinnosti, popřípadě ten, kdo převzal výkon vlastnického práva k majetku, o něž v řízení jde, vstoupil do řízení na místo dosavadního účastníka; to neplatí v případech uvedených v § 107.“ Z tohoto ustanovení můžeme identifikovat hned několik podmínek, které musejí být bezpodmínečně splněny.

Navrhnout procesní nástupnictví při singulární sukcesi může pouze žalobce. Učiní-li takový návrh žalovaný, soud k němu nepřihlíží a nerozhoduje o něm.²¹⁵

Návrhu žalobce na procesní nástupnictví lze vyhovět pouze v případě, když se bude žalobce domnívat, že na základě určité právní skutečnosti došlo k převodu nebo přechodu práva či povinnosti některého z účastníků řízení. Právní skutečnost, se kterou se takový převod či přechod pojí, může mít různorodou povahu. Klasickým reprezentantem na straně žalobce je postoupení pohledávky (§ 1879 an. OZ), u dlužníka pak jím je převzetí dluhu (§ 1888 an. OZ). Dále se může jednat např. o převod směnky indosací nebo postoupení smlouvy.²¹⁶ V usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 16. 6. 2011, sp. zn. 22 Cdo 3085/2009 bylo obecně vymezeno, co může být takovou právní skutečností. Podle tohoto usnesení *„Musí jít tedy o takovou právní skutečnost, která má za následek změnu v hmotněprávních oprávněních a povinnostech stran; jde zejména o právní úkon a o konstitutivní rozhodnutí soudu či jiného státního orgánu. Naopak deklaratorní rozhodnutí, která jen konstatují daný hmotněprávní stav, nemají za následek změnu hmotněprávních oprávnění a povinností, a proto nemohou mít za následek postup podle § 107a OSŘ.*“ K právní skutečnosti způsobující převod nebo přechod práva či povinnosti musí též dojít po zahájení řízení do jeho pravomocného skončení. Dojde-li k němu před zahájením řízení, je na místě záměna účastníků podle § 92 odst. 2 OSŘ.

Tato právní skutečnost musí být v řízení prokázána, teprve pak soud může návrhu na procesní nástupnictví vyhovět.²¹⁷ V této souvislosti je třeba upozornit, že soud při rozhodování o procesním nástupnictví při singulární sukcesi zkoumá, zda došlo k právní skutečnosti, která je způsobilá tvrzené právo nebo povinnost převést, ale nezkoumá, zda je procesní nástupce

²¹⁵ Zde lze opět argumentovat obdobně jako u přistoupení účastníka – k tomu srov. str. 27 této práce a poznámku pod čarou č. 130.

²¹⁶ LAVICKÝ, Petr, op. cit. sub 27, str. 463.

²¹⁷ § 107a odst. 2 OSŘ.

skutečným nositelem tvrzeného práva či povinnosti, o které v řízení jde.²¹⁸ Tato úvaha je obsažena v meritorním rozhodnutí soudu v dané věci.²¹⁹

S návrhem žalobce na přistoupení účastníka musí souhlasit účastník vstupující na místo žalobce. Nebude-li souhlas nového žalobce dán, bude návrh zamítnut a v řízení bude pokračováno s dosavadními účastníky.²²⁰ Souhlas nového žalovaného není vyžadován, což je části odborné veřejnosti kritizováno,²²¹ jelikož nový žalovaný musí přijmout stav řízení, a tak mu k jeho tíži mohou být přičítána případná procesní pochybení předchůdce.²²²

Procesní nástupnictví při singulární sukcesi nepřipadá v úvahu tam, kdy je na místě využití procesního nástupnictví při ztrátě způsobilosti být účastníkem podle § 107 OSŘ. V takovém případě má postup podle § 107 OSŘ přednost.

Konečně podmínkou, která nemusí být na první pohled zřejmá, nicméně má značný vliv na vyhovění návrhu na procesní nástupnictví při singulární sukcesi, je koncentrace řízení.²²³ V § 118b OSŘ je stanoveno, do kdy mohou být uváděny skutečnosti a předkládány důkazy k jejich prokázání, což je umožněno v zásadě do skončení přípravného nebo prvního jednání. Dojde-li tak v době od zahájení řízení do okamžiku koncentrace řízení k právní skutečnosti způsobující převod či přechod práv nebo povinností, musí být návrh na procesní nástupnictví při singulární sukcesi podán dříve, než dojde ke koncentraci řízení. Kdyby bylo procesní nástupnictví navrženo později, soud nepovolí žalobci dotvrzení rozhodných skutečností, návrh na procesní nástupnictví zamítne a v řízení bude dále pokračovat s dosavadními účastníky. Naproti tomu dojde-li k právní skutečnosti způsobující převod či přechod práv nebo povinností po koncentraci řízení, bude mít žalobce možnost uvést a prokázat svá tvrzení vzhledem k ustanovení § 118b odst. 1 věta třetí OSŘ.

Shrneme-li tedy předpoklady procesního nástupnictví při singulární sukcesi, patří mezi ně: návrh žalobce; souhlas případného nového žalobce; právní skutečnost způsobující převod nebo přechod práv či povinností, které nastaly od zahájení řízení do jeho skončení, a nejedná

²¹⁸ SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta a kol., op. cit. sub 51, str. 460-461.

²¹⁹ Tamtéž.

²²⁰ PŘIDAL, Ondřej in SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta a kol., op. cit. sub 51, str. 461 upozorňuje, že nelze souhlas nového žalobce zjišťovat výzvou podle § 101 odst. 4 OSŘ.

²²¹ Např. LAVICKÝ, Petr, op. cit. sub 27, str. 468.

²²² Tamtéž.

²²³ JIRSA, Jaromír a kol., op. cit. sub 4, str. 182.

se přitom o ztrátu způsobilosti být účastníkem; prokázání takové skutečnosti soudem (s ohledem na koncentraci řízení); a to vše za předpokladu, že nejde o nepřípustné obcházení povinnosti nahradit náklady řízení (k tomu podrobně v podkapitole 3.3.2.4.).

3.3.2.2. Rozhodnutí, opravné prostředky a řízení o nich

Právní mocí usnesení, kterým soud vyhovuje návrhu žalobce, dochází k procesnímu nástupnictví.²²⁴ Proti tomuto usnesení soudu je přípustné odvolání i dovolání podle § 238a OSŘ.²²⁵ O procesním nástupnictví rozhoduje soud prvního stupně nebo v době od podání odvolání žalobcem ve věci samé²²⁶ do rozhodnutí o něm odvolací soud.

K procesnímu nástupnictví podle § 107a OSŘ může dojít jak v řízení před soudem prvního stupně, tak v řízení odvolacím. K takovému procesnímu nástupnictví ale musí dojít (kromě výjimečných případů chybějícího poučení soudem) po rozhodnutí soudu prvního stupně, a to vzhledem k režimu neúplné apelace uplatňovaném v odvolacím řízení.²²⁷ V něm lze uvádět nové skutečnosti a důkazy pouze v případech vymezených v § 205a OSŘ. Pro řízení o dovolání vylučuje aplikaci procesního nástupnictví při singulární sukcesi § 243b OSŘ a pro řízení o žalobě pro zmatečnost § 235b odst. 2 OSŘ.²²⁸ *A contrario* pak lze z § 235b odst. 2 OSŘ dovodit, že v řízení o žalobě na obnovu řízení je procesní nástupnictví při singulární sukcesi přípustné.

3.3.2.3. Účinky procesního nástupnictví při singulární sukcesi

Právní mocí usnesení soudu o procesním nástupnictví se účastníkem řízení stává právní nástupce dosavadního účastníka řízení. Pro procesního nástupce platí podle § 107a odst. 3 OSŘ ve spojení s § 107 odst. 4 OSŘ vázanost procesním stavem, který existuje při jeho nástupu do řízení. Procesnímu nástupci jsou tak přičítány jak hmotněprávní, tak procesněprávní účinky jednání jeho předchůdce. Výhodou tohoto stavu, kdy je procesní nástupce nucen přijmout stav řízení, může být např. včasné uplatnění nároku původním

²²⁴ SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta a kol., op. cit. sub 51, str. 462.

²²⁵ Tamtéž.

²²⁶ LAVICKÝ, Petr, op. cit. sub 27, str. 467.

²²⁷ Tamtéž.

²²⁸ Tamtéž.

žalobcem v promlčecí lhůtě, které procesnímu nástupci svědčí také,²²⁹ naopak nevýhodou může být (pro obě strany) odpovědnost za procesní pochybení jejich předchůdce.²³⁰

Stejně jako u procesního nástupnictví při ztrátě způsobilosti být účastníkem je účastník zavázán k případné náhradě nákladů řízení, které vznikly před jeho nástupem do řízení, a rovněž pro něj neplatí odchylná úprava koncentrace řízení. Nastoupí-li tak účastník po koncentraci řízení dle § 118b odst. 1 OSŘ, nebude moci v případě neexistence zákonné výjimky uvádět nové skutečnosti ani uplatňovat nové důkazy. K těmto důsledkům procesního nástupnictví lze analogicky odkázat podkapitolu 3.3.1.4. Oproti procesnímu nástupnictví při ztrátě způsobilosti být účastníkem se neuplatní § 56 OSŘ, podle kterého v případě ztráty způsobilosti být účastníkem neběží lhůty do doby, než do řízení vstoupí jiný účastník. Lze souhlasit s Doležalem,²³¹ aby případná tvrdost tohoto procesního důsledku byla ve výjimečných případech odstraněna postupem dle § 58 OSŘ, tj. aby došlo k prominutí zmeškání lhůty.

3.3.2.4. Zneužití procesního nástupnictví při singulární sukcesi

Výše již bylo naznačeno, že byť se úprava procesního nástupnictví v § 107a OSŘ nejeví jako problematická, její aplikace v jednotlivých případech nemusí být vždy v souladu s jejím předpokládaným účelem, kterým je primárně procesní reakce na změněný stav v hmotném právu. Účastníci mohou v některých případech zneužívat singulární sukcesi a na ni navazujícího procesního nástupnictví při singulární sukcesi k tomu, aby odvrátili negativní důsledky (zejména finanční, ale i jiné), které jim hrozí. Konkrétně jde zejména o teoretickou možnost vyhnutí se povinnosti k náhradě nákladů řízení pomocí procesního nástupnictví při singulární sukcesi, ke kterému bude docházet přirozeně většinou ze strany žalobce.

V praxi se častěji bude zřejmě vyskytovat prvý z uvedených případů, tj. snaha o vyhnutí se povinnosti hradit náklady řízení. Podle § 142 odst. 1 OSŘ má úspěšný účastník právo na náhradu nákladů řízení k tíži toho, kdo úspěch ve věci neměl. Proto, bude-li se jevit po provedeném dokazování a před meritorním rozhodnutím soudu pravděpodobné, že žaloba bude zamítnuta, může mít žalobce tendenci převést své právo na jinou osobu – „bílého

²²⁹ LAVICKÝ, Petr, op. cit. sub 27, str. 468.

²³⁰ Tamtéž, str. 467.

²³¹ DOLEŽAL, Marek in JIRSA, Jaromír a kol., op. cit. sub 4, str. 186.

koně“²³² – a vyhnout se tak povinnosti nahradit náklady řízení. „Bílým koněm“ pak může být v těchto případech typicky osoba (zejména právnická, nicméně nelze vyloučit ani osobu fyzickou)²³³ bez majetku, která nebude mít dostatek prostředků k náhradě nákladů řízení. Judikatura tak na tento stav zareagovala tím, že se opřela o § 2 OSŘ zakazující zneužívání práv v řízení a formulovala předpoklady, za nichž je možné návrh žalobce na procesní nástupnictví při singulární sukcesi zamítnout, i když jsou pro ni splněny veškeré hmotněprávní předpoklady. Stěžejním rozhodnutím Nejvyššího soudu zabývajícím se touto problematikou je usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 10. 2011, sp. zn. 29 Cdo 3013/2010, podle kterého *„Nelze vyloučit, že soud může ve výjimečných případech založit důvod k zamítnutí žalobcova návrhu dle § 107a o. s. ř. (při jinak formálně doložených předpokladech pro to, aby takovému návrhu bylo vyhověno) prostřednictvím ustanovení § 2 o. s. ř. Takový postup by byl namíste např. tehdy, bylo-li by možno dovodit podle toho, co v řízení vyšlo najevo, že cílem návrhu na vydání rozhodnutí dle § 107a o. s. ř. je zneužití procesní úpravy za tím účelem, aby se možná pohledávka na náhradu nákladů řízení stala vůči neúspěšnému žalobci nedobytnou. Prostá obava, že případná pohledávka na náhradě nákladů řízení se v budoucnu stane nedobytnou, však k takovému kroku nepostačuje.“* Jak je ale uvedeno v citované právní větě, jedná se o postup výjimečný a bylo nutno judikaturou formulovat předpoklady, při jejichž splnění lze návrh na procesní nástupnictví podle § 107a OSŘ zamítnout. Hlavní a zásadní podmínkou je odůvodněný předpoklad, že v daném případě dochází k pokusu zneužít právo, prostá obava nestačí.²³⁴ Tento odůvodněný předpoklad bude zpravidla dán v případech, bude-li vysoce pravděpodobné, že žaloba bude zamítnuta a případný procesní nástupce nebude kvůli svému nedostatečnému majetku s to nahradit žalovanému náklady řízení.²³⁵ Přidal²³⁶ k tomu přidává hledisko poměření potencionální újmy žalovaného provedeným procesním nástupnictvím, když v případě, že újma nebude velká, nebude zpravidla důvod návrhu na procesní nástupnictví nevyhovět.

²³² Hruďa, Ondřej, Lasák, Jan. Jak neplatit náklady řízení. In: *Jiné právo* [online]. 10. 2. 2011 [cit. 2019-03-12]. Dostupné z: <http://jinepravo.blogspot.com/2011/02/ondrej-hruda-jan-lasak-jak-neplatit.html>.

²³³ Tamtéž.

²³⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 10. 2011, sp. zn. 29 Cdo 3013/2010 používá dokonce formulaci *„lze s jistotou prohlásit“*, což v těchto případech běžně nebude možné, nicméně význam tohoto obratu je zřejmý, a to nezamítat návrhy právě při prosté obavě ze zneužití.

²³⁵ SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta a kol., op. cit. sub 51, str. 462.

²³⁶ PŘIDAL, Ondřej in SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta a kol., op. cit. sub 51, str. 463.

Výše uvedený přístup soudů lze označit za vyhovující, když při posuzování této problematické otázky nelze vytvořit univerzální a jasná kritéria, která by byla beze zbytku platná pro všechny posuzované případy. Při každém rozhodování o procesním nástupnictví při singulární sukcesi tak soud bude muset vzít v úvahu ustálená judikatorní kritéria, pohledem kterých *ad hoc* zhodnotí, zda se nejedná o zneužití práva.

3.4. Srovnání institutů umožňujících změny v osobách účastníků sporného řízení

Zatímco v předchozích kapitolách byly instituty umožňující změny v osobách účastníků řízení popsány a analyzovány samostatně, cílem této kapitoly bude poukázat na jednotlivé znaky těchto institutů ve vzájemné souvislosti a porovnat instituty navzájem. Základem pro toto srovnání jsou pak závěry, které byly přijaty v předchozích kapitolách, zejména v kapitolách uvedených v části třetí. Níže rozebrané znaky jsou pak rovněž graficky znázorněny v tabulce, která tvoří přílohu č. 1 práce.

Prvním hlediskem, podle kterého lze přistoupení účastníka, záměnu účastníků, procesní nástupnictví při ztrátě způsobilosti být účastníkem a procesní nástupnictví při singulární sukcesi porovnat, je určení, kterého z předpokladů účastenství se týkají, a dále také účel, ke kterému jsou využívány. Přistoupení, záměna a procesní nástupnictví při singulární sukcesi reagují na (v případě přistoupení částečný) nedostatek věcné legitimace a umožňují žalobci jeho dodatečné zhojení. Procesní nástupnictví při ztrátě způsobilosti být účastníkem poté umožňuje reagovat na situaci, kdy účastník ztratí způsobilost být účastníkem tím, že do řízení nastoupí procesní nástupce předchozího účastníka. Důležitým je z hlediska aplikace těchto institutů též časový okamžik, kdy dojde k výše zmíněnému nedostatku věcné legitimace či ztrátě způsobilosti být účastníkem řízení. Přistoupení a záměna jsou způsobilé napravit nedostatek věcné legitimace, který tu byl v době zahájení řízení, naopak oba dva typy procesního nástupnictví reagují na právem předpokládané situace, které nastanou po zahájení řízení.

Současná právní úprava v § 92, resp. § 107a OSŘ svěřuje možnost využití přistoupení, záměny a procesního nástupnictví při singulární sukcesi výhradně žalobci, který musí učinit příslušný návrh. Navrhnout přistoupení, záměnu nebo procesní nástupnictví dle § 107a OSŘ tak nemůže ani žalovaný, ani ji nemůže provést soud ze své vlastní vůle. Naproti tomu

procesní nástupnictví při ztrátě způsobilosti být účastníkem provádí soud *ex officio*. Návrhy účastníků v tomto případě nemají žádné právní účinky a soud jimi není vázán.²³⁷ S tímto koresponduje i poučovací povinnost soudu. Z povahy věci nemůže soud poučovat účastníka o jeho právu podat návrh tam, kde návrh ani podávat nemůže, čili u procesního nástupnictví podle § 107 OSŘ otázka poučovací povinnosti nemůže být ani řešena.

Jiná je ovšem situace u tří zbývajících institutů, když u přistoupení, záměny či procesního nástupnictví při singulární sukcesi by se teoreticky nabízela možnost poučení účastníka soudem, aby příslušný návrh učinil. Je ovšem konstantně judikováno,²³⁸ že poučení účastníka o právu podat návrh na přistoupení či záměnu není součástí obecné poučovací povinnosti soudu.²³⁹ Proto lze za téměř nepochopitelný považovat názorový obrat, který se objevil v judikatuře Nejvyššího soudu²⁴⁰ i v části české právní nauky,²⁴¹ a sice že poučení o možnosti procesního nástupnictví podle § 107a OSŘ patří do rozsahu poučovací povinnosti soudu. Podle, v této věci klíčového, rozsudku Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 1. 2017, sp. zn. 30 Cdo 3875/2016 „*K procesnímu nástupnictví může dojít jen tehdy, jestliže žalobce s poukazem na konkrétní právní skutečnost [...] navrhne, aby navrhovatel práva nebo povinnosti vstoupil do řízení na místo dosavadního účastníka (svého právního předchůdce), a jestliže soud tuto změnu v okruhu účastníků připustí. O tom, že může takový návrh učinit, je soud povinen žalobce poučit za podmínek uvedených v § 118a odst. 4 o. s. ř. Tuto povinnost má vždy, jestliže za řízení vyjde najevo (např. z výsledků dokazování), že nastala rozhodná právní skutečnost, mající z pohledu výsledku řízení vliv na aktivní nebo pasivní věcnou legitimaci.*“ Podle tohoto rozhodnutí je tak účastníka nezastoupeného advokátem nebo notářem nutno poučit o možnosti navrhnout procesní nástupnictví dle § 107a OSŘ. Mám za to, že tento závěr není správný. Pouhá skutečnost, že k singulární sukcesi došlo po zahájení řízení a tím k nedostatku věcné legitimace účastníka v jiném časovém okamžiku než u záměny či přistoupení, není způsobilá prolomit judikaturou a doktrínou proklamovaný zákaz narušení rovnosti účastníků soudem skrze poučovací povinnost²⁴² (jejím obsahem „*nemůže být [...]*“

²³⁷ SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta a kol., op. cit. sub 51, str. 457.

²³⁸ Např. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 10. 2001, sp. zn. 29 Cdo 2494/99 nebo usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 3. 2004, sp. zn. 29 Odo 227/2002.

²³⁹ LAVICKÝ, Petr, op. cit. sub 27, str. 19.

²⁴⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 1. 2017, sp. zn. 30 Cdo 3875/2016.

²⁴¹ DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. *Občanský soudní řád I. § 1-200za*. Praha: C.H. Beck, 2009, str. 736. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-107-9.

²⁴² LAVICKÝ, Petr in LAVICKÝ, Petr, op. cit. sub 27, str. 19 odkazuje na nálezy Ústavního soudu ČR ze dne 11. 4. 1996, sp. zn. III. ÚS 104/96, ve kterém Ústavní soud judikoval mimo jiné následující: „*Podmínky a hranice*

poučení o věcné legitimaci“).²⁴³ Proto nelze přijmout jiný závěr než ten, že poučovací povinnost soudu se na poučení účastníka o možnosti navrhnout přistoupení, záměnu či procesní nástupnictví při singulární sukcesi nevztahuje, a to ani v případě nezastoupeného účastníka.

O všech zkoumaných institutech způsobujících změny v osobách účastníků sporného řízení rozhoduje soud usnesením. Po právní moci takového usnesení dosavadní účastník v řízení nepokračuje s výjimkou přistoupení, při kterém dosavadní účastník pokračuje v řízení spolu s dalším účastníkem, jelikož ve spojení s přistoupivším účastníkem již je (nebo by měl být) věcně legitimován. Konečně neprovedení každého ze zkoumaných institutů má jiné důsledky pro řízení. Zatímco nebude-li v odůvodněných případech provedeno přistoupení, záměna nebo procesní nástupnictví při singulární sukcesi, bude žaloba zamítnuta pro nedostatek věcné legitimace některého z účastníků. Naproti tomu nedojde-li (ani po případném přerušení řízení) k procesnímu nástupnictví při ztrátě způsobilosti být účastníkem, soud řízení zastaví.

3.5. Změny v osobách účastníků řízení při společenství účastníků

Předchozí výklad v této části vycházel ze situace, kdy proti sobě v řízení stojí jeden žalobce a jeden žalovaný, čili patrně nejtypičtější stav, který ve sporném řízení existuje. Nicméně není málo ani případů, kdy na straně žalující nebo žalované vystupuje více osob. Proto následující kapitola rozebere změny v osobách účastníků řízení v případech, kdy je více žalobců nebo žalovaných, tedy případy souhrnně označované jako společenství účastníků. Legislativně je společenství účastníků zakotveno v § 91 OSŘ. Již ze znění tohoto ustanovení lze rozpoznat dva typy společenství. V § 91 odst. 1 OSŘ se jedná o společenství samostatné,²⁴⁴ v § 92 odst. 2 OSŘ jde o společenství nerozlučné.²⁴⁵ Závěrem této kapitoly pak budou zkoumány změny v osobách účastníků řízení při tzv. *iudiciu duplex*.

poučovací povinnosti obecných soudů jsou ústavně dány (vymezeny) především příkázanou nestranností obecných soudů (čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod) a dále zásadou rovnosti účastníků v řízení (čl. 96 odst. 1 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod), a to bez ohledu na to, o jaké řízení jde, či jaká věc má být projednána; z těchto ústavních kautel nesmí procesní poučení obecných soudů vykročit. [...] může jít jen o poučení takové, které se nikterak nedotýká vzájemného procesního postavení účastníků (zvýhodnění jednoho vůči druhému) a které - jak se rozumí samo sebou - nesmí v sobě obsahovat ani náznak toho, jaké je stanovisko soudu k projednávané věci, příp. jak soud zamýšlí věc rozhodnout; [...].“

²⁴³ LAVICKÝ, Petr, op. cit. sub 27, str. 19.

²⁴⁴ SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta a kol., op. cit. sub 51, str. 388-390.

²⁴⁵ Tamtéž.

Při samostatném společenství upraveném v § 91 odst. 1 OSŘ jsou práva a povinnosti jednotlivých účastníků z hlediska hmotného práva nezávislá na právech a povinnostech ostatních účastníků vystupujících na téže straně.²⁴⁶ Tak tomu bude např. u solidárních dlužníků²⁴⁷ nebo v případech, kdy více žalobců žaluje jednoho žalovaného na zaplacení ve věci s obdobným skutkovým základem z důvodu hospodárnosti řízení. V těchto případech jedná podle § 91 odst. 1 OSŘ každý účastník v řízení sám za sebe, tudíž veškeré úkony, které jsou činěny v souvislosti s přistoupením, záměnou či procesním nástupnictvím při singulární sukcesi, ať již jde o návrh takového institutu, souhlas se záměnou atp., provádí společník nezávisle na ostatních a není nijak limitován (alespoň v rovině procesního práva) vůli ostatních společníků. Také případná změna v osobách účastníků řízení provedená ve vztahu k jednomu samostatnému společníkovi se nedotkne ostatních. V případě procesního nástupnictví při ztrátě způsobilosti být účastníkem postupuje soud stejně jako v případě neexistence samostatného společenství podle § 107 OSŘ a zjišťuje, zda je tu osoba, která vstoupila do práv nebo povinností dosavadního společníka. Nutno ale podotknout, že v případě, kdy by došlo v důsledku využití některého ze zmíněných institutů ke změně v osobě protistrany nebo by ku příkladu trvalo příliš dlouho zjišťování, kdo je procesním nástupcem podle § 107 OSŘ, bylo by zpravidla na místě, aby soud vyloučil věc k samostatnému řízení podle § 112 odst. 2 OSŘ. V těchto případech by se již nejednalo s největší pravděpodobností o postup hospodárný, což je jedním z hlavních důvodů existence samostatného společenství.²⁴⁸

U nerozlučného společenství podle § 91 odst. 2 OSŘ „jde o taková společná práva nebo povinnosti, že se rozsudek musí vztahovat na všechny účastníky, kteří vystupují na jedné straně, platí úkony jednoho z nich i pro ostatní.“ I zde je, stejně jako u samostatného společenství, klíčová hmotněprávní povaha práv a povinností,²⁴⁹ v tomto případě se ovšem jedná o taková práva a povinnosti, o kterých musí být rozhodnuto vůči všem společníkům. Jedná se např. o spoluvlastníky v řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví²⁵⁰ nebo žalované v případě hlavní intervence²⁵¹ (k tomu srov. následující kapitolu). Úkony jednoho z účastníků proto platí i pro ostatní, nejedná-li se o úkony výslovně vyjmenované v §

²⁴⁶ LAVICKÝ, Petr, op. cit. sub 27, str. 379.

²⁴⁷ Tamtéž, str. 380.

²⁴⁸ SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta a kol., op. cit. sub 51, str. 388-390.

²⁴⁹ LAVICKÝ, Petr, op. cit. sub 27, str. 381.

²⁵⁰ SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta a kol., op. cit. sub 51, str. 388-390.

²⁵¹ LAVICKÝ, Petr, op. cit. sub 27, str. 381.

91 odst. 2 věta druhá OSŘ. K těmto úkonům je podle zmíněného ustanovení zapotřebí souhlasu všech nerozlučných společníků. Procesní nástupnictví při ztrátě způsobilosti být účastníkem provádí soud stejně jako v případě jediného účastníka a v řízení je pokračováno s těmi, kteří vstoupili do práv nebo povinností osoby.²⁵² Je třeba ale posoudit, zda dispoziční úkony spojené s přistoupením, záměnou a procesním nástupnictvím při singulární sukcesi vyžadují souhlas všech nerozlučných společníků, či pouze některých (jediného). Ačkoliv nejsou tyto úkony vyjmenovány v § 91 odst. 2 věta druhá OSŘ (nelze je podřadit ani pod změnu návrhu), tak mám za to, že lze tento výčet považovat za demonstrativní a soud by měl v těchto případech vyžadovat souhlas všech nerozlučných společníků. Jedná se o dispoziční úkony, které se svým faktickým dopadem rovnají změně žaloby, u které je souhlas všech nerozlučných společníků vyžadován, a tak by nebylo žádoucí tyto situace ponechat pouze na vůli jediného společníka.²⁵³

Konečně u společenství účastníků je nutno zmínit jeden způsob změny v osobách účastníků řízení, který přichází v úvahu právě jen a pouze v případech existence společenství alespoň na jedné ze stran sporu. Tím způsobem je zpětvzetí žaloby podle § 96 OSŘ, které lze provést buď částečně co do osoby jednoho z více žalovaných, nebo v plném rozsahu jedním z žalobců v případě společenství na straně žalující. V obou případech dochází ke změně v osobách účastníků řízení z vůle žalobce (příp. žalobců u nerozlučného společenství - § 91 odst. 2 věta druhá OSŘ), nicméně ostatní účastníci (zejména žalovaný) mají při vážných důvodech právo podle § 96 odst. 3 OSŘ se zpětvzetím nesouhlasit. Důvody, pro které účastník nesouhlasí se zpětvzetím návrhu, se budou posuzovat v každém případě s ohledem na konkrétní situaci.²⁵⁴

Vzhledem k relativní výkladové přehlednosti institutu zpětvzetí a ke skutečnosti, že zpětvzetí působí změnu v osobách účastníků řízení pouze v některých případech společenství, není mu v této práci věnována větší pozornost, i když je bezpochyby třeba na tuto specifickou situaci změny v osobách účastníků řízení upozornit.

Poněkud specifickým případem, který sice neřadíme formálně mezi společenství účastníků, nicméně zdánlivě některé prvky společenství vykazuje, je tzv. *iudicium duplex*. Je to stav, při

²⁵² K tomu srov. Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. února 2001, sp. zn. 20 Cdo 1216/2000.

²⁵³ Tento závěr je činěn s vědomím, že nepůjde o časté případy, a proto je tato otázka spíše otázkou akademickou.

²⁵⁴ SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta a kol., op. cit. sub 51, str. 407. Tamtéž, str. srov. některé ze situací, které ne/vedou ke způsobilému nesouhlasu.

kterém aktivní věcná legitimace v řízení svědčí oběma (všem) účastníkům řízení a o tom, kdo bude v procesní pozici žalobce nebo žalovaného, rozhodne „pouze“ dřívější podání návrhu na zahájení řízení.²⁵⁵ Typickým případem je řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví nebo řízení o vypořádání společného jmění manželů.²⁵⁶ V těchto řízeních „mají obě procesní strany postavení žalobců a žalovaných,“²⁵⁷ a je proto otázkou, zda tato skutečnost bude mít nějaký vliv na využitelnost institutů, které umožňují změny v osobách účastníků řízení.

Osobně se domnívám, že nebude mít žádný. Výše uvedený závěr je nutno vnímat ve vazbě na hmotné právo a fakticitu postavení účastníků, zatímco instituty umožňující změny v osobách účastníků řízení jsou instituty procesními. Vycházíme-li ve sporném řízení z formálního vymezení účastníků, vždy v něm bude některý účastník řízení vystupovat jako žalobce a některý jako žalovaný. Na tom povaha předmětu řízení, která dostává jednotlivé účastníky do faktické pozice žalujícího i žalovaného, nic změnit nemůže, pakliže respektujeme relativní samostatnost práva procesního a práva hmotného.²⁵⁸ Proto bude z hlediska změn v osobách účastníků řízení a institutů, které je umožňují, rozhodné procesní označení jednotlivých účastníků.

3.6. Změny v osobách účastníků řízení při hlavní a vedlejší intervenci

Kromě žalobce a žalovaného (příp. žalobců nebo žalovaných) mohou mít na výsledku řízení kvalifikovaný zájem ještě další osoby. Těmito osobami mohou být hlavní nebo vedlejší intervenient.

Hlavní intervence je upravena v § 91a OSŘ. Podle tohoto ustanovení „*Kdo si činí nárok zcela nebo částečně na věc nebo právo, o nichž probíhá řízení mezi jinými osobami, může až do pravomocného skončení tohoto řízení podat žalobu proti těmto účastníkům.*“²⁵⁹ Okamžikem podání žaloby hlavním intervenientem tak probíhají ohledně téže věci dvě řízení – základní

²⁵⁵ SVOBODA, Karel, ŠÍNOVÁ, Renáta, HAMULÁKOVÁ, Klára, op. cit. sub 59, str. 59.

²⁵⁶ Tamtéž.

²⁵⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 11. 2016, sp. zn. 22 Cdo 2625/2016.

²⁵⁸ WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena, op. cit. sub 2, str. 36.

²⁵⁹ DVOŘÁK, Bohumil in LAVICKÝ, Petr, op. cit. sub 27, str. 383 uvádí jako příklad žalobu postupitele pohledávky vyplývající z přesvědčení, že je stále věřitelem pohledávky, o které vede řízení postupník s dlužníkem.

a intervenční.²⁶⁰ V intervenčním řízení jsou pak žalobce a žalovaný nerozlučnými společníky v pozici žalovaných, jak bylo uvedeno v předchozí kapitole. Otázkou je, jaký mají mezi sebou obě řízení – základní a intervenční – vztah. Dvořák²⁶¹ uvádí, že jde o řízení, která jsou na sobě navzájem nezávislá. Oproti tomu Přidal²⁶² v komentáři dovozuje, že intervenční řízení má přednost před řízením základním, které je na intervenčním závislé. Oba uvedené přístupy mají své *ratio*, ale ani jeden není prostý nedostatků. Je nepochybné, že obě řízení spolu souvisí, ale nelze upřednostňovat intervenční řízení před řízením základním. Jako nejvhodnější se jeví přístup, kdy budou obě řízení spojena do jednoho podle § 112 odst. 1 OSŘ, budou probíhat současně ve vzájemné návaznosti a i rozhodnutí bude vydáno pro obě řízení v jeden okamžik.

Své opodstatnění to má i ve vztahu ke změnám v osobách účastníků. Podle usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 3. 2009, sp. zn. 28 Cdo 1042/2008 „*Účastenství se při hlavní intervenci zakládá [...] procesním způsobem. Jestliže žalobce neoznačí za žalované všechny účastníky probíhajícího intervenovaného řízení, nemůže být hlavní intervence pro nedostatek pasivní legitimace úspěšná.*“ Účastenství v intervenčním řízení je tak navázáno na účastenství v řízení základním. Dojde-li ke změně v osobách účastníků základního řízení, dojde *ex lege* ke změně v osobách účastníků intervenčního řízení. Samostatnost takového řízení by vedla k nepřipustným důsledkům, jelikož by znamenala, že došlo-li by ke změně v osobě účastníka základního řízení, musela by být stejná změna provedena v intervenčním řízení za použití obecných institutů způsobujících změnu (přistoupení, záměna, obě procesní nástupnictví). V těchto případech by pak žalobcem a žalovaným - nerozlučnými společníky v intervenčním řízení - mohl být např. účelově odepřen souhlas se záměnou účastníka, což by vedlo k zamítnutí hlavní intervence. V případě hlavního intervenienta budou změny v jeho osobě možné za použití klasického postupu, který byl nastíněn v předchozích kapitolách této části.

Při vedlejší intervenci v § 93 OSŘ si vedlejší intervenient nenárokuje právo nebo povinnost, o kterých se vede řízení, ale má právní zájem na výsledku řízení, a tak se připojí k jedné ze stran sporu s cílem tuto stranu podporovat. Podle § 93 odst. 3 OSŘ má vedlejší účastník stejná práva a povinnosti jako účastník, ve skutečnosti se jedná pouze o procesní práva

²⁶⁰ Tamtéž.

²⁶¹ DVOŘÁK, Bohumil in LAVICKÝ, Petr, op. cit. sub 27, str. 383.

²⁶² PŘIDAL, Ondřej in SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta a kol., op. cit. sub 51, str. 391.

a povinnosti,²⁶³ a to dokonce ne všechny, jelikož nemůže disponovat s předmětem řízení, tj. nemůže provádět dispoziční úkony.²⁶⁴ Procesní úkony, které budou v rozporu s úkony účastníka, kterého vedlejší intervenient podporuje, posoudí soud v souladu s § 93 odst. 3 OSŘ podle okolností, vždy by ale měla mít přednost vůle podporovaného účastníka.²⁶⁵ Z posledně uvedeného i ze skutečnosti, že vedlejší účastník není oprávněn k úkonům, „*kteřé jsou vázány výlučně na osobu účastníka*“,²⁶⁶ vyplývá, že případná změna v osobě žalobce či žalovaného nebude závislá na stanovisku vedlejšího účastníka a ani jeho případný návrh na přistoupení, záměnu či procesní nástupnictví při singulární sukcesi, které jsou vázány na návrh žalobce, nebude mít žádné právní účinky.²⁶⁷

Vedlejší účastník může podle § 93 odst. 2 OSŘ do řízení vstoupit buď ze své vlastní vůle, nebo v reakci na výzvu účastníka. Vedlejší účastník nemusí sám od sebe prokazovat právní zájem, pro který vstoupil do řízení.²⁶⁸ Dosavadní účastník řízení má právo odporovat přistoupení vedlejšího účastníka do řízení vznesením tzv. námitky nepřípustnosti vedlejšího účastenství,²⁶⁹ o které bude podle § 93 odst. 2 OSŘ rozhodovat soud. V těchto případech tak vedlejší účastník bude muset prokazovat svůj právní zájem na věci.

Z povahy vedlejšího účastenství vyplývá, že u vedlejšího účastníka se neuplatní přistoupení, záměna ani procesní nástupnictví při singulární sukcesi. Zákon vyhrazuje tyto možnosti pouze pro žalobce a žalovaného. Předmětem řízení totiž nejsou primárně práva nebo povinnosti vedlejšího účastníka, a nedá se tak u něj hovořit o věcné legitimaci. Proto uplatní-li se přistoupení, záměna a procesní nástupnictví při singulární sukcesi zejména v případech, kdy je napravována věcná legitimace účastníka z důvodu hospodárnosti řízení, je zřejmé, že se neužijí pro změny v osobě vedlejšího účastníka. Jeho účast v řízení pak končí jím učiněným oznámením o vystoupení z řízení, pravomocným skončením věci nebo již zmíněným rozhodnutím soudu o námitce nepřípustnosti vedlejšího účastenství.²⁷⁰ Judikatura též dovodila u vedlejšího účastníka nepřípustnost procesního nástupnictví při ztrátě způsobilosti být

²⁶³ SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta a kol., op. cit. sub 51, str. 397.

²⁶⁴ WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena, op. cit. sub 2, str. 150.

²⁶⁵ LAVICKÝ, Petr, op. cit. sub 27, str. 393.

²⁶⁶ Tamtéž.

²⁶⁷ K tomu srov. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 7. 2009, sp. zn. 28 Cdo 3412/2008.

²⁶⁸ Tamtéž.

²⁶⁹ Tamtéž, str. 391.

²⁷⁰ Tamtéž, str. 393.

účastníkem,²⁷¹ a to v usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 3. 2015, sp. zn. 21 Cdo 261/2014. V něm Nejvyšší soud judikoval: „Protože vedlejší účastník má za řízení výlučně práva a povinnosti jen procesní povahy, protože se jeho účast na řízení, i když má právní zájem na jeho výsledku, nedotýká jeho hmotněprávního postavení a protože smyslem vedlejšího účastenství je „pomoc ve sporu“ některému z účastníků řízení (jedné ze sporných stran), k níž vedlejší účastník přistupuje vždy jen na základě ryze osobního rozhodnutí [...], je třeba učinit závěr, že práva a povinnosti z vedlejšího účastenství nejsou předmětem dědické a ani jiné sukcese a že tedy smrtí (nebo jiným zánikem) vedlejšího účastníka končí jeho účast na řízení, neboť povaha vedlejšího účastenství neumožňuje, aby na místo vedlejšího účastníka nastoupil ten, kdo je (jinak) jeho procesním nástupcem.“ Kromě tří uvedených důvodů zániku účastenství vedlejšího účastníka v řízení je tak nutno k nim přidat ještě čtvrtý, a sice ztrátu způsobilost být účastníkem.

Změny v osobách vedlejších účastníků tak mohou probíhat relativně jednoduše bez potřeby naplnění nějakých striktních zákonných (nebo judiciálních) kritérií, která v případě nevznesení námítky nepřipustnosti vedlejšího účastenství *de facto* ani neexistují.

3.7. Změny v osobách účastníků v nalézacím řízení nesporném

V návaznosti na vše, co bylo výše napsáno o změnách v osobách účastníků ve sporném řízení, je třeba se alespoň stručně vypořádat se změnami v osobách účastníků řízení nesporného, díky čemuž můžeme učinit závěr, zda tato problematika v obou druhích nalézacího řízení vykazuje rozdíly, nebo je více méně obdobná.

Jak již bylo uvedeno v kapitole 1.2. zabývající se účastníky nesporného řízení, je pro účastenství v tomto typu nalézacího řízení důležitá věcná legitimace osoby. Účastníkem je podle § 6 odst. 1 ZŘS (tzv. třetí definice účastenství) navrhovatel a ten, o jehož právech či povinnostech se jedná. Podle § 7 je pak v těchto řízeních úkolem soudu, aby přibral do řízení osobu, o jejíchž právech a povinnostech se jedná, a naopak ukončil účast jiné osobě, o jejíchž právech či povinnostech se nejedná.²⁷² O přibrání nebo ukončení účasti účastníka rozhodne soud usnesením poté, co se o rozhodných skutečnostech dozví. Naproti tomu v řízeních, ve kterých se účastenství vymezí podle § 6 odst. 2 ZŘS (tzv. druhá definice

²⁷¹ Tamtéž, str. 451.

²⁷² WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena, op. cit. sub 2, str. 362.

účastenství), dochází ke změně v osobách účastníků *ex lege* na základě jejich hmotněprávního postavení. Zjistí-li tedy soud kdykoliv za řízení, že účastníkem řízení není ten, který je zákonem považován za účastníka právě pro jeho hmotněprávní postavení, začne s takovou osobou jednat, aniž by vydal rozhodnutí.²⁷³ To samozřejmě platí i naopak – účastnil-li se doposud řízení účastník, který nesplňuje zákonné předpoklady účastenství, soud s ním přestane jednat bez dalšího. Následně pouze v odůvodnění rozhodnutí řádně vysvětlí, proč s daným účastníkem přestal (resp. začal) jednat.²⁷⁴

Hlavním rozdílem, který lze identifikovat z výše uvedeného, je nepochybně skutečnost, že případné změny v osobách účastníků provádí zásadně soud sám, a to na základě svých vlastních zjištění. Ať již přibírá účastníka, či končí účastenství usnesením (třetí definice účastenství), nebo začne, či přestane jednat s osobou bez toho, aniž by vydával jakékoliv rozhodnutí (druhá definice účastenství), je provádění změn v osobách účastníků řízení plně v režii soudu, který o věci rozhoduje. U zákonem vymezených účastníků soud reaguje na změnu hmotněprávního stavu, kdy zákonem určené podmínky pro účast v řízení splňuje jiná osoba, než která jí byla doposud. U osob, o jejichž právech a povinnostech má být v řízení jednáno podle § 6 odst. 1 ZŘS, pak soud není vázán zákonným vymezením osoby, ale jen a pouze skutečností, zda se v daném řízení rozhoduje o právech a povinnostech dané osoby. Tento způsob právní úpravy změn v osobách účastníků řízení vyplývá především z již zmíněné odlišné povahy a účelu nesporného řízení, pro které je charakteristický veřejný zájem na úpravě právních poměrů, které jsou předmětem těchto řízení.²⁷⁵ Výše uvedený přístup je aplikovatelný v zásadě na všechny účastníky nesporného řízení vyjma navrhovatele, o jehož specifickém postavení je pojednáno níže.

Je tak zřejmé, že v nesporném řízení nelze uplatnit instituty přistoupení a záměny účastníků. Tu navrhuje ve sporném řízení vždy žalobce a v případě záměny je vyžadován souhlas žalovaného, nebo také dokonce nového žalobce. Vázání změn v osobách účastníků řízení na

²⁷³ SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ Šárka, VLÁČIL David, LEVÝ Jiří, HROMADA Miroslav a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2015, str. 11. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-297-7.

²⁷⁴ Tamtéž.

²⁷⁵ ŠÍNOVÁ, Renáta, PETROV KŘIVÁČKOVÁ, Jana a kol. *Civilní proces. Řízení nesporné, rozhodčí a s mezinárodním prvkem*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2015, str. 1. Academia iuris (C.H. Beck). ISBN 978-80-7400-594-7.

souhlas účastníků nemá v nesporném řízení místo. Ze stejného důvodu se též neuplatní procesní nástupnictví při singulární sukcesi dle § 107a OSŘ.²⁷⁶

Poměrně pestrá škála možností se nám ovšem otevírá u procesního nástupnictví při ztrátě způsobilosti být účastníkem, které není vyloučené, ba dokonce je díky subsidiaritě OSŘ zakotvené v § 1 odst. 3 ZŘS zásadně přípustné. Tedy, zemře-li (fyzická) nebo zanikne-li (právní) osoba (slovy OSŘ ztratí způsobilost být účastníkem řízení) během řízení, bude soud postupovat dle § 107 OSŘ s některými odchylkami stanovenými v ZŘS.²⁷⁷ Může tak dojít buď k rozhodnutí, s kým bude v řízení dále pokračováno,²⁷⁸ k přerušení řízení, není-li možné v něm pokračovat ihned,²⁷⁹ nebo k zastavení řízení, odpadne-li důvod pro jeho vedení.²⁸⁰

Zvláštní postavení mezi účastníky nesporných řízení má navrhovatel. Zatímco u ostatních účastníků vychází zákon z materiálního pojetí účastenství, náznaky formálního lze najít právě u navrhovatele. Pro něj věcná legitimace nemusí nutně splývat s účastenstvím, jelikož návrh může podat i osoba, která k tomu není oprávněna nebo která není nositelem hmotného práva či povinnosti, o kterých by bylo v řízení rozhodováno. V některých řízeních, kde návrh na jeho zahájení mohou podat pouze zákonem stanovené osoby, ZŘS předpokládá odmítnutí takového návrhu.²⁸¹ V případech, kdy návrh podaný navrhovatelem soud neodmítne, avšak posléze zjistí, že navrhovatel není nositelem příslušného hmotného práva či povinnosti, soud jeho účast v řízení buď ukončí usnesením, nebo s ním přestane jednat bez dalšího v závislosti na tom, která definice účastenství dle § 6 ZŘS bude v daném řízení použita.²⁸²

Lze tedy shrnout, že v nesporném řízení může docházet ke změnám v osobách účastníků řízení. Tyto změny v osobách účastníků ale provádí zásadně soud, a to buď usnesením, či

²⁷⁶ Tamtéž, str. 12. ŠÍNOVÁ, Renáta in ŠÍNOVÁ, Renáta, PETROV KŘIVÁČKOVÁ, Jana a kol., op. cit. sub 275, str. 34. ještě upozorňuje na skutečnost, že v některých případech lze u navrhovatele připustit procesní nástupnictví při singulární sukcesi podle § 107a, a to např. v řízení o soudním prodeji zástavy. Tento případ ovšem není typický a v úvahu bude spíše než v nesporných řízeních přicházet v řízeních zvláštních.

²⁷⁷ Tamtéž, str. 32.

²⁷⁸ § 107 odst. 1 OSŘ.

²⁷⁹ § 107 odst. 1 OSŘ.

²⁸⁰ § 16 ZŘS.

²⁸¹ Např. řízení o rozvod manželství bude zahájeno dle § 384 ZŘS pouze na návrh jednoho z manželů a pokud podá návrh někdo jiný, soud jej odmítne.

²⁸² SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ Šárka, VLÁČIL David, LEVÝ Jiří, HROMADA Miroslav a kol., op. cit. sub 273, str. 10.

svým faktickým jednáním. Proto se nepoužije v nesporném řízení přistoupení, záměna ani procesní nástupnictví při singulární sukcesi. Použitelné je naopak vzhledem k subsidiaritě OSŘ k ZŘS procesní nástupnictví při univerzální sukcesi, které je ovšem modifikováno ustanoveními ZŘS. Konečně je nutno zmínit zvláštní postavení navrhovatele, jež vykazuje určité prvky formálního pojetí účastenství, když jeho účast v řízení je založena čistě procesním právem, a může se tak v některých případech stát účastníkem řízení i přes to, že není věcně legitimován.

3.8. Změny v osobách účastníků v řízení podle části páté OSŘ

Kapitola o změnách v osobách účastníků řízení podle části páté OSŘ byla zařazena na konec třetí části práce z důvodu specifické povahy tohoto řízení, které vykazuje jak prvky sporného řízení, tak některé prvky řízení nesporného. Zařazením do OSŘ zákonodárce implikuje, že by se mělo jednat o řízení sporné,²⁸³ nicméně se jeví jako vhodnější označit ho za řízení *sui generis*. Oproti klasickému spornému řízení je zde jinak vymezeno účastenství a částečně odlišná je i úprava přípustnosti institutů umožňujících změny v osobách účastníků řízení. Proto bude o těchto otázkách níže ve stručnosti pojednáno.

Účastenství je zde vymezeno převážně formálně, přesto je v případě účastenství možno vyzorovat v § 250a odst. 2 OSŘ oprávnění soudu typické spíše pro nesporné řízení. Formální vymezení účastenství, které je charakteristické pro sporné řízení, lze spatřovat v tom, že podle § 250a odst. 1 OSŘ „*účastníky řízení jsou žalobce a ti, kdo byli účastníky v řízení před správním orgánem.*“ Oprávnění soudu, které je typické pro řízení nesporné, lze pak spatřovat v § 250a odst. 2 OSŘ, které „*Jakmile soud zjistí, že se řízení neúčastní někdo, kdo je podle odstavce 1 jeho účastníkem, přibere jej usnesením do řízení.*“ Takovým účastníkem může být nejen osoba, která byla účastna řízení před správním orgánem, ale žalobce ji ve svém návrhu neoznačil, ale také osoba, která měla být účastníkem řízení před správním orgánem, ale z nějakého důvodu jí nebyla.²⁸⁴ Přibrání účastníka, který nebyl účasten řízení před správním orgánem, je nutno považovat za speciální ustanovení vůči § 250b odst. 2 OSŘ, které zakazuje měnit okruh účastníků, který byl při rozhodování správního orgánu. Otázkou pak je, jak naložit s účastníkem, který bude účasten řízení před soudem, ale být jím

²⁸³ WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena, op. cit. sub 2, str. 510.

²⁸⁴ LAVICKÝ, Petr, op. cit. sub 27, str. 1044.

z jakýchkoliv důvodů nemá. Za správný lze považovat názor Hamul'ákové,²⁸⁵ že soud vydá o ukončení účasti usnesení podle § 7 odst. 2 ZŘS, jehož použití umožňuje § 1 odst. 4 ZŘS, který zakotvuje použitelnost ustanovení ZŘS vedle OSŘ.

Specifické vymezení účastenství má vliv i na využitelnost institutů, které umožňují změnu v osobách účastníků sporného řízení. Ustanovení § 250b odst. 2 OSŘ obecně zapovídá měnit okruh účastníků oproti řízení před správním orgánem v době vydání rozhodnutí. Z tohoto důvodu nebude přípustné přistoupení účastníka ani záměna účastníků. Procesní nástupnictví podle § 107 i 107a OSŘ ale naopak přípustné bude, a to vzhledem k zákonné výjimce, kterou stanoví zmiňované ustanovení OSŘ.

I z pohledu změn v osobách účastníků řízení je tak patrné, že řízení podle části páté OSŘ stojí na pomezí mezi řízením sporným a řízením nesporným. Na jedné straně zákon připouští možnost obou typů procesního nástupnictví, na straně druhé převážný vliv na to, s kým bude v řízení jednáno, má soud, když přibírá účastníky nové nebo přestává jednat s účastníky dosavadními

3.9. Právní úprava změn v osobách účastníků řízení *de lege ferenda*

V poslední kapitole této části budou předestřeny úvahy autora o možných legislativních změnách právní úpravy umožňující změny v osobách účastníků řízení. Vycházet budou z poznatků, které byly vysledovány v předchozích částech práce. Vzhledem k připravovanému novému kodexu civilního práva procesního, pro který bylo zvoleno označení „civilní řád soudní“, budou v následujících úvahách též zohledněna východiska, na kterých stojí věcný záměr připravovaného civilního řádu soudního, a bude na ně reagováno.

Hlavní pozornost autora *de lege ferenda* směřuje do systematického zařazení procesního nástupnictví při singulární sukcesi v § 107a OSŘ. Je zřejmé, že zařazení procesního nástupnictví při singulární sukcesi mezi překážky postupu řízení je chybné. Singulární sukcese totiž nezpůsobuje překážku postupu řízení.²⁸⁶ Mnohem vhodnější by bylo zařadit úpravu momentálně obsaženou v § 107a OSŘ do nově vytvořeného § 92a OSŘ, jehož

²⁸⁵ HAMUL'ÁKOVÁ, Klára in SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta a kol., op. cit. sub 51, str. 968.

²⁸⁶ SVOBODA, Karel, ŠÍNOVÁ, Renáta, HAMUL'ÁKOVÁ, Klára, op. cit. sub 59, str. 71.

obsahem by byl beze změny dosavadní § 107a OSŘ, a to vzhledem k podobnosti tohoto institutu k záměně účastníků upravené v § 92 OSŘ. Historicky (k tomu srov. část druhou) byly jak záměna účastníků, tak procesní nástupnictví při singulární sukcesi často materiálně „součástí“ jednoho a téhož ustanovení, které bylo poté doktrínou konkretizováno. Z toho je tak zřejmé, že zařazení procesního nástupnictví při singulární sukcesi do § 92a OSŘ mezi účastníky řízení, kterých se bezpochyby týká, by bylo opodstatněné a systematicky správné.

V připravovaném civilním řádu soudním je ovšem koncepce procesního nástupnictví při singulární sukcesi zcela odlišná. Podle bodu 116 věcného záměru „*Zcizení sporné věci nebo práva po zahájení sporu nemá [nebude mít] na řízení vliv.*“²⁸⁷ Je tak zřejmé, že uvedené řešení se vrací k obdobné úpravě, která byla v civilním řádu soudním 1895. Procesní nástupnictví má být podle věcného záměru možné pouze v případě souhlasu [patrně obou] stran sporu.²⁸⁸ Něktěrymi autory²⁸⁹ je poukazováno, že současná úprava procesního nástupnictví při singulární sukcesi tak, jak je upravena v § 107a OSŘ, nemá v kontinentálním typu právní kultury (s výjimkou Slovenska) obdoby. Podle věcného záměru je největší slabinou současné úpravy procesního nástupnictví při singulární sukcesi fakt, že je možné ji poměrně mnoha způsoby zneužít (k tomu srov. podkapitulu 3.3.2.4. zabývající se zneužitím procesního nástupnictví při singulární sukcesi).²⁹⁰ Je nepochybné, že tento způsob úpravy snižuje rizika takového zneužití procesní úpravy, kdy do popředí vystupuje vzájemná vázanost procesních stran. Podle věcného záměru má být účastníkovi, jehož právo či povinnost byly předmětem singulární sukcese, propůjčována procesní legitimace, která mu má umožnit vítězství ve sporu i přes to, že nebude věcně legitimován.²⁹¹ Je ovšem otázkou, do jaké míry je tento závěr slučitelný s bodem 261 věcného záměru,²⁹² který i nadále zastává zásadu, že pro rozhodnutí je rozhodující stav v době jeho vyhlášení. Právě z tohoto důvodu mám za to, že by procesní nástupnictví při singulární sukcesi, s plným vědomím jeho nedostatků, které byly rozebrány výše, mělo zůstat spíše v podobě, v jaké je upraveno dnes. Vezmeme-li v úvahu hypotetický příklad, že by právo, které je předmětem řízení a které svědčilo na počátku řízení žalobci, bylo byt' jen jednou postoupeno, byl by skutečným

²⁸⁷ Věcný záměr kodexu civilního řádu soudního. Bod 116. Dostupné z: <https://crs.justice.cz/>.

²⁸⁸ Tamtéž.

²⁸⁹ K tomu srov. DVOŘÁK, Bohumil in LAVICKÝ, Petr, op. cit. sub 27, str. 461.

²⁹⁰ Věcný záměr kodexu civilního řádu soudního. Bod 116. Dostupné z: <https://crs.justice.cz/>. Jako další nedostatek je spatřován nevyjasněný vztah procesního nástupnictví při singulární sukcesi k záměně účastníků, dvoufázovost posuzování změny věcné legitimace či nesoulad s formálním vymezením účastníků řízení.

²⁹¹ Tamtéž.

²⁹² Věcný záměr kodexu civilního řádu soudního. Bod 261.

oprávněným z tohoto práva někdo úplně jiný než žalobce, což by výrazně oslabovalo princip právní jistoty.

Druhý návrh de lege ferenda směřuje do oblasti záměny, kdy mám za to, že souhlas žalovaného se záměnou by nemusel být vyžadován, kdyby k návrhu záměny došlo před zahájením jednání. Vycházím tak analogicky z úpravy zpětvzetí žaloby, s nímž nemá žalovaný právo nesouhlasit podle § 96 odst. 4 OSŘ, pakliže je učiněno před zahájením jednání. I v tomto případě není přes vzájemnou vázanost procesních stran žalovaný oprávněn nesouhlasit se zpětvzetím žaloby před zahájením jednání, které způsobí, že řízení je zastaveno i přes jeho nesouhlas. V případech, kdy by se po prvotní výměně stanovisek procesních stran ukázalo, že žalobce nebo žalovaný není věcně legitimován a bylo zřejmé, kdo by věcně legitimovaným byl, mohlo by se tímto předejít obcházení záměny účastníků skrze přistoupení. Navrhuji tedy přidat § 92 odst. 3 OSŘ, který by zněl: „*Souhlas žalovaného podle odst. 2 se nevyžaduje, dojde-li k podání návrhu podle odst. 2 dříve, než začalo jednání.*“ Dosavadní § 92 odst. 3 OSŘ by se označoval jako § 92 odst. 4 OSŘ.

Závěr

Cílem práce bylo komplexně popsat a zhodnotit současnou právní úpravu změn, které mohou v osobách účastníků řízení nastat v nalézacím řízení sporném, a také se zaměřit na relevantní rozhodovací praxi soudů v této oblasti a na základě získaných poznatků identifikovat problematická místa právní úpravy nebo situace, kdy by využití zdánlivě neproblematických ustanovení způsobovalo nespravedlivé uspořádání práv a povinností. Významným cílem práce bylo formulovat podmínky využití institutů, které změnu v osobách účastníků sporného řízení umožňují, a navzájem tyto instituty porovnat. Konečně v některých pasážích, ve kterých to bylo žádoucí, bylo cílem poukázat na úpravu změn v osobách účastníků nesporného řízení. Lze konstatovat, že vytyčených cílů bylo dosaženo.

Na základě provedeného výzkumu lze vyzorovat, že z předpokladů účastenství, které byly rozebírány v první části práce, jsou pro změny v osobách účastníků sporného řízení významné zejména způsobilost být účastníkem a věcná legitimace. Z provedeného srovnání vyplynulo, že více shodných znaků vykazují přistoupení, záměna a procesní nástupnictví při singulární sukcesi oproti procesnímu nástupnictví při ztrátě způsobilosti být účastníkem. Je tomu tak zejména proto, že tyto tři umožňují reagovat na nedostatek stejného předpokladu účastenství - věcné legitimace (naopak procesní nástupnictví při ztrátě způsobilosti být účastníkem reaguje na ztrátu způsobilosti být účastníkem), což v případě jejich nevyužití v odůvodněných případech rezultuje i ve shodný výsledek, a to zamítnutí žaloby (na rozdíl od zastavení řízení u procesního nástupnictví podle § 107 OSŘ). S výše uvedeným v zásadě koresponduje i míra ingerence soudu při provádění změn v osobách účastníků sporného řízení. Zatímco u návrhu na přistoupení, záměnu či procesní nástupnictví při singulární sukcesi soud tyto návrhy při splnění podmínek povoluje, procesní nástupnictví při ztrátě způsobilosti být účastníkem sám aktivně provádí a není v tomto případě vázán návrhy účastníků. V nalézacím řízení nesporném pak platí naprosto opačné pravidlo – změny v osobách účastníků provádí soud a účastníkům není dána téměř žádná možnost, jak by složení účastníků v nesporném řízení mohli ovlivňovat.

Vzhledem k tomu, co bylo napsáno v předchozím odstavci o sporném řízení, je o to překvapivější judikatura Nejvyššího soudu vymezující rozsah poučovací povinnosti, kdy na rozdíl od přistoupení či záměny je součástí poučovací povinnosti soudu poučení o možnosti navrhnout procesní nástupnictví při singulární sukcesi účastníku, byť nezastoupenému

advokátem. Tento závěr Nejvyššího soudu nelze považovat za správný, a proto lze do budoucna sledovat, zda soudy v dalších rozhodnutích na uvedeném názoru setrvají, nebo se od něj odchýlí.

Při formulaci podmínek jednotlivých institutů byla zohledněna jak zákonná úprava, tak závěry judikatury tuzemských soudů. Bez zajímavosti není množství judiciálních podmínek, které bylo zejména u přistoupení a záměny formulováno. Z podmínek, které byly v práci identifikovány, je nutno výslovně zmínit dvě. Za první jde o podmínku odůvodněného návrhu na přistoupení korigovaného zákazem extrémní procesní nehospodárnosti u přistoupení a záměny, která byla vytvořena na základě judikatury Nejvyššího soudu. Za druhé jde o podmínku povahy věci *stricto sensu*, jejíž naplnění je nezbytné pro procesní nástupnictví při ztrátě způsobilosti být účastníkem. Vychází sice ze zákonné úpravy obsažené v OSŘ, nicméně její obsah se proměnil v souvislosti s přijetím OZ. Obecně platí, že povaha věci *stricto sensu* nepřipouští procesní nástupnictví v těch případech, kdy jsou práva a povinnosti, o kterých se v řízení jedná, vázány výlučně na konkrétní osobu. Avšak součástí pozůstalosti jsou podle § 1475 odst. 2 OZ i práva a povinnosti, které byly uplatněny u orgánu veřejné moci. Vzhledem k povaze procesního nástupnictví, jehož lze využít pouze v řízení před soudem, tak v zásadě nebude případná vázanost práv a povinností výlučně na konkrétní fyzickou osobu, která ztratila způsobilost být účastníkem, překážkou procesního nástupnictví podle § 107 OSŘ.

Mezi problematické oblasti týkající se změn v osobách účastníků řízení v nalézacím řízení sporném se řadí bezpochyby problematika obcházení institutu záměny účastníků skrze přistoupení účastníka. Při každém návrhu na přistoupení účastníka do řízení je nutné, aby soud zjišťoval účel, pro který má nový účastník přistoupit do řízení. Nebude-li zřejmé, proč by měl účastník přistoupit do řízení, a bude zde odůvodněná obava, že dochází k obcházení záměny účastníků, při níž je vyžadován i souhlas žalovaného, soud návrhu na přistoupení nevyhoví. Je ale nutné, aby obava, že dojde ke zneužití, byla skutečně odůvodněná konkrétními okolnostmi. Pakliže tomu tak nebude, soud přistoupení účastníka povolí. Další spornou oblastí je pak bezpochyby problém zneužívání procesního nástupnictví při singulární sukcesi k obcházení povinnosti žalobce hradit náklady řízení. V případě odůvodněné obavy v konkrétní situaci, zejména s přihlédnutím k majetkovým poměrům osoby, na kterou přešlo právo nebo povinnost, a reálnému předpokladu, že žalobce bude v řízení neúspěšný, soud navrhané procesní nástupnictví zamítne.

Z legislativních nedostatků bylo upozorněno na chybné systematické zařazení procesního nástupnictví při singulární sukcesi, jež zcela nepochybně nepatří mezi překážky postupu řízení a mělo by být spíše označeno jako § 92a OSŘ. Dále bylo navrženo, aby nebyl v případě podání návrhu na záměnu účastníků před zahájením jednání vyžadován souhlas žalovaného. Analogicky bylo odkázáno na úpravu zpětvzetí žaloby, se kterým, je-li podáno před zahájením jednání, žalovaný též nemá právo nesouhlasit. Konečně bylo poukázáno na legislativní nedostatek v podobě nevyřešené situace při ukončování účasti účastníka v řízení podle části páté OSŘ, kdy bylo navrženo, aby byla účast takového účastníka ukončována usnesením.

V souvislosti s budoucím přijetím nového civilního řádu soudního, který se, minimálně ve svém věcném záměru, poměrně značně inspiroval civilním řádem soudním 1895, čeká na tuzemské civilní právo procesní mnoho výzev, a to i v oblasti účastenství a změn v osobách účastníků sporného řízení, což bude zcela jistě předmětem odborné diskuse. V této práci již byla zmíněna odlišně navržená koncepce procesního nástupnictví při singulární sukcesi, ovšem změny se nevyhnou ani dalším institutům umožňujícím změny v osobách účastníků, a sice přistoupení a záměně. Je otázkou, zda tyto instituty vůbec v civilním řádu soudním budou, jelikož přistoupení bude pravděpodobně nahrazeno výjimečným vedlejším účastenstvím.²⁹³

Ovšem vzhledem k tomu, že k novému civilnímu řádu soudnímu povede ještě dlouhá cesta, nelze rezignovat na hodnocení a rozvíjení současné právní úpravy změn v osobách účastníků řízení. Ta si zcela jistě zasluhuje velkou pozornost, a to jak na úrovni legislativní, kde by bylo vhodné učinit několik legislativních změn, tak především na úrovni doktrinní. Po provedeném výzkumu je zřejmé, že i přes zákonné stanovení poměrně precizně formulovaných kritérií se bez doktrinních závěrů v této právní oblasti obejít nelze.

²⁹³ Věcný záměr kodexu civilního řádu soudního. Bod 116.

Seznam zkratk

EÚLP	Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod publikovaná jako sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.
LZPS	Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů
Nejvyšší soud	Nejvyšší soud České republiky
OSŘ	Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
OSŘ 1950	Zákon č. 142/1950 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
OZ	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
Z o rejstřících	Zákon č. 304/2013 Sb., o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob, ve znění pozdějších předpisů
Ústava	Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů
Ústavní soud	Ústavní soud České republiky
Z o přeměnách	Zákon č. 125/2008 Sb., o přeměnách obchodních společností a družstev, ve znění pozdějších předpisů
ZOK	Zákon č. 90/2012 Sb., o obchodních korporacích, ve znění pozdějších předpisů
Z o úřadu	Zákon č. 201/2002 Sb., o Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových, ve znění pozdějších předpisů
ZP	Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů
ZŘS	Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštní řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů
Civilní řád soudní 1895	Zákon č. 113/1895 ř.z., o soudním řízení v občanských rozepřích právních (civilní řád soudní), ve znění pozdějších předpisů

Seznam použitých zdrojů

1. Seznam použité literatury

BERAN, Karel, ČECH, Petr, DVOŘÁK, Bohumil et al. *Právní jednání a odpovědnost právnických osob po rekodifikaci českého soukromého práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 296 s. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-043-4.

COUFALÍK, Petr. *Procesní legitimace v civilním sporném řízení*. Praha: C.H. Beck, 2019. 140 s. Beckova edice Právní instituty. ISBN 978-80-7400-763-7.

DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. *Občanský soudní řád I. § 1-200za*. Praha: C.H. Beck, 2009. 1600 s. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-107-9.

DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. *Občanský soudní řád II. § 201-376*. Praha: C.H. Beck, 2009. 1776 s. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-107-9.

DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část. 2.*, aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. 436 s. ISBN 978-80-7552-187-3.

GERLOCH, Aleš. *Teorie práva. 7.* aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017. 335 s. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-652-1.

HORA, Václav, SPÁČIL, Jiří (ed.). *Československé civilní právo procesní: I.-III. díl*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. 211, 442, 286 s. Klasická právnícká díla (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-540-3.

JIRSA, Jaromír a kol. *Občanské soudní řízení: soudcovský komentář: podle stavu k 1. 3. 2019*. 3. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. 648 s. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-369-5.

KUKLÍK, Jan a kol. *Vývoj československého práva 1945-1989*. Praha: Linde, 2008. 727 s. ISBN 978-80-7201-741-6.

LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. 1116 s. Praktický komentář. ISBN 978-80-7478-986-1.

LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2014. 2400 s. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-529-9.

MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. vydání. Praha: Leges, 2010. 640 s. Student (Leges). ISBN 978-80-87212-39-4.

RABAN, Přemysl. *Občanské právo hmotné. Závazkové právo*. Brno: Václav Klemm – vydavatelství a nakladatelství, 2014. 528 s. ISBN 978-80-87713-11-2.

SPÁČIL, Jiří. *Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku*. 2., dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2005. 272 s. Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 80-7179-385-X.

SVOBODA, Karel, ŠÍNOVÁ, Renáta, HAMUL'ÁKOVÁ, Klára a kol. *Civilní proces. Obecná část a sporné řízení*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2014. 458 s. Academia Iuris. ISBN 978-80-7400-279-3.

SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Občanský soudní řád: komentář*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2017. 1632 s. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-673-9.

SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ Šárka, VLÁČIL David, LEVÝ Jiří, HROMADA Miroslav a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2015. 1054 s. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-297-7.

ŠÍNOVÁ, Renáta, PETROV KŘIVÁČKOVÁ, Jana a kol. *Civilní proces. Řízení nesporné, rozhodčí a s mezinárodním prvkem*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2015. 379 s. Academia iuris (C.H. Beck). ISBN 978-80-7400-594-7.

WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní. Díl první: řízení nalézací*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018. 648 s. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-298-1.

WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní. Díl druhý: řízení vykonávací, řízení insolvenční*. 2. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018. 384 s. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-299-8.

2. Seznam použitých internetových zdrojů

Bělková, Iva. Přistoupení a záměna účastníků. In: *epravo.cz* [online]. 6. 6. 2008 [cit. 2019-03-12]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/pristoupeni-a-zamena-ucastniku-54918.html>.

Hruda, Ondřej, Lasák, Jan. Jak neplatit náklady řízení. In: *Jiné právo* [online]. 10. 2. 2011 [cit. 2019-03-12]. Dostupné z: <http://jinepravo.blogspot.com/2011/02/ondrej-hruda-jan-lasak-jak-neplatit.html>.

3. Seznam použitých právních předpisů

Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod publikovaná jako sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.

Zákon č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 142/1950 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 131/2000 Sb., o hlavním městě Praze, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 129/2000 Sb., o krajích, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 90/2012 Sb., o obchodních korporacích, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 125/2008 Sb., o přeměnách obchodních společností a družstev, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 113/1895 ř.z., o soudním řízení v občanských rozepřích právních (civilní řád soudní), ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 201/2002 Sb., o Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 304/2013 Sb., o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštní řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů

4. Seznam použité judikatury

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 3. 1. 1996, sp. zn. I. ÚS 56/95

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 11. 4. 1996, sp. zn. III. ÚS 104/96

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 9. 2. 2012, sp. zn. III. ÚS 468/11-2

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 18. 9. 2018, sp. zn. IV. ÚS 3/18

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 12. 2000, sp. zn. 32 Cdo 2306/98

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 3. 2004, sp. zn. 30 Cdo 1506/2002

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 2. 9. 2004, sp. zn. 25 Cdo 1829/2003

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 10. 2006, sp. zn. 32 Odo 1387/2004

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 8. 2011, sp. zn. 22 Cdo 2903/2010

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 2. 2014, sp. zn. 32 Cdo 2368/2013

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 1. 2017, sp. zn. 30 Cdo 3875/2016

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. února 2001, sp. zn. 20 Cdo 1216/2000

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 5. 2001, sp. zn. 29 Odo 232/2001

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 10. 2001, sp. zn. 29 Cdo 2494/99

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 11. 2001, sp. zn. 25 Cdo 1767/2001

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 10. 2002, sp. zn. 21 Cdo 366/2002

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 10. 2002, sp. zn. 22 Cdo 1908/2003

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 3. 2004, sp. zn. 29 Odo 227/2002

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 6. 2004, sp. zn. 33 Odo 539/2004

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 4. 2005, sp. zn. 26 Cdo 763/2005

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 5. 2005, sp. zn. 33 Odo 503/2004

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 7. 2005, sp. zn. 32 Odo 437/2004

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 16. 8. 2005, sp. zn. 33 Odo 903/2005

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 11. 2005, sp. zn. 20 Cdo 2775/2004

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 7. 12. 2005, sp. zn. 21 Cdo 1421/2005

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 2. 2006, sp. zn. 29 Odo 119/2006

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 6. 2006, sp. zn. 29 Odo 422/2001

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 3. 2007, sp. zn. 28 Cdo 337/2007

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 12. 2007, sp. zn. 30 Cdo 4947/2007

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 10. 3. 2009, sp. zn. 30 Cdo 767/2009

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 3. 2009, sp. zn. 28 Cdo 1042/2008

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 4. 2009, sp. zn. 32 Cdo 904/2008

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 7. 2009, sp. zn. 28 Cdo 3412/2008

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 9. 12. 2009, sp. zn. 31 Cdo 1328/2007
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 1. 2010, sp. zn. 28 Cdo 4559/2009
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 5. 2010, sp. zn. 30 Cdo 792/2010
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 7. 2010, sp. zn. 28 Cdo 652/2010
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 16. 6. 2011, sp. zn. 22 Cdo 3085/2009
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 9. 2011, sp. zn. 23 Cdo 3109/2011
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 10. 2011, sp. zn. 29 Cdo 3013/2010
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 10. 2011, sp. zn. 29 Cdo 3222/2010
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 12. 2011, sp. zn. 22 Cdo 5308/2009
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 11. 2012, sp. zn. 33 Cdo 3935/2011
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 4. 3. 2014, sp. zn. 28 Cdo 4111/2013
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 3. 2014, sp. zn. 29 Cdo 797/2014
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 11. 2014, sp. zn. 28 Cdo 3388/2014
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 3. 2015, sp. zn. 21 Cdo 261/2014
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 11. 2016, sp. zn. 22 Cdo 2625/2016
Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 8. 1. 1996, sp. zn. 5 Cmo 223/95

5. Seznam ostatních zdrojů

BALÁK, František, SPÁČIL, Jiří. Ještě k otázce, zda má singulární sukcese za následek procesní nástupnictví. *Právní rozhledy*. Praha: C.H. Beck, 1997, č. 6, str. 319. ISSN 1210-6410. [dostupné online v Beck-online]

BEJČEK, Josef. Veřejný zájem, procesní nástupnictví a spravedlnost aneb „fiat lex (in stricto nonsensu), pereat iustitia?“. *Právní rozhledy*. Praha: C.H. Beck, 2008, č. 12, str. 441. ISSN 1210-6410. [dostupné online v Beck-online]

BUREŠ, Jaroslav, DRÁPAL, Ljubomír. K procesnímu nástupnictví při singulární sukcesi. *Právní rozhledy*. Praha: C.H. Beck, 1997, č. 4, str. 161. ISSN 1210-6410. [dostupné online v Beck-online]

BUREŠ, Jaroslav, DRÁPAL, Ljubomír. Novelizovat ještě jednou občanský soudní řád?. *Právní rozhledy*. Praha: C.H. Beck, 1999, č. 3, str. 105. ISSN 1210-6410. [dostupné online v Beck-online]

DRÁPAL, Ljubomír. Příprava jednání a projednání věci samé ve sporném řízení před soudem prvního stupně po novele občanského soudního řádu. *Právní rozhledy*. Praha: C.H. Beck, 2002, č. 5, str. 1. ISSN 1210-6410. [dostupné online v Beck-online]

DOLEŽAL, Tomáš. Záměna účastníka řízení a povinnost náhrady nákladů řízení. *Bulletin advokacie*. Praha: Česká advokátní komora, 2004, č. 6, str. 52. ISSN 1210-6348. [dostupné online v Beck-online]

SÁBLÍK, Michael. Zamyšlení nad povahou procesního nástupnictví. *Ad Notam*. Praha: Notářská komora ČR, 2016, č. 6, str. 3. ISSN 1211-0558. [dostupné online v Beck-online]

SPÁČIL, Jiří. Sporné otázky procesního nástupnictví. *Právní praxe*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČR, 1995, č. 7, str. 102. ISSN 1210-0900. [dostupné online v ASPI]

STEINER, Marek. Zákaz denegatio iustitiae a procesní nástupnictví. *Právní rozhledy*. Praha: C.H. Beck, 1999, č. 11, str. 593. ISSN 1210-6410. [dostupné online v Beck-online]

SVOBODA, Karel. Potíž se záměnou účastníků na straně žalobce. *Právní fórum*. Praha: Wolters Kluwer, 2008, č. 9, str. 381. ISSN 1214-7966. [dostupné online v ASPI]

SVOBODOVÁ, Ilona. Přistoupení a záměna podle občanského soudního řádu. *Právní praxe*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČR, 1995, č. 10, str. 644. ISSN 1210-0900. [dostupné online v ASPI]

WINTEROVÁ, Alena. Příspěvek k diskusi o procesním nástupnictví. *Právní praxe*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti České republiky, 1997, č. 10, str. 625. ISSN 1211-0825.

Věcný záměr kodexu civilního řádu soudního. Dostupné z: <https://crs.justice.cz/>.

Příloha č. 1

PŘEHLED ZNAKŮ INSTITUTŮ UMOŽŇUJÍCÍCH ZMĚNY V OSOBÁCH ÚČASTNÍKŮ ŘÍZENÍ				
	PŘISTOUPENÍ ÚČASTNÍKA	ZÁMĚNA ÚČASTNÍKŮ	PROCESNÍ NÁSTUPNICTVÍ DLE § 107 OSŘ	PROCESNÍ NÁSTUPNICTVÍ DLE § 107A OSŘ
NA KTEROU SKUTEČNOST REAGUJE	částečně chybějící věcná legitimace	chybějící věcná legitimace	ztráta způsobilosti být účastníkem	chybějící věcná legitimace
KDY TATO SKUTEČNOST NASTÁVÁ	před zahájením řízení	před zahájením řízení	po zahájení řízení	po zahájení řízení
ÚČEL	náprava částečně chybějící věcné legitimace	náprava chybějící věcné legitimace	pokračování v řízení se způsobilým účastníkem	náprava chybějící věcné legitimace
KDO NAVRHUJE	žalobce	žalobce	nikdo (provádí soud <i>ex officio</i>)	žalobce
POUČOVACÍ POVINNOST	ne	ne	ne (provádí soud <i>ex officio</i>)	ne
ROZHODNUTÍ SOUDU	usnesení	usnesení	usnesení	usnesení
DOSAVADNÍ ÚČASTNÍK	pokračuje v řízení	nepokračuje v řízení	nepokračuje v řízení	nepokračuje v řízení*
PROCESNÍ DŮSLEDEK NEPŘEVEDENÍ	zamítnutí žaloby	zamítnutí žaloby	zastavení řízení	zamítnutí žaloby

* Jde-li o procesní nástupnictví v celé věci, a nikoli jen v její části.

Změny v osobách účastníků řízení v nalézacím řízení sporném

Abstrakt

Předmětem zkoumání diplomové práce jsou změny, které mohou nastat v osobách účastníků řízení v nalézacím řízení sporném. Hlavní pozornost je proto přirozeně soustředěna na nalézací řízení sporné, nicméně v práci jsou zařazeny i pasáže týkající se nalézacího řízení nesporného. Je tomu tak proto, že obě řízení spadají pod stejný druh civilního procesu - nalézací řízení. Vykazují tak v některých ohledech shodné znaky, nicméně pro jejich odlišný účel je nutné, navzájem je zřetelně vymežit a odlišit.

Práce má za cíl postihnout změny v osobách účastníků sporného řízení komplexně. Proto je v práci popsána a kriticky zhodnocena účinná právní úprava, upozorněno na její nedostatky a navrženy možné legislativní změny de lege ferenda. Předmětem zkoumání je též judikatura tuzemských soudů týkající se této problematiky. Na její závěry je na některých místech odkazováno, kdežto v určitých případech jsou judikatorní závěry podrobovány kritice.

Jelikož se práce týká především účastníků řízení, je v první části práce vymezeno, kdo je účastníkem sporného řízení, a také jsou rozebrány předpoklady účastenství. Druhá část pak obsahuje historický exkurz, který se zabývá vývojem institutů umožňujících změny v osobách účastníků řízení v kodexech civilního práva procesního od vzniku československého státu až do současnosti. V třetí části práce je pak analyzována účinná právní úprava, přičemž těžiště pozornosti spočívá na institutech, které změnu v osobách účastníků sporného řízení umožňují. Těmi jsou: přistoupení účastníka, záměna účastníků, procesní nástupnictví při ztrátě způsobilosti být účastníkem a procesní nástupnictví při singulární sukcesi. V dalších kapitolách třetí části jsou řešeny modalitty účastenství ve sporném řízení, kterými jsou společenství účastníků, hlavní a vedlejší intervence, u kterých lze rozeznat specifické případy změn v osobách účastníků sporného řízení. Dvě kapitoly této části jsou věnovány změnám v osobách účastníků řízení v řízení nesporném a řízení podle části páté zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád. Poslední kapitola práce pak vyvozuje ze získaných poznatků návrhy legislativních změn v předmětné oblasti de lege ferenda.

Klíčová slova:

účastníci řízení, změna, sporné řízení

Changes in persons of parties to civil proceedings in contentious civil proceedings

Abstract

The subject of thesis' research are changes, which can occur in persons of parties to civil proceedings in contentious civil proceedings. The main focus is therefore naturally concentrated on contentious civil proceedings, nevertheless, there are some passages about uncontentious civil proceedings incorporated into the theses. The reason why is that both proceedings belong to the same category of civil proceedings, original proceedings. They show in certain ways the same features, but it is necessary to clearly define and distinguish them because of their different purpose.

The thesis' aim is to entirely cover changes in persons of parties to civil proceedings in contentious civil proceedings. Because of that there is an effective law arrangement described and critically evaluated in thesis, there are also some defects and suggested legislative changes *de lege ferenda* pointed out. The other subject of research is also case-law of domestic courts related to this issue. On the one hand, there is pointed out in some places on its conclusions, on the other hand, the case-law conclusions are sometimes subjects of criticism.

Because the theses is mainly related to parties to civil proceedings, the first part of thesis defines who is a party to civil proceedings and also analyses conditions of participation. The second part contains historical reference that deals with evolution of institutes which cause changes in parties to civil proceedings in codes of civil procedural law since the constitution of Czechoslovakian state until nowadays. The third part of the thesis analyses an effective law arrangement and the main focus is concentrated on institutes which enable changes in persons of parties to civil proceedings in contentious civil proceedings. These are accession of party to civil proceedings, substitution of parties to civil proceedings, procedural succession in case of loss of capacity to be a party to civil proceedings and procedural succession in case of singular succession. There are solved modalities of participation in contentious civil proceedings in the final chapters of the third part, which are fellowship of parties to civil proceedings, main intervention and intervention, where there are special eventualities of changes in persons of parties to civil proceedings in contentious civil proceedings. Two

chapters in this part are dedicated to changes in persons of parties to civil proceedings in uncontentious civil proceedings and in proceedings according to the fifth part of the Act no. 99/1963 Coll., The Civil Procedural Code. The last chapter draws proposals of legislative changes de lege ferenda upon the knowledge from the previous parts.

Key words:

parties to civil proceedings, change, contentious civil proceedings